

Souvislost výchovných stylů v rodině se sebepoškozováním žáků 9. tříd ZŠ ve Zlínském kraji

Bc. Michal Kičmer

Diplomová práce
2025



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2024/2025

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Bc. Michal Kičmer
Osobní číslo:	H23130
Studijní program:	N0111A190013 Sociální pedagogika
Forma studia:	Kombinovaná
Téma práce:	Souvislost výchovných stylů v rodině se sebepoškozováním žáků 9. ročníků základních škol ve Zlínském kraji

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti rodinných výchovných stylů, sebepoškozování a vývojových specifík žáků devátých ročníků.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- BENDL, Stanislav, Jaroslava HANUŠOVÁ a Marie LINKOVÁ, 2016. Žák s problémovým chováním: cesta institucionální pomoci. Stanislav Juhaňák – Triton. ISBN 978-80-7387-703-3.
- HENDL, Jan a Jiří REMR, 2017. Metody výzkumu a evaluace. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1192-1.
- JEDLIČKA, Richard, 2015. Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence. Psyché (Grada). Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5447-5.
- JEDLIČKA, Richard, Jaroslav KOŤA a Jan SLAVÍK, 2018. Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání. Psyché. Praha: Grada. ISBN 978-802-7105-861.
- VAN DIJK, Sheri, 2023. Nemusíš si ubližovat: rádce pro teenagery se sebepoškozujícím chováním. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-2067-1.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Hana Včelařová, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **8. ledna 2025**
Termín odevzdání diplomové práce: **25. dubna 2025**

L.S.

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 8. ledna 2025

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění bez ohledu na výsledek obhajoby;
- diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- jedno vyhotovení diplomové práce v listinné podobě bude ponecháno Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně k uložení;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá; neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji, že

- jsem na diplomové práci pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem řádně citoval(a); v případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor;
- odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou obsahově totožné.

Ve Zlíně, dne

.....
podpis autora

ABSTRAKT

Sebepoškozování u mladých lidí je fenomén, o kterém je v současné době stále častěji slyšet v různých médiích a taky na sociálních sítích, kterému je třeba věnovat co největší pozornost. Tato studie se proto zaměřuje na zkoumání vztahu mezi vnímanými výchovnými styly rodičů a výskytem sebepoškozujícího chování u žáků 9. tříd základních škol ve Zlínském kraji. K vyhodnocení výchovných stylů rodičů, byl využit standardizovaný dotazník Parental Authority Questionnaire (PAQ), který charakterizuje autoritativní, autoritářské a permissivní výchovný styl. K identifikování sebepoškozujícího jednání mezi žáky byl využit standardizovaný dotazník Self-Harm Inventory (SHI).

Práce je rozdělená na praktickou a teoretickou část. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. První kapitola se zabývá definicí rodinného prostředí a výchovných stylů rodičů. Druhá kapitola se snaží o vymezení pojmu a forem sebepoškozování a poslední kapitola zaměřuje na rizika sebepoškozování a vztahy v rodině. Praktická část práce si klade za cíl zjistit, zda existuje statisticky významná souvislost mezi výchovnými styly rodičů a výskytem sebepoškozujícího chování u žáků 9. tříd základních škol ve Zlínském kraji. Nová zjištění mohou přispět k hlubšímu porozumění souvislostí mezi rodinným prostředím a rizikovým chováním adolescentů, což má významné implikace pro oblast sociální pedagogiky a prevenci.

Klíčová slova: Prevence, sebepoškozování, výchovné styly, adolescence.

ABSTRACT

Self-harm among young people is a phenomenon that is increasingly being heard about in various media and also on social networks, and it requires the utmost attention. This study therefore focuses on examining the relationship between perceived parental upbringing styles and the occurrence of self-harming behavior in 9th-grade students of primary schools in the Zlín Region. To evaluate parental upbringing styles, the standardized Parental Authority Questionnaire (PAQ) was used, which characterizes authoritative, authoritarian, and permissive upbringing styles. To identify self-harming behavior among students, the standardized Self-Harm Inventory (SHI) was used.

The work is divided into practical and theoretical parts. The theoretical part is divided into three chapters. The first chapter deals with the definition of the family environment and

parental upbringing styles. The second chapter attempts to define the concept and forms of self-harm, and the last chapter focuses on the risks of self-harm and family relationships. The practical part of the work aims to determine whether there is a statistically significant relationship between parental upbringing styles and the occurrence of self-harming behavior in 9th-grade students of primary schools in the Zlín Region. New findings may contribute to a deeper understanding of the connections between the family environment and risky behavior in adolescents, which has significant implications for the field of social pedagogy and prevention.

Keywords: Prevention, self-harm, parenting styles, adolescence.

Zde je místo pro případné poděkování, popř. motto, úryvky knih atp.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RODINNÉ PROSTŘEDÍ A VÝCHOVNÉ STYL Y	12
1.1 OBECNÉ VYMEZENÍ TÉMATU	13
1.2 DEFINICE RODINNÉHO PROSTŘEDÍ	15
1.2.1 Rodina jako primární socializační prostředí	16
1.2.2 Typy rodinných struktur a jejich vliv na dítě	17
1.3 KLASIFIKACE VÝCHOVNÝCH STYLŮ	18
1.3.1 Autoritativní styl	19
1.3.2 Autoritářský styl.....	20
1.3.3 Permisivní styl.....	21
1.3.4 Zanedbávající styl	22
1.4 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VÝCHOVNÉ STYL Y	23
1.4.1 Sociální, ekonomické a kulturní vlivy	24
1.4.2 Vliv vztahu mezi rodiči na výchovu	25
2 SEBEPOŠKOZOVÁNÍ U DOSPÍVAJÍCÍCH.....	29
2.1 VYMEZENÍ POJMU SEBEPOŠKOZOVÁNÍ.....	29
2.2 DEFINICE A FORMY SEBEPOŠKOZOVÁNÍ	30
2.3 ROZDÍLY MEZI SEBEPOŠKOZOVÁNÍM A JINÝMI RIZIKOVÝMI FORMAMI CHOVÁNÍ	31
3 VÝVOJOVÁ SPECIFIKA ADOLESCENTŮ	37
3.1 MECHANISMY, JAK VÝCHOVNÉ STYL Y MOHOU OVLIVŇOVAT RIZIKO SEBEPOŠKOZOVÁNÍ.....	37
3.2 VLIV EMOCIONÁLNÍ PODPORY A KOMUNIKACE V RODINĚ	38
3.2.1 Role dysfunkčních rodinných vzorců a jejich vliv na psychické zdraví	38
3.3 ÚLOHA SOCIÁLNÍHO PEDAGOGA V PREVENCI SEBEPOŠKOZOVÁNÍ	39
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	42
4 PRAKTICKÁ ČÁST.....	43
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	43
4.2 REŠERŠE PROBLEMATIKY	44
4.3 CÍLE VÝZKUMU	45
4.4 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZY.....	45
4.5 VÝZKUMNÝ DESIGN	46
4.5.1 Etické principy	48
4.5.2 Výzkumný soubor	49
4.5.3 Výzkumné metody	50

4.6	METODY A NÁSTROJE SBĚRU DAT.....	52
4.6.1	Vyhodnocení dotazníků.....	53
5	INTERPRETACE DAT A VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	54
5.1	DOTAZNÍKY PAQ	55
	Dotazník PAQ – matka.....	58
	Dotazník PAQ – otec	55
	Dotazník SHI – sebepoškozování.....	61
5.2	ZODPOVĚZENÍ OTÁZEK A VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ	67
5.3	DISKUSE	75
5.3.1	Limity výzkumu	76
	ZÁVĚR.....	79
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	81
	SEZNAM OBRÁZKŮ	86
	SEZNAM TABULEK.....	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ	87
	SEZNAM PŘÍLOH.....	88

ÚVOD

Diplomová práce je věnována problematice souvislostí výchovných stylů v rodině se sebepoškozováním žáků 9. tříd základních škol. Obecně lze říci, že žáci v období dospívání procházejí řadou změn. Pro nějakého žáka to může být období, které mu přináší radost a potěšení. Pro jiného žáka ale období dospívání může být obdobím, ve kterém se potýká se situacemi, které jsou pro něj nové a které mu nemusejí být příjemné. v souvislosti s tím je důležité zmínit sebepoškozování, které je u mnohých žáků velmi časté. Žáci se sebepoškozují proto, že k tomu mají důvod nebo si sebepoškozováním mohou ulevovat od bolesti. Důvody sebepoškozování mohou být širšího spektra, nicméně dle mnohých výzkumů, které jsou uvedeny níže, mají se sebepoškozováním spojitost výchovné styly v rodině. Výchovné styly v rodině jsou odrazem výchovného působení každé rodiny.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část, kdy v teoretické části je důraz kladen na vymezení základních teoretických východisek v oblasti rodinných výchovných stylů, sebepoškozování a v oblasti vývojových specifíků žáků 9. tříd.

Praktická část práce je věnována kvantitativnímu výzkumnému šetření, jehož cílem je zjistit, zda a v jaké míře (intenzitě) existují souvislosti mezi výchovnými styly v rodině a sebepoškozováním žáků 9. tříd základních škol ve Zlínském kraji. z hlediska cíle práce a charakteru výzkumného šetření bylo zvolenou metodou dotazníkové šetření.

Při plánování výzkumu a tvorbě cíle výzkumu jsme se zaměřili na základní faktory, tedy na rodinu a sebepoškozování dětí staršího školního věku. Důležité bylo působení rodiny. Helus (2007) udává, že rodina je prostředím, ve kterém probíhá primární socializace. na základě tohoto faktu jsme se zaměřili na širší rešerši rodiny, zejména tedy jejího výchovného působení, výchovných stylů a analyzovali jsme ty aspekty rodinného soužití, které mohou působit jako rizikový faktor. z hlediska celkové problematiky se zdály jako nejprínosnější výchovné styly v rodině, které jsou často dány převzetím z generace na generaci, kdy jedinec si nevědomky daný výchovný styl přebírá od svých rodičů a dále ho pak předává na svého potomka. (Čapek & Čapková, 2010). Výchovné působení rodiny však může mít i negativní dopad na jedince. z hlediska volby druhého základního faktoru, kterým je sebepoškozování, jsme se zaměřili na širokou analýzu nejen rodiny a výchovných stylů, ale na sebepoškozování dětí staršího školního věku. Kulháněk & Machková (2023) se shodují v tom, že sebepoškozování představuje závažnou patologii, která zahrnuje různé formy ubližování si, které jsou namířené proti vlastnímu tělu. Spouštěcím mechanismem

sebepoškozování mohou být silné emoce, pocity viny, zloba, úzkost či stresové situace. Příčin sebepoškozování může být mnoho, především však některé aspekty rodinného soužití, vrstevnických vztahů či nějaké negativní a nepříjemné zážitky.

Výše uvedené základní faktory jsou zásadní pro realizaci výzkumu, neboť nám pomohou přesněji a detailněji identifikovat nejen výchovné styly v rodině, ale také sebepoškozování a vztah mezi výchovnými styly v rodině a sebepoškozováním žáků.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINNÉ PROSTŘEDÍ A VÝCHOVNÉ STYLY

Sebepoškozování dospívajících představuje fenomén, jehož výskyt má celosvětově rostoucí tendenci, přičemž se jedná o komplexní problém zahrnující biologické, psychologické a sociální faktory. Podle studie Bresiny & Schoenleberové (2015) genderové rozdíly v prevalenci tohoto chování naznačují, že dívky mají vyšší sklon k sebepoškozování než chlapci, což lze přičíst rozdílným vzorcům vyjadřování emocí a zvládání stresu. Zatímco dívky častěji ventilují emocionální bolest prostřednictvím fyzického zásahu do těla, chlapci inklinují k jiným rizikovým formám chování. Tato skutečnost vyžaduje multidisciplinární přístup k pochopení příčin a možných intervencí, které by mohly přispět k prevenci tohoto jevu.

Výchovné styly v rodině hrají zásadní úlohu při utváření psychického zdraví dítěte. Podle Fischera & Škody (2014) autoritativní rodiče, kteří kombinují podporu s jasně stanovenými hranicemi, vytvářejí pro děti bezpečné prostředí, které snižuje pravděpodobnost vzniku rizikového chování. Naopak autoritářské nebo zanedbávající přístupy mohou vést k problémům v oblasti emoční regulace, což zvyšuje zranitelnost vůči sebepoškozování. Tyto faktory jsou významné zejména v období dospívání, kdy probíhá intenzivní psychický vývoj a hledání identity.

V českém kontextu poukazuje Babáková (2003a) na důležitost rodinného prostředí při prevenci sebepoškozování. Její analýza dokládá, že děti z rodin s nedostatečnou emocionální podporou častěji inklinují k sebepoškozujícímu chování jako prostředku zvládání stresu. v této souvislosti je nutné zaměřit se nejen na výchovné postupy, ale i na širší sociální faktory, které mohou ovlivňovat fungování rodiny, například ekonomickou situaci nebo přítomnost stresorů spojených s profesním zatížením rodičů.

Pochopení vzájemných vazeb mezi výchovnými styly a sebepoškozováním dospívajících vyžaduje nejen analýzu jednotlivých faktorů, ale i jejich interakce. Podle D'Onofrio (2007), individuální zranitelnost dospívajících, ovlivněná genetickými a neurobiologickými faktory, může být výrazně modulována kvalitou rodinných vztahů. Efektivní prevence by proto měla zahrnovat jak intervence zaměřené na podporu rodičovských kompetencí, tak na posilování schopností adolescentů zvládat stresové situace bez destruktivních vzorců chování.

Rodinné prostředí je často označováno za hlavní faktor ovlivňující celkový psychický a sociální vývoj dítěte. Podle Matouška (1997) rodina představuje instituci, která nejen že

poskytuje základní fyzické potřeby, ale zároveň formuje emocionální a sociální zázemí, v němž si dítě osvojuje základní hodnoty, vzorce chování a strategie zvládání stresu. Různé typy rodinných prostředí přitom mohou vytvářet odlišné podmínky pro zvládání rizikových situací. Například harmonická rodina, která podporuje otevřenou komunikaci a vzájemné porozumění, minimalizuje riziko výskytu sebepoškozujícího chování.

Výchovné styly v rodině mají zásadní význam pro utváření psychologické stability dítěte. Podle Krause (2008), autoritativní styl rodičovství, charakterizovaný kombinací pevně nastavených hranic a vysoké míry podpory, je spojen s optimálním vývojem dítěte. Naopak zanedbávající nebo autoritářský styl může vést k problémům s regulací emocí, nízkému sebevědomí a zvýšené náchylnosti k rizikovému chování. Tento vliv je obzvlášť patrný v období dospívání, kdy se dítě nachází ve fázi intenzivního hledání identity.

1.1 Obecné vymezení tématu

Rodinné prostředí by nemělo být vnímáno izolovaně, ale v širším kontextu sociálních a ekonomických podmínek, které mohou ovlivňovat kvalitu výchovného procesu. Podle Kuchařové (2007) mohou neúplné rodiny nebo rodiny zatížené ekonomickými problémy častěji vykazovat dysfunkční vzorce chování. Tyto vzorce mohou vést k nižší míře emocionální podpory a zvýšit riziko výskytu sebepoškozování u dospívajících. Je proto nezbytné zaměřit se na intervenci a podporu rodin, které se potýkají s dlouhodobými stresory.

Důležitost rodinného prostředí a výchovných stylů potvrzuje i Švarcová (2005), která upozorňuje na význam vzdělávání rodičů v oblasti emocionální podpory dětí. Rodiny, které aktivně pracují na zlepšování vzájemné komunikace a emoční blízkosti, poskytují svým dětem větší pocit bezpečí a stability. Tento přístup nejen že snižuje riziko výskytu rizikového chování, ale zároveň podporuje lepší sociální adaptaci a odolnost vůči stresu.

Rodina je považována za základní pilíř socializace, který ovlivňuje vývoj jedince již od útlého dětství. Matoušek (1997) zdůrazňuje, že rodina plní nejen biologické a ekonomické funkce, ale především zajišťuje emocionální podporu a bezpečí, které jsou důležité pro zdravý psychický vývoj. Výchovné styly v rodině určují, jak dítě vnímá samo sebe, jak reaguje na stresové situace a jakým způsobem zvládá mezilidské vztahy. Kvalita rodinných vztahů je proto považována za významný determinant psychického zdraví dítěte.

Sebepoškozování jako forma rizikového chování vzniká často v reakci na vnitřní napětí, frustraci nebo nedostatečnou schopnost regulovat emoce. Podle Platznerové (2009) bývá tento jev často přehlížen, neboť mnozí dospívající své chování tají z obavy před stigmatizací. Z tohoto důvodu je důležité zvyšovat povědomí o problematice nejen mezi rodiči, ale i mezi odborníky pracujícími s dětmi a mládeží, jako jsou učitelé, školní poradci či psychologové.

Jak upozorňuje Koutek & Kocourková (2003), děti vyrůstající v prostředí, kde převládá autoritářský nebo zanedbávající přístup, mají vyšší riziko rozvoje sebepoškozování. Tyto výchovné styly mohou vést k pocitům odcizení, nízkému sebevědomí a neschopnosti hledat pomoc u dospělých. Naproti tomu autoritativní přístup, který kombinuje vysokou míru podpory s jasně vymezenými hranicemi, přispívá ke zdravému vývoji a snižuje pravděpodobnost výskytu sebepoškozujícího chování.

Z pohledu současného výzkumu jsou výchovné styly jedním z faktorů, které významně ovlivňují psychické zdraví dospívajících. Podle Caprara & Passerini (1986), impulzivní agrese, která je častým předchůdcem sebepoškozování, může být výsledkem nedostatečné emoční regulace, kterou si dítě osvojuje právě v rodinném prostředí. Tato zjištění zdůrazňují nutnost zaměřit se na podporu zdravého rodinného fungování jako součást prevence rizikového chování.

Sebepoškozování lze chápat jako behaviorální projev hlubšího psychického konfliktu, který dospívající není schopen vyřešit jiným způsobem. Nixon et al. (2008) ve své populační studii zdůrazňují, že sebepoškozování bývá často spojeno s vnitřním stresem, pocitem ztráty kontroly a potřebou získat okamžitou úlevu od emocionální bolesti. Tento akt však zpravidla neřeší příčinu problému, což vede k jeho opakování a může přerůst v závažnější psychické obtíže.

Podle Grandové (2006) je důležité vnímat sebepoškozování v širším kontextu dospívání, které představuje období intenzivních biologických, psychologických a sociálních změn. Tato fáze je charakterizována hledáním vlastní identity, což často přináší zvýšenou zranitelnost vůči vnějším vlivům. Pokud jedinec nenajde adekvátní podporu v rodině nebo mezi vrstevníky, může se uchýlit k destruktivním způsobům zvládání stresu.

V českém prostředí je dle Kabíčka et al. (2014) prevalence sebepoškozování u dospívajících stále relativně vysoká. Autoři zdůrazňují, že je nezbytné zaměřit se na včasnou identifikaci rizikových faktorů, jako je nedostatek komunikace v rodině, nízké

sebevědomí či šikana ve školním prostředí. Efektivní prevence vyžaduje interdisciplinární přístup, který zahrnuje spolupráci mezi rodinou, školou a odborníky na duševní zdraví.

Jedním z prvků prevence je podle Gajdošové & Herényiové (2006) rozvíjení emoční inteligence u dětí a dospívajících. Podpora schopnosti rozpoznávat a regulovat vlastní emoce nejen snižuje pravděpodobnost vzniku sebepoškozování, ale také přispívá k lepšímu zvládání mezilidských konfliktů. Tento přístup zároveň posiluje odolnost vůči stresu a umožňuje dětem hledat zdravější alternativy zvládání obtížných situací.

1.2 Definice rodinného prostředí

Rodinné prostředí zahrnuje všechny vztahy, interakce a podmínky, které ovlivňují psychický a sociální vývoj jednotlivce. Podle Hartla (2004) lze rodinu chápat jako dynamický systém, jehož základní funkcí je zabezpečení fyzických, emocionálních a sociálních potřeb dítěte. Tento systém je ovlivněn mnoha faktory, včetně kulturních a společenských podmínek, které formují způsob, jakým rodiče přistupují ke svým dětem. Rodina je tedy prostředím, kde se dítě učí základním sociálním dovednostem.

Přesné vymezení rodinného prostředí může být ovlivněno i regionálními specifiky a kulturními rozdíly. Hradečná et al. (1995) zdůrazňují, že rodina v českém kontextu je často spojována s důrazem na tradiční hodnoty a soudržnost, což však neplatí univerzálně. Proměny rodinných struktur, jako jsou rostoucí počty neúplných rodin či růst zaměstnanosti žen, mohou ovlivnit schopnost rodiny plnit svou výchovnou funkci a poskytnout dítěti adekvátní emocionální podporu.

Podle Krause (2014) má rodinné prostředí významný vliv na vývoj adaptačních strategií dítěte. Dítě, které vyrůstá v prostředí plném konfliktů nebo nejistoty, je více ohroženo rozvojem problémového chování, včetně sebepoškozování. Naopak rodiny, které podporují otevřenou komunikaci a respekt k potřebám dítěte, přispívají k rozvoji zdravé identity a pozitivního sebehodnocení.

Definice rodinného prostředí se také proměňuje s příchodem nových technologií a změn v rodinných vzorcích. Podle Hofbauera (2004) mění rostoucí digitalizace a vliv médií způsoby, jakými rodiny komunikují a tráví společný čas. Tento fenomén může přinášet jak pozitivita, například větší přístup k informacím, tak negativa, včetně oslabení vzájemných vztahů a zvýšeného rizika vzniku psychických obtíží u dětí.

Důležitým aspektem rodinného prostředí je jeho stabilita a míra bezpečí, kterou dítě vnímá ve vztazích s rodiči a dalšími členy rodiny. Podle Matouška (2019) přispívá stabilní rodinné prostředí k formování zdravé identity dítěte a jeho schopnosti zvládat životní výzvy.

Naopak chaotické nebo nestabilní prostředí, které se vyznačuje častými konflikty, nejistotou či nejasně definovanými hranicemi, může vést k pocitům úzkosti, nízkému sebevědomí a problémovému chování. Významnou roli zde hraje i kvalita emocionální vazby mezi rodiči a dítětem, která se promítá do schopnosti dítěte navazovat a udržovat mezilidské vztahy v dospělosti.

1.2.1 Rodina jako primární socializační prostředí

Rodina hraje zásadní úlohu při socializaci dítěte a utváření jeho hodnot, postojů a dovedností. Podle Vágnerové (2002) představuje rodina první sociální skupinu, se kterou dítě přichází do kontaktu, a má proto významný vliv na utváření jeho identity. Prostřednictvím každodenní interakce si dítě osvojuje vzorce chování, které pak aplikuje v širším sociálním prostředí, například ve škole nebo mezi vrstevníky. Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.

Socializační funkce rodiny je obzvlášť důležitá v raném dětství, kdy dochází k formování základních emocionálních vazeb a schopností komunikace. Stašová (2001) uvádí, že kvalita vztahů v rodině ovlivňuje nejen psychický vývoj dítěte, ale také jeho schopnost navazovat a udržovat pozitivní vztahy v dospělosti. Harmonické rodinné prostředí, které poskytuje podporu a bezpečí, je faktorem prevence rizikového chování, včetně sebepoškození.

Rodina jako socializační prostředí je ovlivněna i širšími společenskými změnami. Giddens (2001) zdůrazňuje, že moderní rodiny čelí novým výzvám spojeným s individualizací a rostoucími nároky na profesní i osobní život. Tyto změny mohou vést ke snížení kvality rodinného života a zvýšení stresu, který se následně přenáší na děti. Podpora rodin v podobě programů zaměřených na posílení rodičovských kompetencí je proto nezbytná.

Změny v socializační funkci rodiny jsou také patrné v kontextu vzdělávání. Podle Boháčové et al. (2019) rodina stále více deleguje část své socializační odpovědnosti na školy a další instituce, což může vést k oslabení emocionálních vazeb mezi rodiči a dětmi. Tento trend zdůrazňuje potřebu posílit spolupráci mezi rodinou a školou s cílem vytvořit

komplexní systém podpory pro děti a dospívající. Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.

Rodina jako primární socializační prostředí poskytuje dítěti nejen základní normy a vzorce chování, ale také modely zvládání emocí a řešení konfliktů. Podle Matouška (2019) dítě si prostřednictvím interakce s rodiči osvojuje přístup k autoritám, způsob vyjadřování názorů a mechanismy zvládání stresových situací. v rodinách, kde převládá otevřená komunikace a vzájemný respekt, mají děti větší pravděpodobnost rozvinout schopnost efektivního zvládání sociálních vztahů a emoční regulace. Naopak prostředí charakterizované nedostatkem komunikace nebo konflikty může vést k rozvoji nejistoty, úzkostných projevů či tendenci k vyhubavému chování ve vztazích mimo rodinu. Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.

1.2.2 Typy rodinných struktur a jejich vliv na dítě

Rodina hraje zásadní úlohu při socializaci dítěte a utváření jeho hodnot, postojů a dovedností. Podle Vágnerové (2002) představuje rodina první sociální skupinu, se kterou dítě přichází do kontaktu, a má proto významný vliv na utváření jeho identity. Prostřednictvím každodenní interakce si dítě osvojuje vzorce chování, které pak aplikuje v širším sociálním prostředí, například ve škole nebo mezi vrstevníky.

Socializační funkce rodiny je obzvlášť důležitá v raném dětství, kdy dochází k formování základních emocionálních vazeb a schopností komunikace. Stašová (2001) uvádí, že kvalita vztahů v rodině ovlivňuje nejen psychický vývoj dítěte, ale také jeho schopnost navazovat a udržovat pozitivní vztahy v dospělosti. Harmonické rodinné prostředí, které poskytuje podporu a bezpečí, je faktorem prevence rizikového chování, včetně sebepoškozování.

Rodina jako socializační prostředí je ovlivněna i širšími společenskými změnami. Giddens (2001) zdůrazňuje, že moderní rodiny čelí novým výzvám spojeným s individualizací a rostoucími nároky na profesní i osobní život. Tyto změny mohou vést ke snížení kvality rodinného života a zvýšení stresu, který se následně přenáší na děti. Podpora rodin v podobě programů zaměřených na posílení rodičovských kompetencí je proto nezbytná.

Změny v socializační funkci rodiny jsou také patrné v kontextu vzdělávání. Podle Boháčové et al. (2019) rodina stále více deleguje část své socializační odpovědnosti na školy

a další instituce, což může vést k oslabení emocionálních vazeb mezi rodiči a dětmi. Tento trend zdůrazňuje potřebu posílit spolupráci mezi rodinou a školou s cílem vytvořit komplexní systém podpory pro děti a dospívající.

Rodina jako primární socializační prostředí poskytuje dítěti nejen základní normy a vzorce chování, ale také modely zvládání emocí a řešení konfliktů. Podle Šulové (2016) dítě si prostřednictvím interakce s rodiči osvojuje přístup k autoritám, způsob vyjadřování názorů a mechanismy zvládání stresových situací. v rodinách, kde převládá otevřená komunikace a vzájemný respekt, mají děti větší pravděpodobnost rozvinout schopnost efektivního zvládání sociálních vztahů a emoční regulace. Naopak prostředí charakterizované nedostatkem komunikace nebo konflikty může vést k rozvoji nejistoty, úzkostných projevů či tendenci k vyhybavému chování ve vztazích mimo rodinu.

1.3 Klasifikace výchovných stylů

Výchovné styly rodičů zásadně ovlivňují formování osobnosti dítěte, jeho schopnost zvládat emoce a budovat mezilidské vztahy. Podle Maccobyho a Martina (1983) lze výchovné styly rozdělit na základě dvou dimenzí: náročnosti (požadavků na dítě) a responsivity (míry emocionální podpory (Pokorný et al., 2003). Tyto dimenze umožňují identifikovat čtyři základní styly: autoritativní, autoritářský, permissivní a zanedbávající. Výzkumy potvrzují, že každý z těchto stylů má odlišný dopad na vývoj dítěte, přičemž autoritativní styl bývá považován za nejvíce podpůrný pro zdravý psychický a sociální vývoj (Matoušek, 1997). Rodičovský přístup se přitom může měnit v průběhu času i podle specifických potřeb dítěte, což zdůrazňuje nutnost flexibility a adaptace výchovného procesu.

„Rodina představuje instituci, která nejen že poskytuje základní fyzické potřeby, ale zároveň formuje emocionální a sociální zázemí, v němž si dítě osvojuje základní hodnoty, vzorce chování a strategie zvládání stresu.“ (Matoušek, 1997, s. 84)

Každý výchovný styl má své charakteristiky a předpokládané důsledky. Autoritativní styl kombinuje vysokou míru podpory s jasně definovanými hranicemi, což podporuje autonomii dítěte a zároveň zajišťuje jeho bezpečí (Kendíková & Vosmik, 2013). Autoritářský přístup klade důraz na poslušnost a kontrolu, ale často postrádá emocionální podporu, což může vést k problémům s emoční regulací a nízké sebedůvěře (Caprara & Passerinis, 1986). Permissivní styl poskytuje dítěti velkou volnost, ale nedostatečné vedení, což může mít za následek problémy s disciplínou a zvládáním odpovědnosti (Platznerová,

2009). Zanedbávající přístup se vyznačuje nedostatkem jak požadavků, tak podpory, což může negativně ovlivnit všechny aspekty vývoje dítěte, zejména jeho emocionální stabilitu (Jedlička & Koťa, 1998). Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat. Je důležité tyto přístupy propojit a zjistit, které strategie jsou v daném kontextu nejúčinnější.

Podle Fischera & Škody (2014) je důležité vnímat výchovné styly nejen jako statické vzorce chování, ale jako dynamický proces ovlivněný sociokulturními faktory, včetně socioekonomického postavení rodiny a vzdělání rodičů. Výchovné styly také úzce souvisejí s regionálními a kulturními specifiky, což se odráží v rozdílných přístupech k výchově v různých společnostech. Například v kulturách, kde je kladen důraz na kolektivismus, bývají výchovné přístupy více zaměřené na poslušnost a harmonii v rámci rodinného systému, zatímco v individualistických kulturách převažuje snaha podporovat autonomii a individualitu dítěte.

Analýza výchovných stylů nabízí nejen vhled do vztahů mezi rodiči a dětmi, ale také příležitost pro cílené intervence v oblasti prevence rizikového chování. Podle Kocourkové (2003), poznání specifik jednotlivých přístupů umožňuje odborníkům lépe chápat příčiny problémového chování u dětí a dospívajících. Tento přístup může přispět k efektivnějšímu plánování preventivních programů zaměřených na podporu rodičovských kompetencí a zdravý vývoj dítěte.

1.3.1 Autoritativní styl

Autoritativní styl rodičovství je obecně považován za neoptimálnější pro zdravý vývoj dítěte. Podle Matouška (1997) kombinuje vysoké nároky na dítě s vysokou mírou podpory, čímž poskytuje dítěti jak pevné vedení, tak emocionální bezpečí. Rodiče, kteří uplatňují tento styl, aktivně komunikují s dětmi, stanovují jasná pravidla a zároveň naslouchají jejich potřebám a názorům. Tento přístup podporuje rozvoj sebedůvěry, autonomie a schopnosti zvládat stres. Děti z autoritativních rodin vykazují lepší sociální dovednosti a jsou méně náchylné k rizikovému chování, včetně sebepoškozování (Van Dijk, 2023).

Dlouhodobé studie ukazují, že autoritativní styl má pozitivní vliv nejen na emoční, ale i na akademický vývoj dětí. Fischer & Škoda (2014) zdůrazňují, že děti z rodin s autoritativním přístupem dosahují lepších výsledků ve škole, protože mají stabilní podporu a zároveň jasně nastavené hranice (Pokorný et al., 2002). Tento přístup také zvyšuje pravděpodobnost, že dítě vyhledá pomoc v případě problémů, což je zásadní při prevenci

sebepoškozujícího chování. Rodiče, kteří používají autoritativní styl, také často podporují otevřenou diskusi o emocích, což pomáhá dětem naučit se regulovat své pocity zdravým způsobem. Je důležité tyto přístupy propojit a zjistit, které strategie jsou v daném kontextu nejúčinnější.

Podle Stašové (2001) je autoritativní styl vhodný i v situacích, kdy dítě čelí zvýšenému stresu nebo krizím. Tento přístup poskytuje dětem pocit jistoty, že mohou spoléhat na své rodiče, a zároveň je učí, jak se vypořádat s náročnými situacemi. Autoritativní rodiče kladou důraz na pozitivní zpětnou vazbu a povzbuzují děti k hledání řešení problémů, což podporuje jejich schopnost činit zodpovědná rozhodnutí. Je důležité tyto přístupy propojit a zjistit, které strategie jsou v daném kontextu nejúčinnější.

V rámci preventivních intervencí je autoritativní styl často prezentován jako model optimálního rodičovství. Podle Platznerové (2009) je možné pomocí vzdělávacích programů posilovat rodičovské kompetence, které vedou k vytvoření podpůrného a stimulujícího rodinného prostředí. Tyto programy mohou přispět ke snížení výskytu rizikového chování, jako je sebepoškozování, a zároveň zlepšit kvalitu rodinných vztahů (Malá, 2005). Je důležité tyto přístupy propojit a zjistit, které strategie jsou v daném kontextu nejúčinnější.

1.3.2 Autoritářský styl

Autoritářský styl rodičovství je charakterizován vysokými nároky a kontrolou, avšak s nízkou mírou emocionální podpory. Podle Grandové (2006) tento přístup klade důraz na poslušnost a disciplínu, přičemž často postrádá prostor pro vyjádření potřeb a názorů dítěte. Děti vychovávané autoritářským způsobem se mohou cítit emocionálně odcizené, což zvyšuje riziko vzniku problémového chování, jako je sebepoškozování. Tento přístup může vést k rozvoji nízkého sebevědomí, úzkosti a neschopnosti efektivně zvládat stresové situace (Kratochvíl, 2006).

Výzkumy ukazují, že autoritářský styl je spojen s vyšší mírou vnější kontroly, která dítěti znemožňuje rozvíjet vlastní schopnosti samostatného rozhodování. Koutek & Kocourková (2003) zdůrazňují, že tento přístup může mít dlouhodobé negativní důsledky, zejména v oblasti sociálních dovedností a mezilidských vztahů. Děti vychovávané autoritářsky mají často potíže s navazováním zdravých vztahů a mohou být více náchylné k problémům s emocionální regulací.

Caprara & Passerinis (1986) upozorňují, že autoritářský styl může vést k rozvoji impulzivního chování, které je často spojeno s rizikovými projevy, včetně sebepoškozování.

Nedostatek emocionální podpory v kombinaci s vysokými požadavky vytváří tlak, který může být pro dítě obtížné zvládnout. Tento přístup také snižuje pravděpodobnost, že dítě vyhledá pomoc v případě problémů, což komplikuje prevenci a řešení rizikového chování.

Autoritářský styl je často kritizován pro svou neschopnost podporovat pozitivní rodinné vazby. Podle Fischera & Škody (2014), efektivní prevence rizikového chování vyžaduje rovnováhu mezi požadavky a podporou, kterou autoritářský přístup postrádá. Vzdělávání rodičů zaměřené na rozvoj empatie a zlepšení komunikace může pomoci zmírnit negativní důsledky tohoto stylu (Kimball & Diddams, 2007).

Dlouhodobé působení autoritářského stylu může ovlivnit i akademickou motivaci dítěte a jeho vztah k autoritám ve školním prostředí. Podle Baumrinda (1991) děti vyrůstající v tomto výchovném stylu často vykazují buď přehnanou poslušnost a strach z chyb, nebo naopak vzdorovitost a odpor vůči jakékoli autoritě. Rigidní výchovné podmínky mohou vést k omezení vnitřní motivace dítěte k učení, protože se spíše soustředí na vyhýbání se trestu než na vlastní rozvoj a objevování nových znalostí. Tento faktor může v pozdějším věku přispět k nižší akademické sebedůvěře a snížené schopnosti kritického myšlení.

1.3.3 Permisivní styl

Permisivní styl rodičovství se vyznačuje nízkými požadavky na dítě a vysokou mírou podpory. Podle Stašové (2001) tento přístup zdůrazňuje volnost a autonomii dítěte, avšak často za cenu nedostatečného vedení. Děti vychovávané permisivně mohou mít potíže s disciplínou, protože nejsou zvyklé na jasně stanovené hranice. Tento nedostatek struktury může vést k problémům se sebeovládáním a k vyšší náchylnosti k rizikovému chování, jako je sebepoškozování (Slaměník & Výrost, 1997).

Podle Grandové (2006) děti z permisivních rodin často postrádají schopnost zvládat stres a činit zodpovědná rozhodnutí, protože jim chybí zkušenost s nastavováním a dodržováním pravidel. Rodiče, kteří uplatňují tento styl, se často vyhýbají konfliktům, což může vést k oslabení autority a narušení rovnováhy ve vztahu mezi rodičem a dítětem. Výsledkem může být nižší schopnost dítěte zvládat náročné situace, což zvyšuje jeho zranitelnost vůči psychickým obtížím (Jedlička a kol., 2018).

Podle Fischera a Škody (2014), permisivní styl může mít negativní dopad na vývoj sociálních dovedností dítěte. Nedostatek jasných hranic často vede k problémům v mezilidských vztazích, protože dítě není zvyklé respektovat pravidla a autoritu. Tento

přístup také omezuje příležitosti k rozvoji sebekontroly, což může přispět k vyšší míře impulzivního chování (Ross & Heath, 2002).

Preventivní programy zaměřené na zlepšení rodičovských kompetencí mohou pomoci rodičům pochopit důležitost rovnováhy mezi volností a strukturou. Podle Platznerové (2009), důležité je vzdělávat rodiče o tom, jak efektivně kombinovat podporu a vedení, aby bylo možné minimalizovat negativní důsledky permissivního přístupu a podporovat zdravý vývoj dítěte.

Permissivní styl může ovlivnit také akademickou dráhu dítěte a jeho přístup ke vzdělání. Podle Baumrinda (2013), děti z permissivních rodin často vykazují nižší školní výkon, protože jim chybí vnitřní disciplína a schopnost efektivně řídit své povinnosti. Nedostatek pevných pravidel a odpovědnosti v rodinném prostředí se může projevit v tendenci odkládat úkoly, nerespektovat školní autority a vykazovat nižší míru vytrvalosti při řešení složitějších úkolů. Přestože mohou být tyto děti kreativní a nezávislé v rozhodování, absence struktury v jejich výchově je často připravuje o schopnost zvládat požadavky akademického a profesního života.

1.3.4 Zanedbávající styl

Zanedbávající styl rodičovství představuje extrémní nedostatek jak požadavků, tak emocionální podpory. Podle Jedličky & Koťy (1998) je tento přístup charakterizován nezájmem o potřeby dítěte, což vede k pocitům opuštěnosti a nízké sebehodnoty. Děti vychovávané zanedbávajícím způsobem často vykazují zvýšenou míru rizikového chování, včetně sebepoškozování, protože postrádají základní emocionální zázemí a bezpečí (Kern, 2000).

Výzkumy ukazují, že děti ze zanedbávajících rodin mají vyšší pravděpodobnost výskytu depresivních symptomů a problémů s emocionální regulací. Kendíková & Vosmik (2013) upozorňují, že nedostatek podpory v raném věku může vést k dlouhodobým psychickým obtížím, které ovlivňují schopnost dítěte navazovat zdravé vztahy. Tento přístup je často spojován s socioekonomickými faktory, jako je chudoba nebo nízká úroveň vzdělání rodičů (Průcha, 2002).

Zanedbávající styl také ovlivňuje akademický výkon a sociální adaptaci dítěte. Podle Fontany (1997) děti z těchto rodin častěji selhávají ve škole, protože jim chybí podpora a motivace k dosahování úspěchů. Tento nedostatek vedení a podpory může mít za následek

nejen problémy s výkonem, ale i sebedůvěrou, což zvyšuje riziko vzniku problémového chování.

Preventivní strategie by měly být zaměřeny na identifikaci a podporu rodin, které čelí rizikovým faktorům vedoucím k zanedbávání dětí. Podle Kuchařové (2007), efektivní intervence mohou zahrnovat vzdělávací programy, poradenství a sociální podporu, které pomáhají zlepšit rodičovské kompetence a vytvořit stabilnější a podpůrné prostředí pro dítě.

Dlouhodobé působení zanedbávajícího rodičovského stylu může mít závažné důsledky i v dospělosti dítěte. Podle Vágnerové (2012) jedinci, kteří v dětství postrádali základní emocionální oporu a stabilní vztahy, často vykazují problémy s důvěrou, nízkou míru resilience vůči stresu a zvýšenou náchylnost k rozvoji úzkostných a depresivních poruch. Tento výchovný přístup může vést k pocitům nejistoty a nedostatečné sebedůvěry, které následně ovlivňují schopnost jedince fungovat v pracovním a osobním životě. Výzkumy rovněž ukazují, že děti z těchto rodin mají vyšší pravděpodobnost přenosu zanedbávajícího stylu na další generace, čímž se sociální a psychologické obtíže dále prohlubují (Matějček, 2005).

1.4 Faktory ovlivňující výchovné styly

Výchovné styly rodičů jsou výsledkem složité interakce mnoha faktorů, včetně osobnosti rodičů, rodinné dynamiky, kulturních vlivů a socioekonomických podmínek. Podle Matouška (1997) každý rodičovský přístup odráží nejen osobní přesvědčení a zkušenosti rodiče, ale také širší sociální a ekonomické okolnosti, ve kterých rodina žije. Výchova dětí je tak úzce propojena se strukturálními podmínkami společnosti, což znamená, že individuální rozhodnutí rodičů jsou často ovlivněna faktory mimo jejich přímou kontrolu. Například rodiče žijící v chudobě čelí výrazně vyšším stresorům, které mohou ovlivnit jejich schopnost poskytovat emocionální podporu a efektivní vedení (Výrost & Slaměník, 1998).

Podle Fischera a Škody (2014), významným faktorem, který ovlivňuje výchovné styly, je vzdělání rodičů. Vyšší úroveň vzdělání je často spojována s autoritativním přístupem, který kombinuje vysoké požadavky s vysokou mírou podpory (Jedlička, 2000). Naopak rodiče s nižším vzděláním mohou častěji inklinovat k autoritářskému nebo zanedbávajícímu stylu, což může být způsobeno nedostatkem znalostí o vhodných výchovných strategiích. Tyto rozdíly ukazují, jak zásadní roli hraje přístup k informacím a vzdělávacím zdrojům v utváření rodičovských přístupů.

Kraus (2008) zdůrazňuje, že kulturní vlivy hrají důležitou roli při formování výchovných stylů. v individualistických kulturách, jako je západní Evropa, bývá výchova zaměřena na podporu autonomie a nezávislosti dítěte. Naproti tomu kolektivistické kultury, například v Asii, kladou větší důraz na poslušnost a harmonii v rámci rodiny. Tyto kulturní rozdíly mají přímý dopad na způsob, jakým rodiče vymezují hranice, poskytují podporu a komunikují s dětmi. Kulturní specifika tak mohou výrazně ovlivnit, jak jsou vnímány různé výchovné styly a jaké strategie rodiče volí (David, 1999).

Socioekonomické podmínky mají rovněž zásadní vliv na výchovné styly rodičů. Podle Jedličky & Kotě (1998) rodiny s vyšším příjmem mají obvykle více zdrojů a příležitostí k podpoře vzdělání a emocionálního rozvoje dítěte. Naopak rodiny žijící v socioekonomicky znevýhodněných podmínkách často čelí zvýšenému stresu, který může vést k méně efektivním výchovným strategiím, například zanedbávání nebo přehnané kontrole. Tento vliv se projevuje zejména v rodinách, kde jsou rodiče nuceni pracovat dlouhé hodiny a mají omezený čas na péči o děti.

Významným faktorem, který ovlivňuje výchovné styly, je také dynamika vztahů v rodině. Podle Vágnerové (2002), kvalita vztahu mezi rodiči přímo ovlivňuje emocionální atmosféru rodiny a způsob, jakým jsou děti vychovávány. Harmonické vztahy mezi rodiči podporují otevřenou komunikaci a konzistentní výchovné strategie, zatímco konfliktní vztahy mohou vést k nejednotným přístupům, což má negativní dopad na psychický vývoj dítěte (Brown a Rodger, 2009).

1.4.1 Sociální, ekonomické a kulturní vlivy

Sociální podmínky, ve kterých rodina funguje, mají zásadní vliv na způsob, jakým rodiče přistupují k výchově svých dětí. Jak zdůrazňuje Kraus (2014), rodiny, které žijí ve stabilním sociálním prostředí, mají obvykle více zdrojů pro podporu zdravého vývoje dětí. Naopak rodiny, které čelí sociálním problémům, jako je nezaměstnanost nebo diskriminace, mohou mít omezené možnosti k efektivní výchově. Tyto podmínky ovlivňují nejen materiální zabezpečení rodiny, ale i emocionální klima, které je zásadní pro vývoj dítěte (Crosby et al., 2011).

Ekonomická situace rodiny hraje také zásadní roli v utváření výchovných stylů. Podle Fischera & Škody (2014) rodiče s vyššími příjmy často investují více do vzdělání a volnočasových aktivit svých dětí, což podporuje jejich rozvoj a snižuje riziko vzniku problémového chování. Naproti tomu rodiny s nižšími příjmy mohou mít omezené možnosti

k poskytování takové podpory, což může vést k zanedbávajícímu nebo autoritářskému přístupu. Tento vliv je patrný zejména v regionech s vysokou mírou chudoby a sociální exkluze (Walsh & Rosen, 1988).

Kulturní normy a hodnoty mají přímý vliv na výchovné styly rodičů. Podle Grandové (2006) se kulturní rozdíly projevují zejména v míře autonomie, kterou rodiče poskytují svým dětem, a ve způsobu, jakým definují své požadavky. Například v kulturách zaměřených na kolektivismus bývá zdůrazňována poslušnost a respekt k autoritám, zatímco individualistické kultury podporují větší míru nezávislosti. Tyto kulturní odlišnosti mají přímý dopad na způsob, jakým děti vnímají sami sebe a své místo ve společnosti (Průcha, 2009).

Podle Hradečné et al. (1995) jsou socioekonomické a kulturní faktory propojeny s historickým a geografickým kontextem, ve kterém rodina funguje. Například rodiny žijící v tradičních venkovských oblastech mohou uplatňovat odlišné výchovné strategie než rodiny ve městských aglomeracích, kde jsou děti více vystaveny vlivům moderní společnosti. Tyto rozdíly zdůrazňují potřebu zohlednit lokální specifika při analýze výchovných stylů.

Socioekonomické a kulturní faktory ovlivňují také způsob, jakým rodiče komunikují s dětmi. Podle Stašové (2001) rodiče z různých kulturních prostředí často přistupují k disciplíně a podporování autonomie odlišně, což má přímý dopad na emocionální vývoj dětí. Tyto rozdíly mohou být dále zesíleny migrací a integrací do nové společnosti, což klade na rodiny dodatečné nároky.

1.4.2 Vliv vztahu mezi rodiči na výchovu

Kvalita vztahu mezi rodiči hraje významnou roli v utváření rodinné dynamiky a výchovných stylů. Podle Vágnerové (2012) harmonické vztahy mezi rodiči podporují konzistentní a efektivní výchovné strategie, což přispívá k emocionálnímu a sociálnímu rozvoji dítěte. Naopak konflikty mezi rodiči mohou vytvářet nestabilní rodinné prostředí, ve kterém dítě čelí zvýšenému stresu a nejistotě. Tyto faktory mohou vést k nejednotným výchovným přístupům, které negativně ovlivňují schopnost dítěte zvládat emoční a sociální výzvy.

Podle Fischera & Škody (2014), vztah mezi rodiči ovlivňuje také způsob, jakým dítě vnímá mezilidské vztahy. Děti, které vyrůstají v prostředí plném konfliktů, mají často narušenou schopnost důvěřovat ostatním a mohou být více náchylné k problémovému

chování, jako je sebepoškozování. Naopak děti z harmonických rodin mají větší šanci rozvíjet zdravé vzorce chování a zvládat stresové situace.

Jedlička & Koťa (1998) zdůrazňují, že nejednotnost ve výchovných strategiích může být výsledkem rozdílů v hodnotách a přesvědčeních rodičů. Tyto rozdíly mohou vést k nedorozuměním a sporům, které negativně ovlivňují emocionální klima rodiny. Efektivní komunikace mezi rodiči je proto zásadní pro zajištění konzistence ve výchovných přístupech a pro podporu zdravého vývoje dítěte (Ženatová, 2011).

Dynamika vztahů mezi rodiči může mít také dlouhodobý vliv na vývoj dítěte. Podle Matouška (1997) děti, které vyrůstají v prostředí plném lásky a podpory, mají větší šanci vybudovat si zdravé vztahy v dospělosti. Naopak děti z rodin s vysokou mírou konfliktů často přenášejí tyto vzorce do svých vlastních vztahů, což může vést k opakování negativních cyklů.

Kraus (2008) upozorňuje, že kvalita vztahu mezi rodiči může být ovlivněna mnoha faktory, včetně socioekonomických podmínek a úrovně stresu. Rodiny, které čelí finančním problémům nebo jiným stresorům, často vykazují vyšší míru konfliktů, což negativně ovlivňuje jejich schopnost poskytovat konzistentní a podpůrné výchovné prostředí.

Shrnutí kapitoly a názor autora

Rodina je pro mě jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících psychický a sociální vývoj dítěte. Věřím, že způsob, jakým rodiče přistupují k výchově, zásadně formuje nejen jejich vztah s dítětem, ale i jeho schopnost zvládat stres, regulovat emoce a budovat mezilidské vztahy. Každý výchovný styl má své specifické dopady, a proto považuji za zásadní porozumět tomu, jak rodinné prostředí ovlivňuje psychickou pohodu dítěte.

V posledních letech sleduji, že sebepoškozování dospívajících se stává stále častějším problémem. Souhlasím s názory Bresiny & Schoenleberové (2015), že je třeba zohlednit genderové rozdíly v projevech tohoto chování – zatímco dívky častěji volí sebepoškozování jako formu zvládání vnitřního napětí, chlapci inklinují spíše k agresivnějším či sebedestruktivním projevům. Podle mého názoru je tento trend alarmující, protože ukazuje na to, že mnoho dětí nenachází v rodině dostatečnou emocionální oporu.

Jsem přesvědčen, že autoritativní výchovný styl přináší největší benefity, protože kombinuje jasně nastavené hranice s vysokou mírou podpory. Věřím, že děti potřebují pocit bezpečí, ale zároveň prostor pro autonomii. Naopak autoritářská výchova se mi jeví jako problematická – přílišná kontrola a nedostatek emočního napojení mohou dítěti bránit

ve zdravém vývoji a vést k nízkému sebevědomí. Podle Kratochvíla (2006), děti vychovávané v autoritářském prostředí se často potýkají s úzkostnými stavy, což může zvýšit jejich sklon k sebepoškozování.

Stejně tak si myslím, že permissivní přístup nese riziko. i když se může na první pohled zdát, že dítě, které má dostatek svobody, je spokojenější, absence jasných pravidel mu ve skutečnosti může škodit. Fischer a Škoda (2014) poukazují na to, že děti vychovávané příliš volně mají potíže s dodržováním pravidel ve škole i v běžném životě. Ze své zkušenosti vnímám, že pokud dítě nemá pevně nastavené hranice, může to vést k impulzivnímu chování a problémům s rozhodováním.

Nejvíce mě znepokojuje zanedbávající výchovný styl. Zanedbávání, ať už emocionální nebo fyzické, považuji za extrémně škodlivé pro vývoj dítěte. Podle Průchy (2002), děti z takových rodin častěji vykazují známky depresivních symptomů a emoční nestability. Jsem přesvědčen, že v těchto případech hraje zásadní roli nejen podpora rodiny, ale také zapojení školy a sociálních institucí.

Rodinné prostředí podle mě nelze vnímat izolovaně, ale vždy ve vztahu k širším socioekonomickým a kulturním faktorům. z vlastní zkušenosti vím, že rodiče, kteří se potýkají s finančními problémy nebo nadměrným pracovním vytížením, často nemají kapacitu věnovat dostatek pozornosti výchově svých dětí. To potvrzují i výzkumy Kuchařové (2007), které ukazují, že ekonomická nejistota může negativně ovlivnit kvalitu výchovného procesu. Myslím si, že je důležité zaměřit se na podporu rodin, které čelí dlouhodobým stresorům, a nabízet jim efektivní strategie pro zvládání rodičovských výzev.

Také se domnívám, že technologický pokrok a digitalizace mají významný vliv na rodinnou dynamiku. Jak upozorňuje Hofbauer (2004), nové technologie sice mohou zlepšit přístup k informacím, ale zároveň oslabují tradiční rodinné vazby. Vnímám to jako problém, protože rodiče a děti dnes tráví stále méně času společně a často komunikují pouze prostřednictvím digitálních platforem. To může vést k odcizení a oslabení emocionálních vztahů, což považuji za rizikový faktor pro vznik psychických obtíží u dětí.

Na závěr bych rád zdůraznil, že prevence negativních důsledků nesprávné výchovy musí zahrnovat jak edukaci rodičů, tak podporu dětí. Podle Kocourkové (2003), porozumění specifikům jednotlivých výchovných stylů umožňuje lépe pochopit příčiny problémového chování u dospívajících a cíleně pracovat na jejich řešení. Osobně věřím, že efektivní

komunikace, emoční dostupnost rodičů a jasně nastavené hranice jsou základními pilíři zdravého vývoje dítěte.

2 SEBEPOŠKOZOVÁNÍ U DOSPÍVAJÍCÍCH

Podle Platznerové (2009) je důležité vnímat sebepoškození jako komplexní fenomén, který zahrnuje biologické, psychologické a sociální faktory. Biologicky může být sebepoškození spojeno se změnami v neurotransmiterových systémech, zejména s poruchami regulace serotoninu. Psychologicky se jedná o vyjádření vnitřního konfliktu, zatímco sociálně může být ovlivněno faktory, jako je šikana, rodinné problémy nebo nedostatečná podpora ze strany okolí. Tato mnohohrstevnatá povaha sebepoškození vyžaduje interdisciplinární přístup k prevenci a léčbě.

2.1 Vymezení pojmu sebepoškození

Sebeпоškození je definováno jako úmyslné způsobení fyzické újmy vlastnímu tělu bez jasného úmyslu se zabít. Podle Koutka & Kocourkové (2003) jde o behaviorální projev emočního utrpení, který je často reakcí na obtížné životní situace nebo neschopnost zvládat stres. Tento akt slouží jako způsob regulace emocí, kdy jedinec nahrazuje psychickou bolest fyzickou. v dospívání je sebepoškození obzvlášť rozšířené, neboť toto období je charakteristické intenzivními emocionálními změnami a hledáním identity. Autoři zdůrazňují, že sebepoškození není pouhým projevem patologického chování, ale také voláním o pomoc a způsobem zvládání neřešených problémů (Bendl et al., 2016).

„Sebeпоškození představuje závažnou patologii, která zahrnuje různé formy ubližování si, které jsou namířené proti vlastnímu tělu. Spouštěcím mechanismem jsou většinou silnější emoce, zejména pak úzkost, vnitřní zmatek, pocity viny, zloba.“ (Kulháněk & Machková, 2023)

Nixon et al. (2008) zdůrazňují, že sebepoškození je stále nedostatečně diagnostikováno, neboť jedinci často své chování skrývají z obavy před stigmatizací. Dospívající, kteří se sebepoškožují, mají často pocit, že jejich problémy nejsou dostatečně důležité, aby získali podporu, nebo se obávají negativní reakce svého okolí. Tento fenomén zdůrazňuje potřebu citlivého přístupu při identifikaci a intervenci v případech sebepoškozujícího chování.

Podle Fischera & Škody (2014), sebepoškození by nemělo být chápáno jako izolovaný problém, ale jako součást širšího spektra rizikového chování. v dospívání může být spojeno s dalšími problémy, jako jsou poruchy příjmu potravy, zneužívání návykových

látek nebo depresivní symptomy. Toto propojení naznačuje, že sebepoškozování je často symptomem hlubší psychické dysfunkce, která vyžaduje komplexní terapeutický přístup.

Podle Gajdošové & Herényiové (2006), důležité je rozvíjet emoční inteligenci dětí a dospívajících jako prostředek prevence sebepoškozování. Schopnost rozpoznávat a regulovat vlastní emoce může výrazně snížit pravděpodobnost vzniku rizikového chování. Tato prevence by měla zahrnovat jak edukaci rodičů, tak práci se školami, které hrají významnou roli při identifikaci rizikových jedinců a poskytování podpory.

V českém kontextu poukazuje Kendíková & Vosmik (2013) na význam sociální podpory a poradenství pro rodiny, kde se sebepoškozování vyskytuje. Rodiče často nevědí, jak na toto chování reagovat, což může situaci dále komplikovat. Edukační programy zaměřené na podporu rodičovských kompetencí mohou pomoci zlepšit komunikaci v rodině a vytvořit bezpečné prostředí, které snižuje riziko vzniku sebepoškozujícího chování.

2.2 Definice a formy sebepoškozování

Sebepoškozování zahrnuje různé formy chování, které mají společný cíl – úlevu od psychického napětí prostřednictvím fyzické bolesti. Podle Nixona et al. (2008), nejčastější formou sebepoškozování je řezání kůže, které představuje více než 70 % případů. Dalšími formami mohou být pálení, škrábání, údery do vlastního těla nebo vytrhávání vlasů. Tyto projevy se často liší v závislosti na věku, pohlaví a individuálních faktorech. Dívky mají tendenci volit formy, které způsobují menší fyzické poškození, zatímco chlapci se mohou uchýlovat k intenzivnějším formám sebepoškozování.

Podle Platznerové (2009), sebepoškozování se liší od jiných forem rizikového chování tím, že jeho hlavním cílem není získání pozornosti, ale zvládnutí vnitřního utrpení. Tento rozdíl je důležitý pro pochopení motivací jedinců, kteří se sebepoškozují. Zatímco rizikové chování, jako je například zneužívání návykových látek, často slouží ke zvyšování sociálního statusu nebo k hledání skupinové identity, sebepoškozování má introspektivní charakter a souvisí s potřebou získat kontrolu nad vlastními emocemi.

Sebepoškozování je také často spojeno s pocitem studu a viny, což dále komplikuje jeho identifikaci a léčbu. Podle Koutky & Kocourkové (2003), mnoho jedinců, kteří se sebepoškozují, prožívá ambivalentní pocity vůči svému chování, na jedné straně pocítují úlevu, na druhé straně stud a strach z odhalení. Tyto emoce vytvářejí bludný kruh, který je obtížné přerušit bez odborné pomoci.

Podle Giddense (2001) může být sebepoškozování interpretováno jako způsob vyrovnávání se s moderními společenskými tlaky, které kladou na jedince vysoké nároky na výkon a sebezprezentaci. Tento fenomén je zvláště patrný u dospívajících, kteří čelí tlaku ze strany vrstevníků, rodičů i školního prostředí. Sebepoškozování tak může být chápáno jako forma odporu vůči těmto tlakům a jako snaha získat zpět kontrolu nad vlastním životem.

Podle Fischera & Škody (2014) je důležité, aby terapeuti a odborníci pracující s dospívajícími rozuměli různým formám sebepoškozování a jejich motivacím. Tento přístup umožňuje zvolit efektivní intervence, které odpovídají specifickým potřebám jednotlivce. Edukační programy zaměřené na rozvoj emoční inteligence a zvládání stresu mohou být zásadní při prevenci tohoto chování.

Sebepoškozování také úzce souvisí s poruchami příjmu potravy, depresí a úzkostmi. Podle Kendíkové & Vosmika (2013) je důležité vnímat sebepoškozování jako součást širšího spektra psychických obtíží, které vyžadují komplexní terapeutický přístup. Včasná identifikace rizikových faktorů a zajištění odpovídající podpory mohou výrazně snížit pravděpodobnost eskalace tohoto chování.

Empirické studie dále potvrzují, že sebepoškozování je často reakcí na emoční stres a nepříznivé rodinné podmínky. Například Hosáková, Hlubková & Hypšová (2018) zjistily, že adolescenti z neúplných rodin nebo rodin s nevlastními rodiči jsou k sebepoškozování náchylnější. Jejich výzkum také ukázal, že řezání nebo škrábání ostrými předměty jsou dominantní formy tohoto chování, zatímco rodiče často situaci podceňují a neposkytují potřebnou podporu.

2.3 Rozdíly mezi sebepoškozováním a jinými rizikovými formami chování

Sebepoškozování se liší od jiných rizikových forem chování především svými motivacemi a cíli. Podle Platznerové (2009) je hlavním účelem sebepoškozování úleva od psychického napětí, zatímco jiné formy rizikového chování, jako je užívání drog nebo nebezpečná jízda, často slouží k získání sociálního uznání nebo k dosažení vzrušení. Tento rozdíl je důležitý při plánování intervencí, neboť jedinci, kteří se sebepoškozují, často nepotřebují změnit své sociální prostředí, ale spíše získat nástroje pro zvládání vlastních emocí.

Podle Koutka & Kocourkové (2003) je dalším zásadním rozdílem mezi sebepoškozováním a jinými rizikovými formami chování míra kontroly. Sebepoškozování je obvykle pečlivě plánováno a prováděno v soukromí, zatímco jiné rizikové chování je často impulzivní a probíhá ve veřejném nebo sociálním kontextu. Tento aspekt zdůrazňuje potřebu citlivého přístupu při identifikaci a léčbě sebepoškozujícího chování.

Sebepoškozování má také odlišné sociální důsledky. Podle Kendíkové & Vosmika (2013) jedinci, kteří se sebepoškozují, často čelí stigmatizaci a nepochopení ze strany svého okolí. Naopak jedinci, kteří se zapojují do jiných forem rizikového chování, mohou získat určitý druh sociálního uznání, zejména pokud jejich chování odpovídá normám jejich vrstevnické skupiny. Tyto rozdíly zdůrazňují význam sociálního kontextu při porozumění a intervenci rizikového chování.

Podle Gajdošové & Herényiové (2006), důležité je, aby odborníci vnímali sebepoškozování jako zvláštní kategorii rizikového chování, která vyžaduje specifické přístupy k prevenci a léčbě. Tento přístup zahrnuje rozvoj schopností zvládat stres, posilování emoční inteligence a podporu zdravých vztahů v rodině i mezi vrstevníky. Tím lze minimalizovat riziko eskalace tohoto chování a podpořit zdravý psychický vývoj.

Sebepoškozování je také spojeno s odlišnými psychologickými mechanismy než jiné formy rizikového chování. Podle Koutky & Kocourkové (2003), jde o způsob, jak se vyrovnat s intenzivními emocemi, které jedinec nedokáže jinak zvládnout. Tento proces může zahrnovat pocity viny, hanby a studu, které dále komplikují snahu o nalezení pomoci. Na rozdíl od jiných rizikových forem chování, které mohou být více orientovány na vnější odměny, je sebepoškozování introspektivním aktem, který vyžaduje hlubší psychologickou intervenci.

Výzkumy také ukazují, že sebepoškozování je často propojeno s traumatickými zážitky, jako je zneužívání nebo zanedbávání v dětství. Podle Nixona et al. (2008) jedinci, kteří se sebepoškozují, často používají toto chování jako způsob, jak znovu získat kontrolu nad svým tělem a emocemi. Tento aspekt odlišuje sebepoškozování od jiných forem rizikového chování, které jsou často zaměřeny na unikání před problémy, nikoli na jejich zpracování.

2.4 Projevy a důsledky sebepoškozování

Sebepoškozování má významné krátkodobé i dlouhodobé následky na psychické i fyzické zdraví jedince. Podle Kriegla (2008), krátkodobý účinek sebepoškozování spočívá ve zmírnění emočního napětí a získání pocitu kontroly nad situací. Jedinci často popisují okamžitou úlevu, která však bývá doprovázena pocitem studu a viny. Tyto negativní emoce mohou následně vést k opakování sebepoškozujícího chování, čímž se vytváří bludný kruh, který je obtížné přerušit bez odborné pomoci.

2.4.1 Krátkodobé a dlouhodobé následky

Podle Grandové (2006) mohou dlouhodobé důsledky zahrnovat nejen fyzické poškození, jako jsou jizvy nebo infekce, ale také závažné psychické problémy. Sebepoškozování bývá často spojováno s depresivními poruchami, úzkostmi a posttraumatickou stresovou poruchou. Dlouhodobé psychické následky jsou zvláště závažné u jedinců, kteří nezažili adekvátní podporu nebo intervenci v raných fázích tohoto chování.

Vágnerová (2002) zdůrazňuje, že dlouhodobé důsledky sebepoškozování mohou zahrnovat také narušené mezilidské vztahy. Jedinci, kteří se sebepoškozují, často skrývají své chování před ostatními, což vede k pocitům izolace a osamělosti. Tyto pocity mohou dále prohlubovat jejich psychické obtíže a ztěžovat proces hledání pomoci. Tento fenomén podtrhuje potřebu citlivého přístupu při identifikaci a intervenci v případech sebepoškozování.

Podle Fischera & Škody (2014), dlouhodobé fyzické následky sebepoškozování mohou zahrnovat nejen viditelné jizvy, ale také vážné zdravotní komplikace, jako jsou infekce nebo trvalé poškození tkání. Tyto následky mohou ovlivnit kvalitu života jedince a jeho schopnost zapojit se do běžných sociálních aktivit. Důležité je proto zaměřit se na včasnou prevenci a léčbu, která minimalizuje riziko dlouhodobých zdravotních problémů.

Kraus (2008) upozorňuje, že krátkodobé následky sebepoškozování, jako je úleva od psychického napětí, jsou často hlavním motivem pro opakování tohoto chování. Tento proces však z dlouhodobého hlediska zhoršuje schopnost jedince zvládat stresové situace zdravým způsobem. Proto je zásadní zaměřit se na rozvoj alternativních copingových strategií, které umožní jedinci zvládat náročné situace bez destruktivního chování.

Podle Stašové (2001) může sebepoškozování vést také k dlouhodobému narušení sebepojetí a sebedůvěry. Jedinci, kteří se sebepoškozují, často vnímají své chování jako důkaz vlastní slabosti nebo neschopnosti zvládat životní obtíže. Tento negativní sebezobrazení může vést k dalším psychickým problémům a ztěžovat proces zotavení.

Sebepoškozování má rovněž dopad na širší sociální prostředí jedince. Podle Hradečné et al. (1995) může být toto chování zdrojem napětí a konfliktů v rodině, které dále zhoršují psychický stav jedince. Rodinní příslušníci často nevědí, jak na toto chování reagovat, což může vést k pocitům bezmoci a frustrace. Edukace a podpora rodin jsou proto důležité pro úspěšnou intervenci a prevenci.

2.4.2 Sebepoškozování jako copingový mechanismus

Sebepoškozování je často využíváno jako způsob zvládnání intenzivních emocí a stresových situací. Podle Platznerové (2009) jedinci, kteří se sebepoškozují, popisují tento akt jako jediný způsob, jak se vyrovnat s psychickým utrpením, které jinak nedokážou zvládnout. Sebepoškozování jim poskytuje okamžitou úlevu, i když je spojeno s dlouhodobými negativními důsledky. Tento mechanismus zdůrazňuje potřebu rozvíjet zdravější strategie zvládnání stresu.

Podle Koutky a Kocourkové (2003), sebepoškozování funguje jako copingový mechanismus zejména u jedinců, kteří nemají jiné způsoby, jak regulovat své emoce. Tito jedinci často vyrůstali v prostředí, kde nebyla podporována otevřená komunikace o emocích, nebo kde byly jejich pocity zlehčovány či ignorovány. Sebepoškozování se tak stává náhradním způsobem, jak se vyrovnat s bolestí, kterou nemohou vyjádřit jiným způsobem.

Fischer & Škoda (2014) upozorňují, že sebepoškozování jako copingový mechanismus je často spojené s nízkou mírou emoční inteligence a nedostatkem dovedností v oblasti regulace emocí. Jedinci, kteří se sebepoškozují, mají často potíže rozpoznat své vlastní emoce a vyjádřit je zdravým způsobem. Tento deficit lze překonat prostřednictvím terapeutických intervencí zaměřených na rozvoj emočních dovedností.

Podle Giddense (2001) může být sebepoškozování také reakcí na moderní společenské tlaky, které kladou důraz na výkon a perfekcionismus. Dospívající, kteří čelí těmto tlakům, mohou využívat sebepoškozování jako způsob, jak získat pocit kontroly nad svým životem. Tento mechanismus je však destruktivní a vyžaduje podporu a intervenci ze strany odborníků.

Kraus (2008) zdůrazňuje, že sebepoškozování jako copingový mechanismus je důsledkem nedostatku zdravých vzorců chování, které by jedinci umožnily zvládat stres a emocionální bolest. Terapeutické intervence by se proto měly zaměřit na výuku alternativních strategií zvládání, jako je relaxace, mindfulness nebo rozvoj sociálních dovedností. Tyto techniky mohou pomoci jedincům najít zdravější způsoby, jak se vyrovnat s obtížnými emocemi.

Podle Stašové (2001) je důležité vnímat sebepoškozování jako volání o pomoc, nikoli jako projev slabosti. Jedinci, kteří se sebepoškozují, často hledají úlevu od bolesti, kterou neumějí jinak zvládnout. Tento pohled by měl být základem pro citlivý přístup odborníků, kteří se zabývají intervencí a prevencí sebepoškozování.

Sebepoškozování jako copingový mechanismus také zdůrazňuje význam prevence a edukace. Podle Hradečné et al. (1995), školy a rodiny hrají významnou roli při rozvoji dovedností zvládání stresu a emocí. Programy zaměřené na podporu emoční inteligence a duševního zdraví mohou pomoci snížit výskyt sebepoškozování a podpořit zdravější způsoby zvládání obtížných situací.

Shrnutí kapitoly a názor autora

V této kapitole jsem se věnoval fenoménu sebepoškozování u dospívajících, přičemž jsem zdůraznil jeho biologické, psychologické a sociální faktory. Ukázalo se, že sebepoškozování není pouze destruktivním chováním, ale často představuje způsob regulace emocí a vyrovnávání se s vnitřním stresem. Výzkumy potvrzují, že jedinci, kteří se sebepoškozují, často čelí vnějším tlakům, problémům v rodinném prostředí či emocionální nestabilitě, přičemž jejich chování slouží jako mechanismus úlevy. Dále jsem se zabýval různými formami sebepoškozování, jeho odlišnostmi od jiných rizikových forem chování a jeho dlouhodobými důsledky. Kapitola rovněž ukázala, že efektivní prevence musí zahrnovat vzdělávání rodičů, rozvoj emoční inteligence dětí a vytváření podpůrného prostředí jak v rodině, tak ve školách.

Sebepoškozování považuji za jeden z nejvíce podceňovaných problémů duševního zdraví dospívajících. Přestože se často hovoří o depresích a úzkostech, sebepoškozování je stále do značné míry tabuizovaným tématem, které není dostatečně reflektováno ani ve školním, ani v rodinném prostředí. Jsem přesvědčen, že jedinci, kteří se sebepoškozují, potřebují především porozumění a podporu namísto odsuzování nebo trestání. Vidím jako

zásadní, aby školy a odborníci na duševní zdraví věnovali větší pozornost včasné identifikaci ohrožených jedinců a nabídli jim vhodné copingové strategie.

Také si myslím, že problematika sebepoškozování úzce souvisí se společenskými normami a tlaky. v dnešní době, kdy jsou na dospívající kladeny stále vyšší nároky, ať už ze strany rodiny, školy nebo sociálních sítí, je nezbytné zaměřit se na prevenci emočního přetížení. Pokud dítě vyrůstá v prostředí, kde nejsou emoce otevřeně komunikovány, je pravděpodobné, že se bude snažit najít vlastní způsoby, jak zvládnout stres – a sebepoškozování se může stát jedním z nich. Proto považuji za důležité, aby se rodiny učily vytvářet bezpečné emoční klima, kde se děti nebudou bát vyjadřovat své pocity.

Domnívám se, že hlavní součástí řešení tohoto problému je vzdělávání a osvěta. Programy zaměřené na rozvoj emoční inteligence a zvládání stresu mohou významně snížit výskyt sebepoškozování mezi dospívajícími. Důležité je rovněž poskytování specializované pomoci nejen mladistvým, ale i jejich rodičům, kteří si často s tímto chováním nevědí rady.

Sebepoškozování vnímám jako složitý fenomén, jehož řešení vyžaduje interdisciplinární přístup a především otevřenější diskusi na společenské úrovni. Jsem přesvědčen, že čím více budeme o tomto tématu mluvit, tím větší šanci máme pomoci těm, kteří se s ním potýkají.

3 VÝVOJOVÁ SPECIFIKA ADOLESCENTŮ

Výchovné styly rodičů mají zásadní vliv na emoční vývoj dětí a jejich schopnost zvládat stresové situace, což může výrazně ovlivnit riziko sebepoškozování. Podle Hartla (2004) autoritativní styl, který kombinuje vysokou míru podpory s jasnými hranicemi, přispívá k rozvoji zdravé identity a emoční stability. Naopak autoritářský styl, charakterizovaný přísnou kontrolou a nízkou podporou, může vést k potlačování emocí a pocitům nedostatečnosti, které zvyšují riziko vzniku rizikového chování, včetně sebepoškozování.

3.1 Mechanismy, jak výchovné styly mohou ovlivňovat riziko sebepoškozování

Stašová (2001) upozorňuje, že permissivní styl výchovy, který poskytuje dítěti značnou volnost bez dostatečného vedení, může vést k problémům s disciplínou a zvládáním emocí. Děti z permissivních rodin často nemají rozvinuté dovednosti potřebné k efektivnímu zvládání stresu, což zvyšuje jejich zranitelnost vůči sebepoškozujícímu chování. Tento mechanismus zdůrazňuje význam rovnováhy mezi volností a strukturou ve výchově.

Podle Platznerové (2009) má zanedbávající styl, který se vyznačuje nízkou úrovní jak podpory, tak požadavků, největší negativní vliv na psychické zdraví dítěte. Děti z těchto rodin často trpí nedostatkem emočního zázemí a podpory, což je činí obzvláště zranitelnými vůči rizikovému chování. Sebepoškozování v tomto případě často slouží jako náhradní způsob, jak se vyrovnat s pocitem osamělosti a nedostatečné péče.

Vágnerová (2002) zdůrazňuje, že mechanismus vlivu výchovných stylů na riziko sebepoškozování spočívá především v rozvoji dovedností emoční regulace. Autoritativní rodiče podporují otevřenou komunikaci o emocích a učí děti zvládat stres zdravým způsobem, zatímco rodiče s autoritářským přístupem mohou potlačovat schopnost dítěte vyjadřovat a regulovat své pocity. Tento rozdíl je zásadní pro pochopení, proč jsou některé děti více náchylné k sebepoškozování než jiné.

Podle Fischera & Škody (2014) mohou výchovné styly ovlivnit také vnímání sebe sama u dítěte. Děti, které vyrůstají v prostředí s vysokou podporou a jasnými hranicemi, mají tendenci vnímat samy sebe pozitivněji a jsou lépe vybavené k zvládání stresových situací. Naopak děti z dysfunkčních rodin často trpí nízkým sebevědomím a pocitem bezmoci, což je činí zranitelnějšími vůči destruktivním formám chování, jako je sebepoškozování.

3.2 Vliv emocionální podpory a komunikace v rodině

Emocionální podpora a kvalitní komunikace v rodině jsou důležité pro prevenci rizikového chování, včetně sebepoškozování. Podle Grandové (2006) děti, které mají ve své rodině otevřený prostor pro vyjadřování emocí, mají lepší schopnost zvládat stres a méně často se uchylují k destruktivním strategiím. Otevřená komunikace v rodině umožňuje dětem hledat pomoc a podporu místo toho, aby se pokoušely zvládnout své problémy samy.

Podle Kouteka & Kocourkové (2003) emocionální podpora rodičů vytváří prostředí, kde se dítě cítí bezpečně a přijímáno. Tento pocit bezpečí je zásadní pro zdravý emoční vývoj a prevenci rizikového chování. Naopak nedostatek emocionální podpory může vést k pocitům osamělosti a odcizení, což jsou časté spouštěče sebepoškozování. Tyto děti často hledají úlevu od svých emocí prostřednictvím fyzického zásahu do vlastního těla.

„Děti z rodin s nedostatečnou emocionální podporou častěji inklinují k sebepoškozujícímu chování jako prostředku zvládnání stresu.“ (Babáková, 2003b, s. 112)

Podle Stašové (2001), komunikace v rodině by měla zahrnovat nejen sdílení pozitivních emocí, ale také řešení konfliktů a negativních situací. Rodiče, kteří podporují děti v tom, aby otevřeně vyjadřovaly své obavy a frustrace, posilují jejich schopnost zvládat náročné situace zdravým způsobem. Tento přístup minimalizuje potřebu dětí hledat destruktivní způsoby zvládnání emocí, jako je sebepoškozování.

Fischer & Škoda (2014) zdůrazňují význam rodičovského naslouchání a empatie. Děti, které cítí, že jejich názory a pocity jsou respektovány, jsou méně náchylné k rizikovému chování. Naproti tomu děti z rodin, kde převládá autoritářský styl nebo zanedbávání, často postrádají tuto podporu a vyhledávají alternativní způsoby zvládnání stresu.

Podle Hradečné et al. (1995) by podpora emocionální inteligence měla být základním prvkem rodinné výchovy. Rodiče by měli své děti učit, jak rozpoznávat a zvládat své emoce, což může výrazně snížit riziko vzniku sebepoškozování. Tento přístup zahrnuje jak modelování zdravého chování, tak otevřenou diskusi o emocích a způsobech jejich zvládnání.

3.2.1 Role dysfunkčních rodinných vzorců a jejich vliv na psychické zdraví

Dysfunkční rodinné vzorce, jako jsou konflikty, zanedbávání nebo nejednotné přístupy k výchově, mohou výrazně přispět k rozvoji rizikového chování, včetně sebepoškozování. Podle Grandové (2006) děti z rodin, kde dochází k častým konfliktům, často pociťují stres a nejistotu, které mohou vést k rozvoji destruktivních vzorců chování. Tyto děti nemají

stabilní emoční zázemí, což komplikuje jejich schopnost zvládat stresové situace zdravým způsobem. Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.

Podle Platznerové (2009) děti z dysfunkčních rodin často hledají alternativní způsoby, jak zvládat své emoce, protože nemají přístup k adekvátní podpoře. Sebepoškozování v tomto kontextu slouží jako náhradní mechanismus pro zvládání frustrace a bolesti. Tento vzorec chování může být dále posílen, pokud rodiče ignorují nebo bagatelizují problémy dítěte. Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.

Vágnerová (2002) zdůrazňuje, že dysfunkční rodinné vzorce mají dlouhodobý vliv na psychické zdraví dítěte. Tyto děti často trpí nízkým sebevědomím a pocitem bezmoci, které mohou přetrvávat i do dospělosti. Tyto dlouhodobé důsledky podtrhují význam prevence a intervence v rodinách, kde jsou přítomny dysfunkční vzorce.

Podle Fischera & Škody (2014) mohou dysfunkční rodinné vzorce ovlivnit také schopnost dítěte budovat zdravé vztahy mimo rodinu. Děti, které vyrůstají v prostředí plném konfliktů nebo nejistoty, mají často potíže s navazováním důvěry a řešením konfliktů. Tento deficit může dále zvyšovat jejich zranitelnost vůči rizikovému chování, jako je sebepoškozování.

Podle Krause (2008) je nutné zaměřit se na podporu rodin s dysfunkčními vzorci chování. Programy zaměřené na rozvoj rodičovských kompetencí a zlepšení komunikace v rodině mohou přispět k vytvoření stabilnějšího a podpůrnějšího prostředí pro děti. Tento přístup je důležitý pro prevenci rizikového chování a podporu zdravého psychického vývoje. Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.

3.3 Úloha sociálního pedagoga v prevenci sebepoškozování

Sociální pedagog hraje významnou úlohu při prevenci a řešení sebepoškozování u dospívajících. Jeho působení se zaměřuje na identifikaci rizikových faktorů v rodinném i školním prostředí a poskytování podpory žákům, kteří se potýkají s emočními a sociálními obtížemi.

Jedním z hlavních úkolů sociálního pedagoga je prevence sociálně-patologických jevů, mezi které sebepoškozování nepochybně patří. ve spolupráci s učiteli a školními psychology

se sociální pedagog podílí na tvorbě preventivních programů, které mají za cíl posílit duševní odolnost žáků a vytvořit bezpečné školní prostředí podporující zdravé zvládání stresu (Bendl at al., 2016).

Důležitým aspektem práce sociálního pedagoga je také individuální a skupinová intervence. Sociální pedagogové často vedou rozhovory se žáky ohroženými sebepoškozujícím chováním a pomáhají jim hledat alternativní strategie zvládání emočního napětí. Kromě toho mohou být prostředníky mezi školou, rodinou a specializovanými institucemi, které poskytují odbornou psychologickou pomoc (Kraus, 2008).

V rámci své činnosti se sociální pedagogové rovněž věnují edukaci rodičů a pedagogů o varovných signálech sebepoškozování a o možnostech podpory žáků, kteří se s tímto problémem potýkají. Včasná identifikace rizikových faktorů a adekvátní intervence mohou výrazně snížit pravděpodobnost rozvoje tohoto fenoménu u dospívajících (Jedlička, 2015).

Shrnutí kapitoly a názor autora

Kapitola se zaměřila na vývojová specifika adolescentů a vliv výchovných stylů rodičů na jejich emoční stabilitu. Ukázalo se, že rodičovský přístup hraje zásadní úlohu v tom, jak mladiství zvládají stres a zda se uchylují k sebepoškozování. Bylo prokázáno, že autoritativní výchova, která kombinuje jasně nastavené hranice s dostatečnou podporou, přispívá k rozvoji zdravého sebevědomí a emoční regulace. Naopak autoritářský, permissivní a zejména zanedbávající styl rodičovství mohou výrazně zvýšit riziko sebepoškozování, protože neumožňují dětem naučit se zvládat své emoce zdravým způsobem.

Zároveň bylo zdůrazněno, že kvalita rodinné komunikace a emocionální podpora jsou hlavní faktory, které ovlivňují psychický vývoj dítěte. Otevřená komunikace, kde dítě může sdílet své pocity bez obav z odsouzení, pomáhá předcházet destruktivním strategiím zvládání stresu. Pokud však rodina selhává v této oblasti, jedinci často hledají jiné způsoby, jak se vyrovnat se svou frustrací, a sebepoškozování se stává jedním z nich.

Jsem přesvědčen, že tato témata jsou často podceňována, ačkoliv mají zásadní dopad na duševní zdraví mladých lidí. Rodiče si mnohdy neuvědomují, jaký vliv má jejich přístup na psychiku dětí. Zvláště problematické je, když chybí vyváženost mezi disciplínou a podporou – přehnaně přísná výchova může vést k potlačování emocí, zatímco nedostatečná struktura způsobuje, že dítě nemá potřebné nástroje pro zvládání stresu. z mého pohledu je proto nezbytné, aby rodiny více refletovaly své výchovné metody a snažily se vytvořit

prostředí, které umožňuje dětem nejen rozvíjet svou samostatnost, ale také získávat podporu v náročných situacích.

Dalším důležitým aspektem této problematiky je role dysfunkčních rodinných vzorců. v prostředí, kde převládají konflikty, nedostatek porozumění nebo emocionální chlad, mohou děti snadno propadnout pocitům bezmoci a hledat úlevu v sebepoškozování. Tento fenomén považují za zvláště alarmující, protože se často přenáší mezi generacemi – děti, které vyrůstají v nestabilních rodinách, mají tendenci reprodukovat stejné vzorce chování i ve svém dospělém životě. Proto si myslím, že by měly existovat širší podpůrné programy pro rodiče, které by jim pomohly rozvíjet efektivnější výchovné strategie.

Jsem toho názoru, že prevence sebepoškozování nespočívá pouze v terapeutických intervencích, ale také ve výchově k emoční inteligenci od raného věku. Rodiče i pedagogové by měli být vzděláváni v tom, jak pomáhat dětem rozvíjet zdravé způsoby zvládání stresu. Zároveň je důležité odbourávat stigmatizaci psychických obtíží, aby se mladí lidé nebáli hledat pomoc.

Tuto problematiku považují za jednu z nejzásadnějších výzev současné psychologie a pedagogiky. Pokud chceme snížit výskyt sebepoškozování u mladistvých, musíme se zaměřit na kvalitu rodinných vztahů, podporu emoční regulace a odbourávání destruktivních výchovných vzorců. Tato kapitola jasně ukázala, že prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, může být buď ochranným faktorem, nebo rizikovým prvkem, který přispívá k rozvoji psychických obtíží.

II PRAKTICKÁ ČÁST

4 PRAKTICKÁ ČÁST

4.1 Výzkumný problém

Sebepoškozování u dospívajících je závažný a komplexní jev, často spojený s emočními obtížemi, sociální izolací, úzkostmi, depresiemi či traumatickými zážitky. Výzkumy naznačují, že toto chování může sloužit jako maladaptivní mechanismus pro zvládání stresu, regulaci intenzivních emocí nebo jako forma neverbální komunikace psychické bolesti. Adolescence je období zvýšené citlivosti na sociální prostředí, a proto rodinné faktory, zejména výchovné styly rodičů, hrají klíčovou roli v psychickém vývoji a mohou ovlivnit náchylnost k psychickým obtížím.

Baumrindova typologie výchovných stylů (autoritativní, autoritářský, permisivní) poskytuje užitečný rámec pro zkoumání těchto souvislostí. Nicméně pro komplexnější pochopení rodinné dynamiky by bylo vhodné zahrnout i Olsonův model rodinné adaptability a koheze, který zdůrazňuje flexibilitu a soudržnost v rodinných vztazích. Přestože existuje obecné povědomí o vztahu mezi výchovnými styly a psychickými problémy adolescentů, v českém prostředí, zejména ve Zlínském kraji, stále chybí dostatek empirických dat týkajících se nesuicidálního sebepoškozování (NSSI).

Tato studie si klade za cíl vyplnit tyto mezery prostřednictvím kvantitativního výzkumu mezi žáky 9. tříd základních škol ve Zlínském kraji. Tato věková skupina čelí významnému přechodu na střední školu, což může zvyšovat stres a potenciálně ovlivnit sebepoškozující chování. Pro sběr dat budou využity standardizované nástroje, jako je Self-Harm Inventory (SHI) a Parental Authority Questionnaire (PAQ). Je důležité ověřit validitu a reliabilitu těchto nástrojů v českém kontextu, aby byla zajištěna přesnost a spolehlivost získaných údajů.

Kromě zkoumání vlivu výchovných stylů rodičů na frekvenci, formy a intenzitu sebepoškozování bude studie zohledňovat i další psychosociální faktory, jako je školní stres, vrstevnické vztahy, vliv sociálních sítí a socioekonomický status rodiny, které mohou tento vztah moderovat. Nedávné studie naznačují, že používání digitálních technologií může mít různé dopady na psychickou pohodu dospívajících, v závislosti na individuálních charakteristikách a způsobu jejich využívání (Tisková zpráva, 2025)

Získaná zjištění mohou mít významné klinické implikace pro školní psychology, sociální pracovníky a další odborníky pracující s dospívajícími, a to v oblasti identifikace

rizikových skupin a návrhu cílených preventivních programů. Prohloubení porozumění této komplexní problematice vyžaduje interdisciplinární přístup, propojující poznatky z psychologie, pedagogiky a sociální práce, s cílem získat hlubší vhled do faktorů přispívajících k sebepoškození u dospívajících. Další výzkum by se mohl zaměřit na vliv školního prostředí a srovnání různých regionálních kontextů.

4.2 Rešerše problematiky

Z hlediska rešerši se jednalo nejen o rešerši retrospektivní, která byla realizována po dobu posledních šesti let, ale i o rešerši průběžnou. Rešerše byly čerpány z knižních odborných publikací, z odborných časopisů jako např. Sociální pedagogika, Pedagogika, Československá psychologie či Psychologie pro praxi, dále také z odborných webových stránek a ze zahraničních webů (Web of Science, Science Direct).

Z hlediska výzkumů dané problematiky bylo čerpáno např. od autorek Husákové et al. (2018), které se zaměřily na sebepoškození adolescentů jako edukační problém. Autorky realizovaly výzkum, který objasňoval příčiny a formy sebepoškození adolescentů. Verešová a Tomšík (2019) realizovali výzkum na téma rizikového chování adolescentů v souvislosti s výchovnými styly, který se zaměřil na důsledky výchovných stylů v souvislosti s negativním chováním adolescentů. Petrenko (2023) realizoval výzkumné šetření, které bylo zaměřené na psychickou pohodu žáků. Bylo zjištěno, že žáci základních a středních škol trpí depresemi, vykazují symptomy úzkosti a až 21,5 % žáků má osobní zkušenosti se sebepoškozením, které je rozšířenější u dívek. Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.

Ze zahraničních výzkumů byl přínosný výzkum dle Suwignyo et al. (2024), který se zaměřoval na vztah mezi výchovnými styly a sebepoškozením dospívajících. Významný byl také výzkum dle Ran et al. (2021), který byl zaměřen na impulzivní chování v souvislosti s výchovnými styly v rodině a sebepoškozením mládeže. Autor výše uvedeného výzkumu identifikoval impulzivitě jako hlavního zprostředkovatele, který souvisí s výchovnými styly v rodině a sebepoškozením dospívajících. Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.

Šejvl a Šedivý (2023) analyzovali data týkající se sebepoškození dospívajících, a to nejen v domácím prostředí, ale i v prostředí zahraničním. Autoři poukazují na problematiku poškození, definují hlavní oblasti a uvádějí přesná data sebepoškozující se mládeže.

4.3 Cíle výzkumu

Hlavním výzkumným cílem této práce je zjistit, zda a v jaké míře (intenzitě) existují souvislosti mezi výchovnými styly v rodině a sebepoškozováním žáků 9. tříd základních škol ve Zlínském kraji.

Dílčími cíli je zjistit:

- V jaké míře jsou zastoupeny jednotlivé druhy výchovných stylů v rodinách žáků 9. tříd?
- V jaké míře jsou zastoupeny jednotlivé formy sebepoškozování u žáků 9. tříd?
- Liší se závažnost sebepoškozování (počtem různých forem) mezi žáky s autoritativním výchovným stylem a žáky s jiným (autoritářským nebo permisivním) stylem výchovy?
- V jaké míře existují souvislosti mezi výchovnými styly v rodině a sebepoškozováním žáků 9. tříd?

4.4 Výzkumné otázky a hypotézy

Dílčí výzkumné otázky:

- 1) V jaké míře jsou zastoupeny jednotlivé druhy výchovných stylů v rodinách žáků 9. tříd?

H1: Autoritativní výchovný styl je mezi žáky 9. tříd vnímán ve větší míře oproti autoritářskému a permisivnímu.

H1(0): Neexistují rozdíly v četnosti vnímání autoritativního, autoritářského a permisivního stylu.

H1(A): Existují statisticky významné rozdíly v četnosti vnímání těchto stylů (s očekáváním dominance autoritativního stylu..

- 2) V jaké míře jsou zastoupeny jednotlivé formy sebepoškozování u žáků 9. tříd?

H2: Nepřímé formy sebepoškozování (sebedestruktivní myšlenky, toxické vztahy) budou u žáků 9. tříd častější než přímé fyzické akty (řezání, pálení apod.).

H2(0) – Neexistují statisticky významné rozdíly u žáků 9. tříd v četnosti u přímých a nepřímých forem sebepoškozování.

H2(A) - Existují statisticky významné rozdíly u žáků 9. tříd v četnosti u přímých a nepřímých forem sebepoškozování.

3) Liší se závažnost sebepoškozování (počtem různých forem) mezi žáky s autoritativním výchovným stylem a žáky s jiným (autoritářským nebo permisivním) stylem výchovy?

H3: Existuje rozdíl v závažnosti sebepoškozování (počet různých forem) mezi žáky s dominantním autoritativním stylem výchovy a žáky s dominantním autoritářským nebo permisivním stylem.

H3(0): Neexistuje statisticky významný rozdíl v počtu různých forem sebepoškozování mezi žáky s dominantním autoritativním stylem a ostatními styly výchovy.

H3(A): Existuje statisticky významný rozdíl v počtu různých forem sebepoškozování mezi žáky s dominantním autoritativním stylem a ostatními styly výchovy.

4) V jaké míře existují souvislosti mezi výchovnými styly v rodině a sebepoškozováním žáků 9. tříd?

H4: *Autoritářský a permisivní výchovný styl bude přímo souviset s vyšším skóre sebepoškozování (SHI) oproti autoritativnímu výchovnému stylu.*

H4(0) - Neexistuje statisticky významná lineární souvislost mezi skóry výchovných stylů (PAQ) a skórem sebepoškozování (SHI) u žáků 9. tříd.

H4(A) - Existuje statisticky významná lineární souvislost mezi skóry výchovných stylů (PAQ) a skórem sebepoškozování (SHI) u žáků 9. tříd.

4.5 Výzkumný design

Výzkumný design této práce je založen na kvantitativním přístupu, jehož prostřednictvím jsou systematicky shromažďována a analyzována numerická data s cílem odhalit souvislosti mezi proměnnými. Vzhledem k tomu, že cílem není testování kauzality, nýbrž identifikace vztahů mezi výchovnými styly v rodině a výskytem sebepoškozování u žáků, jedná se o neexperimentální výzkum, konkrétně jde o průřezovou studii. Tato studie sbírá data v jednom časovém okamžiku, a tudíž neumožňuje sledování vývoje jevů v čase, čímž se odlišuje od longitudinálního přístupu.

Charakter práce nese rysy deskriptivně-explorativního designu. Deskriptivní složka spočívá ve snaze popsat frekvenci, míru a rozložení zkoumaných jevů v cílové populaci, zatímco explorativní rovina se zaměřuje na odhalení možných souvislostí, které dosud nebyly v daném kontextu systematicky zkoumány. Výzkum je tedy zaměřen na prohloubení porozumění danému problému bez předem stanovené hypotézy o směru nebo povaze vztahů.

Z hlediska širší klasifikace lze výzkum označit jako sociálně-psychologický průzkum, neboť zkoumá konkrétní psychologické charakteristiky a jejich vztah ke specifickému sociálnímu prostředí, a to na základě strukturovaného sběru dat ve školním prostředí.

Pro zpracování empirické části práce bylo zvoleno kvantitativní výzkumné šetření, které se vyznačuje systematickým sběrem a analýzou číselných dat, jež umožňují identifikaci vzorců a vztahů mezi sledovanými proměnnými. Kvantitativní přístup byl zvolen z důvodu potřeby získání reprezentativních a objektivních dat, která umožní měřit výskyt jednotlivých jevů a odhalit potenciální souvislosti mezi nimi. Tento přístup poskytuje možnost získat široké spektrum informací od většího počtu respondentů a zároveň zajišťuje replikovatelnost a statistickou zpracovatelnost výsledků. Je důležité tyto přístupy propojit a zjistit, které strategie jsou v daném kontextu nejúčinnější.

Vzhledem k povaze zkoumané problematiky bylo jako hlavní metoda sběru dat zvoleno dotazníkové šetření, které představuje jednu z nejefektivnějších technik získávání údajů o postojích, zkušenostech a chování respondentů. Dotazník je strukturovaný výzkumný nástroj, který umožňuje shromáždit odpovědi na předem definované otázky a následně je analyzovat pomocí statistických metod. Tento nástroj byl zvolen především proto, že umožňuje respondentům anonymně sdílet své zkušenosti, což je zvláště důležité při zkoumání citlivých témat, jako je sebepoškozování. Výhodou dotazníkového šetření je také možnost standardizace odpovědí, což usnadňuje porovnávání získaných dat mezi jednotlivými skupinami respondentů (např. podle pohlaví nebo výchovného stylu v rodině).

Dotazník byl navržen tak, aby zahrnoval uzavřené otázky s možností výběru odpovědí, což umožňuje kvantifikovat a statisticky vyhodnotit získaná data. Některé otázky však byly formulovány jako polouzavřené s možností doplnění vlastního komentáře, čímž byl respondentům poskytnut prostor pro vyjádření individuálních zkušeností a názorů. Konstrukce dotazníku byla provedena s důrazem na srozumitelnost a jednoduchost formulací, aby byla zajištěna maximální validita a spolehlivost odpovědí. Inspirací pro tvorbu dotazníku byly odborné metodologické publikace, přičemž v procesu přípravy byla

věnována pozornost tomu, aby dotazník nevedl respondenty k určitému způsobu odpovídání a zajišťoval objektivitu zjištěných údajů.

Kvantitativní výzkumné šetření umožňuje statistickou analýzu výsledků, která zahrnuje výpočet četností odpovědí, průměrných hodnot a korelačních vztahů mezi proměnnými. Pro vyhodnocení dat budou použity deskriptivní statistiky.

Kvantitativní výzkumné šetření má své limity, mezi které patří například riziko zkreslených odpovědí v důsledku sociálně žádoucího chování respondentů, kdy mohou odpovídat tak, jak si myslí, že by měli, místo aby poskytovali autentické odpovědi. Dalším omezením je možné nepochopení některých otázek, což může vést k nesprávným odpovědím nebo jejich vynechání. Přesto zvolená metoda poskytuje široké a objektivní spektrum dat, která umožní vyvodit relevantní závěry o vztahu mezi výchovnými styly a sebepoškozováním u dospívajících (Hendl & Remr, 2017)

Metodologický přístup hraje zásadní roli při koncipování a realizaci výzkumu, neboť umožňuje strukturovaně přistupovat k formulaci výzkumných otázek, výběru vhodných metod sběru dat a jejich následné analýze. Volba metodiky závisí na charakteru zkoumaného jevu, dostupných zdrojích a cílech výzkumu. Kvantitativní metody umožňují systematicky zpracovávat velké množství dat a identifikovat vzorce či souvislosti mezi proměnnými, zatímco kvalitativní metody poskytují hlubší vhled do individuálních zkušeností a významů, které respondenti přikládají svému chování. Kombinace obou přístupů může přinést komplexnější obraz zkoumané problematiky a umožnit přesnější interpretaci výsledků.

Při navrhování metodiky je důležité definovat výzkumný vzorek, způsob jeho výběru a metody sběru dat. Výběrové šetření musí být dostatečně reprezentativní, aby bylo možné získané poznatky zobecnit na širší populaci. Důležitou roli hraje také volba výzkumného nástroje, jeho validita a spolehlivost, což zajišťuje přesnost a konzistenci měření. Statistické metody umožňují kvantifikovat vztahy mezi proměnnými, zatímco obsahová analýza nebo tematické kódování mohou odhalit skryté významy v narativních datech. Každá metoda přináší určitá omezení a výzvy, které je nutné zohlednit při interpretaci výsledků a formulaci závěrů.

4.5.1 Etické principy

Etika výzkumu se řídí pravidly Etické komise pro výzkum. Při výzkumném šetření bude zachována anonymita, zkoumané osoby neutrpí žádnou újmu a z hlediska věku respondentů budou zákonní zástupci požádáni o souhlas s výzkumným šetřením. Výzkumné šetření bude

klást důraz na důvěrnost a ochranu osobních údajů a současně budou respondenti mít možnost ke zpřístupnění vyhodnocených dat. (Plháková, 2004). Je však důležité zdůraznit, že z hlediska etických principů je důležité poukázat na jev sekundární viktimizace. Otázky týkající se sebepoškozování musejí být voleny tak, aby nevyvolaly v žácích traumatizující pocity. Uvědomujeme si možnost sekundární viktimizace z hlediska výzkumu, byť patrně tento fakt může ovlivnit přístup škol, rodičů žáků a také samotných žáků.

4.5.2 Výzkumný soubor

Základní výzkumný soubor tvoří žáci 9. tříd základních škol ve Zlínském kraji, který je rozdělen do čtyřech okresů. Lze předpokládat, že třídy žáků 9. tříd jsou kapacitně naplněny v počtu cca 20-30 žáků. na základě tohoto odhadu se bude odvíjet i následné oslovení škol. na tomto základě je v plánu oslovit aspoň dvě školy v každém okrese. Vše však záleží na spolupráci jednotlivých škol a současně také na počtu žáků. Jednotlivé školy ve Zlínském kraji budou osloveny autorem práce a bude jim představena problematika výzkumného šetření. Odhad je, že výběrový soubor bude tvořen v minimálním počtu 100 žáků 9. tříd základních škol ve Zlínském kraji.

Na základě prostého náhodného výběru bude realizováno výzkumné šetření. Prostý náhodný výběr souhrnně označuje skupinu výběrových technik, které jsou založeny na využití matematicko-statistických teorií pravděpodobnosti. Ačkoliv se jedná o výzkumné šetření mezi žáky 9. tříd základních škol ve Zlínském kraji, tak prostý náhodný výběr lze přirovnat k losování, při kterém má každý respondent stejnou šanci na výběr. Obdobně tomu bude i při tomto výzkumu, kdy každé ze ZŠ budou přiděleny čísla a tyto budou na základě mechanického losování vybrány a osloveny, zda souhlasí s výzkumným šetřením. Školy, které s výzkumným šetřením souhlasí a projeví o něj zájem, budou vybrány potom předány dotazníky. Při tomto náhodném prostém výběru bude postupováno podle Chrástky (2016).

Výběr škol probíhal na základě předem stanovených kritérií s cílem zajistit reprezentativní vzorek odpovídající běžnému školnímu prostředí v regionu. na základě toho byly do výběru škol ve Zlínském kraji zahrnuty všechny základní školy, jejichž zřizovatelem jsou obce Zlínského kraje mimo školy jako jsou ZŠ Montessori, ZŠ se speciálními třídami, dále také Scio ZŠ, ZŠ pro děti se závažným smyslovým, somatickým nebo kognitivním postižením. Výběrem jsme se dostali v celkovém souhrnu k počtu 264 ZŠ v celkovém počtu 5321 žáků (Zkola, 2024). Z této skupiny bylo následně vylosováno osm

škol, které projevíly ochotu spolupracovat a zároveň umožnily distribuci dotazníků mezi své žáky.

Počet oslovených respondentů v jednotlivých okresech, který byl stanoven na počtu 20 žáků z každé školy, který odpovídá obvyklé kapacitě devátých tříd v regionálních základních školách, který činí 20,75 žáků (pedagogická-komora, 2023). Tato distribuce umožnila meziokresní srovnání výsledků a identifikaci případných rozdílů ve výchovných stylech a jejich možném vlivu na sebepoškozování žáků.

Dotazníkové šetření probíhalo výhradně v tištěné podobě. Tento přístup byl zvolen s ohledem na jednotnost sběru dat ve školním prostředí. Celkově bylo distribuováno dotazníků 160, přičemž se vrátilo 160 vyplněných dotazníků, což představuje 100% návratnost. Nicméně, z důvodu nesprávného vyplnění muselo být 25 dotazníků vyřazeno, a do finální analýzy tak bylo vybráno celkem 135 platných dotazníků. z celkového počtu 135 respondentů tvořilo 70 děvčat a 65 chlapců. Všichni respondenti byli žáci 9. tříd, čemuž odpovídá věkové rozmezí přibližně 14–15 let.

V rámci výzkumu nebyl vyžadován informovaný souhlas od žáků či jejich zákonných zástupců. Důvodem byla skutečnost, že dotazník byl koncipován tak, aby nebylo možné zpětně identifikovat konkrétního respondenta nebo školu. Jediný údaj vztahující se k osobě žáka bylo jeho pohlaví, přičemž žádné další osobní, citlivé nebo identifikační údaje dotazník neobsahoval. Anonymita respondentů i zapojených škol tak byla plně zachována. Postup výzkumu byl konzultován s řediteli jednotlivých škol a tam, kde to bylo možné, také se školními psychology. Všichni oslovení odborníci potvrdili, že za daných podmínek není individuální informovaný souhlas nutný.

4.5.3 Výzkumné metody

Na základě kvantitativního výzkumného šetření byly jako výzkumné techniky voleny dva typy dotazníků. Jako první byla zvolena výzkumná technika Self-Harm Inventory (SHI) prostřednictvím dotazníku zaměřeného na identifikaci sebepoškozujícího chování. Tento nástroj, původně vyvinutý E. E. Sansonem a jeho kolegy, je široce využíván v psychologii a psychiatrii jako efektivní screeningový prostředek, který umožňuje rychle odhalit sebepoškozující tendence u jednotlivců. Jeho výhodou je jednoduchost a snadná administrace, díky čemuž lze dosáhnout vysoké míry odpovědí i u méně zkušených respondentů (Sansone, 2010).

Dotazník obsahuje 22 dichotomických otázek, na které respondenti odpovídají formou „ano“ nebo „ne“. Každá otázka se vztahuje k určité formě sebepoškozování, ať už přímého (například záměrné řezání či pálení kůže) nebo nepřímého (například vystavování se rizikovým situacím). Každá kladná odpověď je bodově hodnocena, přičemž maximální dosažitelné skóre je 22 bodů. Vyšší skóre signalizuje vyšší pravděpodobnost sebepoškozujících sklonů, což může být indikátorem hlubších psychických problémů, jako je například hraniční porucha osobnosti.

Pro potřeby této práce byl dotazník upraven tak, aby byl vhodný pro použití u žáků základních škol. Původní verze SHI obsahuje otázky, které se zaměřují na chování a situace, jež by mohly být pro mladší respondenty nevhodné nebo nesrozumitelné. Proto byly z dotazníku odstraněny otázky číslo 7, 11, 14, 16 a 17. Tyto otázky se věnovaly tématům, která by mohla být pro cílovou skupinu neadekvátní, například problematice užívání alkoholu nebo dalších forem sebedestruktivního chování, které nejsou typické pro věkovou skupinu žáků základních škol.

Po této úpravě obsahuje dotazník 17 otázek, které byly pečlivě vybrány tak, aby odpovídaly věku respondentů a současně umožnily efektivně identifikovat základní formy sebepoškozování. Zachované otázky se zaměřují na chování, která mohou být relevantní pro děti a dospívající, například záměrné fyzické poškozování těla, vyhledávání bolestivých zážitků nebo sklon k sebepodceňování a negativnímu sebepojetí. Dotazník byl navíc upraven jazykově tak, aby otázky byly co nejvíce srozumitelné i pro mladší respondenty.

Hlavním cílem využití dotazníku je poskytnout nástroj, který umožní objektivní a rychlé získání dat o výskytu sebepoškozujícího chování u žáků základních škol. Vzhledem k tomu, že sebepoškozování může být obtížně zachytitelné standardními metodami, nabízí SHI cenný vhled do této problematiky. Výsledky dotazníku mohou sloužit jako podklad pro další analýzy, které se zaměří na identifikaci rizikových faktorů a návrhy preventivních opatření.

Upravená verze dotazníku byla před zahájením výzkumu pilotně testována, aby se ověřilo, zda jsou otázky srozumitelné a přiměřené věkové skupině respondentů. Pilotní testování proběhlo na menším vzorku žáků základní školy, přičemž nebyly identifikovány žádné zásadní problémy s pochopením otázek ani se strukturou dotazníku. Tato fáze ověřila, že dotazník je připraven k nasazení v hlavní části výzkumu.

Další úpravou bylo vytvoření stručného úvodu k dotazníku, ve kterém jsou respondenti stručně informováni o účelu jeho vyplňování a o anonymitě odpovědí. Tento krok měl za cíl zvýšit důvěru respondentů a podpořit jejich ochotu odpovídat pravdivě. Zároveň byla zajištěna důsledná anonymizace všech shromážděných dat.

Výsledky získané z dotazníku budou analyzovány pomocí kvantitativních metod, přičemž bude kladen důraz na hledání souvislostí mezi výskytem sebepoškozujícího chování a dalšími faktory, jako je například školní prostředí, rodinné zázemí či individuální charakteristiky respondentů. Analýza dat bude doplněna o grafické a tabulkové výstupy, které zpřehlední hlavní poznatky.

Výběr dotazníku SHI jako výzkumné techniky byl motivován jeho vysokou účinností a snadnou aplikovatelností. Díky úpravám pro mladší cílovou skupinu získává tento nástroj nové využití a otevírá prostor pro důkladnější pochopení této citlivé problematiky u žáků základních škol.

Dotazník je zaměřen na mapování výskytu sebepoškozujícího chování mezi respondenty. Sleduje různé formy sebepoškozování, od přímých fyzických zásahů, jako je řezání nebo popálení, až po nepřímé projevy, například úmyslné vynechávání léků, zneužívání alkoholu či jiných látek nebo psychické sebepoškozování skrze destruktivní vztahy. Každá otázka je formulována tak, aby zachytila konkrétní formu chování, a některé otázky navíc umožňují respondentovi doplnit podrobnosti, například počet opakování nebo typ látky, která byla zneužita. Data získaná prostřednictvím dotazníku poslouží k analýze prevalence sebepoškozování v dané skupině a k identifikaci rizikových faktorů, které by mohly přispět k prevenci a intervenci.

4.6 Metody a nástroje sběru dat

V rámci výzkumu byly použity dva standardizované psychodiagnostické nástroje: Self-Harm Inventory (SHI) a zkrácená verze Parental Authority Questionnaire (PAQ). Oba dotazníky byly vybrány pro svou ověřenou validitu, jednoduchou administraci a vhodnost pro kvantitativní zpracování dat v rámci daného výzkumného záměru. Vykazují ve validačních studiích uspokojivé psychometrické charakteristiky. SHI je charakteristický vysokou mírou citlivosti vůči rizikovým formám chování, zatímco PAQ poskytuje strukturovaný náhled na percepci výchovného stylu, jenž může mít významný vztah k vývoji emočních a behaviorálních obtíží u adolescentů.

Self-Harm Inventory (SHI) je screeningový nástroj určený k detekci celoživotní zkušenosti se sebepoškozujícím chováním. Dotazník je koncipován jako soubor 22 dichotomických položek, které mapují přítomnost specifických forem sebepoškozování, včetně přímých fyzických zásahů (např. řezání se, úmyslné pálení) i behaviorálních forem sebedestrukce (např. přebývání ve vztazích, které subjekt vnímá jako škodlivé). Respondent na každou položku odpovídá „ano“ nebo „ne“ na základě toho, zda dané chování někdy ve svém životě vykonal. Vyhodnocení probíhá prostým sečtením pozitivních odpovědí, přičemž každá odpověď „ano“ je skórována jedním bodem. Celkové skóre se tak pohybuje v rozmezí od 0 do 22 bodů. Vyšší skóre indikuje vyšší výskyt sebepoškozujících tendencí, přičemž již skóre rovné nebo vyšší než pět bodů bylo v několika studiích identifikováno jako indikátor zvýšeného rizika výskytu hraniční poruchy osobnosti nebo závažnějších psychopatologických symptomů. Nástroj je časově nenáročný, s průměrnou dobou administrace přibližně pět minut, a díky své stručnosti je vhodný pro použití v klinické i výzkumné praxi.

Dotazník Parental Authority Questionnaire (PAQ) slouží k hodnocení vnímaného stylu výchovy ze strany rodičů. Dotazník vychází z původní koncepce tří základních výchovných stylů – autoritativního, autoritářského a permissivního – jak je definoval Baumrind. v krátké verzi je každému stylu přiřazeno několik výroků, které reflektují typické rysy daného přístupu k výchově. Respondent hodnotí míru souhlasu s každým výrokem na pětibodové Likertově škále, zpravidla od „zcela nesouhlasím“ po „zcela souhlasím“. Položky jsou navrženy tak, aby postihovaly aspekty jako míra kontroly, důrazu na pravidla, emoční vřelost nebo tolerance vůči samostatnosti dítěte. Skóre se vypočítává samostatně pro každý výchovný styl tak, že se sečtou nebo zprůměrují hodnoty přisouzené jednotlivým výrokom odpovídajícím danému stylu. Vyšší skóre v určité dimenzi indikuje vyšší míru percepce daného stylu výchovy u rodiče, jehož chování je hodnoceno. Tento dotazník je určen k retrospektivnímu i aktuálnímu posouzení rodičovského stylu a je vhodný pro adolescenty i mladé dospělé, kteří jsou schopni poskytnout validní sebereport.

4.6.1 Vyhodnocení dotazníků

Vyhodnocení dotazníku Self-Harm Inventory (SHI) probíhá na základě prostého součtu pozitivních odpovědí jednotlivého respondenta. Každá z 22 položek představuje jednu formu sebepoškozujícího chování, přičemž respondent označí „ano“ v případě, že dané chování někdy v minulosti vykonal. Každá odpověď „ano“ je ohodnocena jedním bodem, zatímco odpověď „ne“ nulovým bodem. Celkové skóre každého respondenta tedy

představuje počet položek, které označil jako pozitivní, a může nabývat hodnot v rozmezí od 0 do 22. Výsledné skóre reflektuje míru celoživotní zkušenosti se sebepoškozujícím chováním – čím vyšší je dosažený počet bodů, tím vyšší je i pravděpodobnost závažnějších psychopatologických obtíží. v odborné literatuře bývá jako klinicky významné označováno skóre rovnající se nebo převyšující hranici pěti bodů, přičemž tento práh byl asociován se zvýšeným rizikem výskytu symptomů hraniční poruchy osobnosti.

Pro potřeby statistického zpracování byli respondenti rozděleni do dvou skupin podle dosaženého skóre. Do první skupiny byli zařazeni ti, kteří dosáhli skóre rovného nebo vyššího než pět bodů, tedy s indikací potenciálně rizikového profilu. Do druhé skupiny patřili ti, jejichž skóre bylo nižší než pět bodů, tedy respondenti bez významnější známky sebepoškozujících tendencí. Obě skupiny byly následně porovnány z hlediska četnosti a výsledky byly vizualizovány pomocí sloupcového grafu. Tento přístup umožnil přehledně znázornit proporční zastoupení jednotlivých úrovní rizikovosti v daném souboru a vytvořil výchozí rámec pro případné další korelační či explorační analýzy.

K vyhodnocení výsledků obou dotazníků byla nejprve využita deskriptivní analýza, spočívající v základním výpočtu četností odpovědí a jejich vizualizaci pomocí sloupcových grafů vytvořených v prostředí Microsoft Excel. Tento přístup umožnil rychlý přehled o rozložení odpovědí napříč jednotlivými položkami a poskytl počáteční rámec pro hlubší statistické zpracování dat.

Pro účely porozumění rozložení výskytu self-harm skóre v rámci populace respondentů byl v této studii aplikován koncept Lorenzovy křivky. Jedná se o nástroj běžně využívaný pro analýzu nerovnoměrnosti rozdělení určité veličiny v populaci. v tomto případě sloužila k vizualizaci kumulativního rozložení skóre získaného z dotazníku SHI, přičemž respondenti byli seřazeni vzestupně podle individuálního skóre. Průběh křivky byl následně porovnán s hypotetickou čarou ideální rovnosti, která reprezentuje situaci, kdy by všichni respondenti přispívali ke kumulativnímu skóre rovnoměrně. interpretace dat a vyhodnocení výzkumu

Proces realizace výzkumu probíhal v několika fázích, od přípravy metodologie a distribuce dotazníků přes sběr dat až po jejich čištění a statistické zpracování. Výběr škol z jednotlivých okresů byl proveden tak, aby zahrnoval instituce různého zaměření, čímž byla posílena diverzita vzorku. Samotný průběh sběru dat byl koordinován tak, aby se minimalizovala možná zkreslení, což by mohlo ovlivnit odpovědi respondentů. s ohledem na dosaženou návratnost a celkový počet analyzovaných odpovědí lze říci, že výzkumný

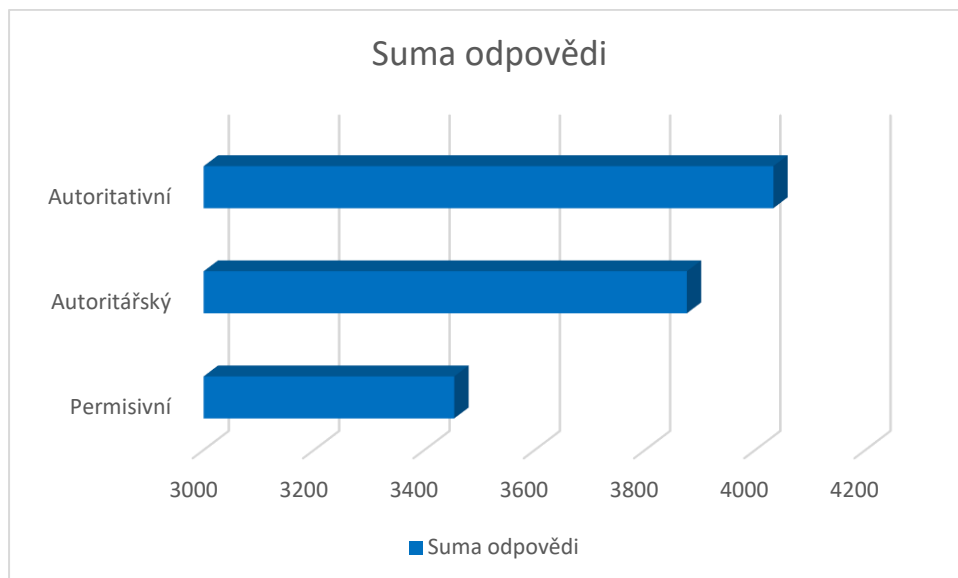
soubor poskytuje dostatečnou základnu pro kvantitativní analýzu a formulaci relevantních závěrů.

4.7 Dotazníky PAQ

Nejprve bude analyzován dotazník PAQ výchovného stylu pro otce, ve kterém bude vizualizace četnosti rozdělení sloupcovými grafy a následně pak testování rozdílu mezi jednotlivými styly výchovy. Stejným způsobem bude následovat analýza dotazníku PAQ výchovného stylu na matku. Nakonec bude provedena analýza dotazníku SHI – sebepoškození, kde budou jednotlivé otázky zvlášť, přičemž pro každou bude spočítáno procento respondentů, kteří odpovídali ANO, nebo NE.

Dotazník PAQ – otec

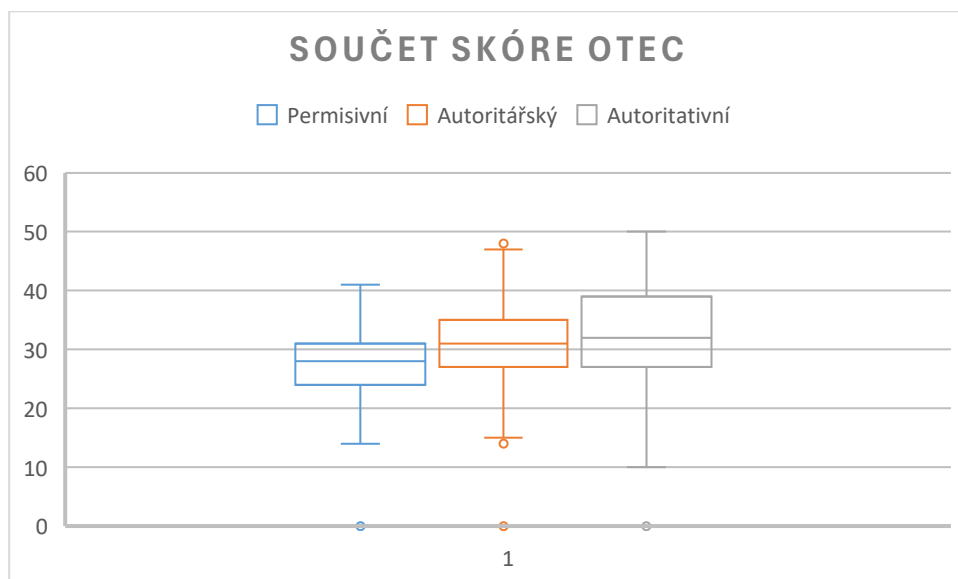
Výsledky dotazníku PAQ zaměřeného na otcovský výchovný styl ukazují, že z pohledu respondentů zde převažuje styl autoritativní narozdíl oproti autoritářskému stylu. Autoritativní výchovný přístup u otce by měl znamenat, že děti jej vnímají jako pevného, ale zároveň vstřícného rodiče, který stanovuje pravidla, poskytuje vedení a zároveň respektuje individualitu dítěte a podporuje jeho autonomii. Autoritářský styl, jenž se umístil těsně na druhém místě, může signalizovat, že otec je v některých situacích vnímán jako přísnější, méně otevřený dialogu a více zaměřený na poslušnost a výkon. Tento styl sice přináší jasnou strukturu a disciplínu, avšak může být spojován s nižší emoční otevřeností a menší mírou podpory samostatnosti dítěte. Permisivní výchovný styl se vyskytuje v nejmenší míře, což může naznačovat, že děti nevnímají otce jako nadměrně shovívavého či nerespektujícího pravidla. Tato relativně nízká míra může vypovídat o tom, že otec je v jejich očích spíše důsledný a zapojený do výchovy.



Obrázek 1 Vizualizace sumy odpovědí spadajících do jednotlivých kategorií výchovných stylů (pro otce)

(zdroj: vlastní)

Z celkového pohledu se otce jeví jako relativně vyvážený v přístupu k výchově, přičemž převažující autoritativní styl může být chápán jako pozitivní základ pro utváření bezpečného vztahu a zdravého vývoje dítěte. Těsné rozestupy mezi jednotlivými styly však zároveň vybízí k větší citlivosti vůči tomu, jak děti otcovský přístup prožívají v různých kontextech.

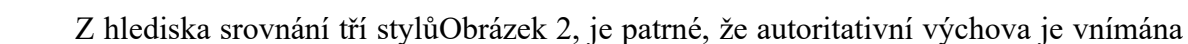


Obrázek 2 Rozložení hodnot tří výchovných stylů — autoritativního, autoritářského a permisivního — na základě dat získaných z dotazníku PAQ (pro otce)

(zdroj vlastní)

Krabicový graf zobrazuje rozložení celkového skóre v dotazníku PAQ (Parental Authority Questionnaire) pro tři různé styly rodičovské výchovy: autoritativní, autoritářský a permissivní. Svislá osa reprezentuje součet skóre, který pravděpodobně kvantifikuje míru vnímané přítomnosti daného výchovného stylu v rodině z pohledu adolescentů. Výsledky jsou zajímavé z hlediska variability, mediánu i přítomnosti odlehlých hodnot a umožňují srovnat, jak tyto styly děti vnímají.

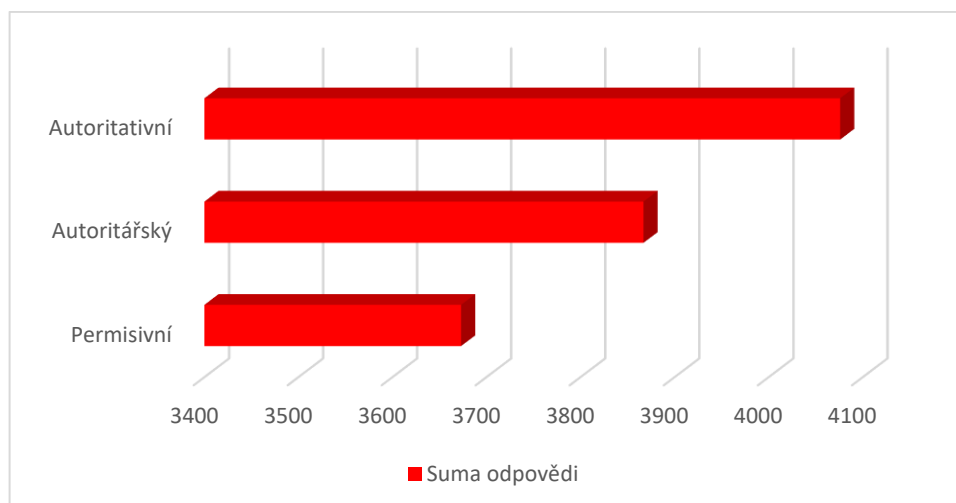
Autoritativní styl vykazuje nejvyšší medián skóre, přičemž mezikvartilové rozpětí je poměrně široké. Medián se pohybuje přibližně kolem hodnoty 32, což naznačuje, že většina respondentů vnímá tento styl jako nejvýrazněji přítomný. Horní kvartil sahá k hodnotě 39 a celkové maximum dosahuje až k padesáti bodům, což svědčí o tom, že někteří respondenti zaznamenávají výrazně vysokou míru autoritativní výchovy. Dolní kvartil je na hodnotě 26, s nejnižší pozorovanou minimální hodnotou 10, přičemž tato hodnota se jeví jako výrazný odlehlý případ. To ukazuje, že ačkoli je autoritativní styl ve vzorku dominantní, existují i respondenti, kteří jej vnímají jako minimálně přítomný. Autoritářský styl má medián na hodnotě 30. Boxplot naznačuje, že tento styl je vnímán v populaci respondentů srovnatelně intenzivně jako styl autoritativní, avšak medián je mírně nižší, i přesto, že je rozptýl mírně větší. Přítomnost dolního odlehlého bodu a horního extrému kolem 47 naznačuje větší variabilitu vnímání. Může to poukazovat na skutečnost, že autoritářský styl je přítomen v některých rodinách velmi silně, zatímco v jiných téměř vůbec. Vzhledem k podobnosti s autoritativním stylem z hlediska rozsahu a rozptylu je možné, že adolescenti mohou mít potíže tyto dva styly striktně rozlišovat, obzvlášť pokud rodiče kombinují přísnost s vřelostí, čímž mohou vznikat vnímání, která se prolínají. Permissivní styl má nejnižší medián i nejmenší variabilitu. Medián se nachází na hodnotě 30, což svědčí o nižší průměrné intenzitě tohoto výchovného stylu v hodnocení respondentů. Rozsah je rovněž o něco menší, což může indikovat, že permissivní výchova je ve vzorku méně výrazně zastoupená nebo homogenněji vnímaná. Odlehlé hodnoty opět naznačují, že i tento styl může být v některých rodinách výrazně dominantní, ale obecně vzato je míra jeho vnímané přítomnosti menší a rozptýl menší než u ostatních dvou stylů.

Z hlediska srovnání tří stylů  Obrázek 2, je patrné, že autoritativní výchova je vnímána jako nejčastější a také nejstabilnější v kontextu vyšších hodnot celkového skóre, což odpovídá psychologickým předpokladům o tom, že tento styl bývá v demokratických a vzdělaných společnostech nejpreferovanější. Autoritářská výchova vykazuje širší

variabilitu a může být více kulturně nebo individuálně podmíněná. Permisivní styl se zdá být nejslabší z hlediska intenzity i četnosti výskytu a možná se pojí s méně výraznými nebo nekonzistentními výchovnými intervencemi. Je tedy možné tvrdit, že respondenti nejčastěji a nejintenzivněji vnímají autoritativní styl, zatímco autoritářský a permisivní vykazují nižší průměrná skóre a větší rozptyl, což může reflektovat různorodost domácího prostředí a výchovných strategií v rodinách adolescentů.

Dotazník PAQ – matka

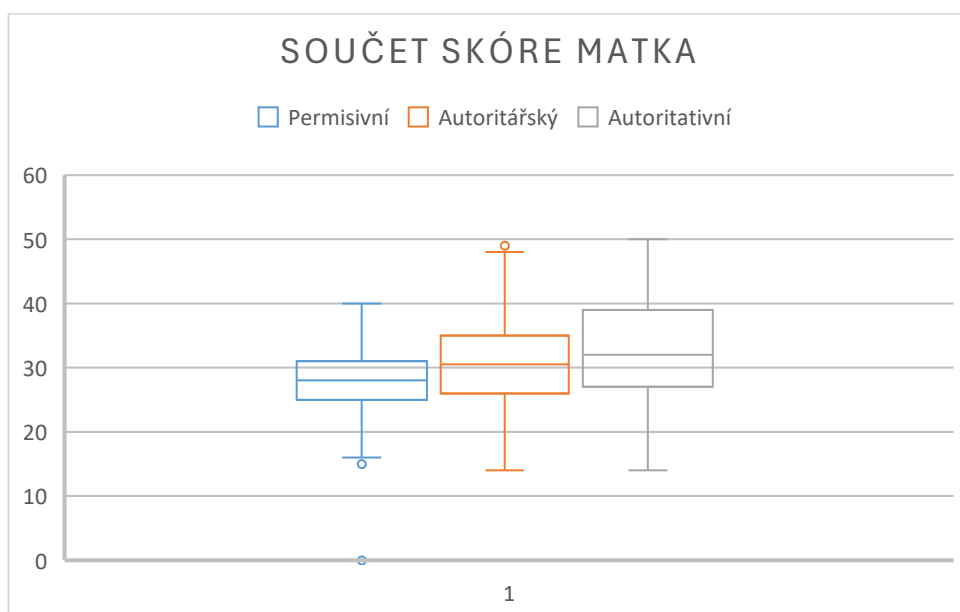
Výsledky dotazníku PAQ ukazují, že ve vnímání mateřského výchovného stylu převažuje styl autoritativní, následovaný autoritářským a permisivním. Nejvyšší skóre získal autoritativní styl, který je v odborné literatuře spojován s nejpříznivějšími výchovnými dopady. Tedy styl vyznačující se rovnováhou mezi pevně stanovenými pravidly a přiměřenou mírou empatie, otevřené komunikace a respektu k potřebám dítěte. V autoritářských a autoritativním výchovném stylu je zde větší rozdíl, což může znamenat, že matky jsou více otevřené komunikaci a nejsou tak přísné jako otcové. Druhé nejvyšší skóre vykazuje autoritářský styl, tedy přísnost s důrazem na poslušnost a méně častou otevřenou komunikací, která je u matek z pohledu respondentů nižší oproti otcům. Tento výsledek může naznačovat, že někteří respondenti vnímají mateřský styl matky jako méně kontrolující, což může být např. interpretováno jako důsledek menších nároků nebo flexibilnějším přístupem k výchově. Permisivní styl se vyskytuje v nejmenší míře, což může znamenat, že respondenti mateřské jednání většinou nevnímají jako příliš benevolentní, neřídící nebo nadměrně shovívavé. Přítomnost tohoto stylu v menší míře může být v souladu s vývojovou potřebou dětí ve věku druhého stupně, která inklinuje k hledání jistoty a struktury v rodičovském vedení.



Obrázek 3 Vizualizace sumy odpovědí spadajících do jednotlivých kategorií výchovných stylů (pro matku)

(zdroj: vlastní)

Krabicový zobrazuje rozložení celkového skóre v dotazníku PAQ pro tři styly rodičovské výchovy matek (autoritativní, autoritářský a permisivní) – tak, jak je vnímají respondenti. Svislá osa reprezentuje součet skóre, který kvantifikuje míru vnímané přítomnosti daného stylu. Porovnáním s obdobným grafem hodnotícím otce lze pozorovat jak podobnosti, tak určité rozdíly v intenzitě výchovných přístupů podle rodičovské role.



Obrázek 4 Rozložení hodnot tří výchovných stylů — autoritativního, autoritářského a permisivního — na základě dat získaných z dotazníku PAQ (pro matku)

(zdroj: vlastní)

5 Autoritativní styl u matek

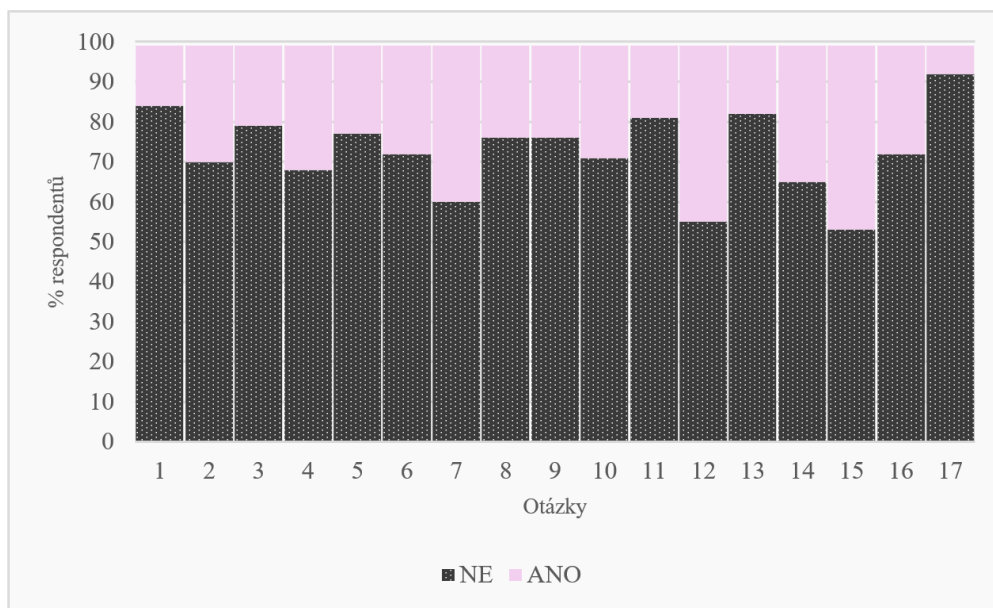
Autoritativní styl je stejně jako u otců tak i u matek hodnocen jako nejvýraznější. Medián se zde rovněž nachází na hodnotě 32, což je shodné s hodnocením otce stejně tak jako šíře, který je na hodnotě 27 a 39. Liší se pouze minimální hodnota, která je u matky vyšší o 4 body vyšší, což může naznačovat to, že je tento styl přítomen ve více případech.

Autoritářský styl je vnímán mírně odlišně než u otců. Můžeme to vidět u mediánu, který je zde vyšší o 0,5 bodu oproti mediánu u otce. Šíře horního a dolního kvartilu je o jeden bod vyšší stejně tak jako minimální hodnota, která se ustavila na hodnotě 48. Navíc je zde přítomna odlehlá (maximální) hodnota na 49, která signalizuje, že v některých případech je matka vnímána ve větší míře autoritářská. Boxplot stejně tak jako u otce naznačuje, že tento styl je vnímán v populaci respondentů srovnatelně intenzivně jako styl autoritativní, avšak medián je mírně nižší a rozptyl je obdobný. To může poukazovat na větší polarizaci v hodnocení tohoto stylu. Autoritářský styl je zde vnímán jako mírně více přítomný a v některých případech extrémnější, což může souviset s vyšší kontrolou a pravidlech domácnosti. Permisivní styl zůstává stejně i u matek nejméně zastoupeným výchovným stylem. Medián je ve stejné výši jako u otců, což značí, že matky jsou adolescenty v průměru hodnoceny jako méně permisivní. Rozptyl hodnot je přitom o něco větší – dolní kvartil na 25, horní kvartil na 31, maximální hodnota je 40 (oproti 41 u otců), minimální hodnota je 16 a to o 2 body méně než u otců. Opět se zde objevuje i odlehlá (minimální) hodnota 15. I přes tento rozptyl zůstává permisivní styl ve vnímání matek relativně homogenní a méně dominantní, podobně jako u otců.

Celkově se vzorce v hodnocení matek a otců neliší zásadně, ale určité posuny jsou patrné. U autoritativního stylu je vnímání matek o něco, což může naznačovat konzistentnější přístup. Autoritářský styl je u matek hodnocen s mírně vyšším mediánem a přítomností mírně zvýšených extrémních hodnot, což značí vyšší variabilitu v některých případech. Permisivní styl je u matek vnímán o něco slaběji než u otců, ale s podobnou úrovní rozptylu. Tyto výsledky ukazují, že z pohledu respondentů může být mateřský přístup mírně více strukturovaný a méně chaotický ve srovnání s otcovským, přičemž jednotlivé výchovné styly si zachovávají svůj charakter, ale jejich intenzita a variabilita se mezi pohlavími rodičů mírně liší.

Dotazník SHI – sebepoškozování

Z grafu (Obrázek 5) je zcela dominantní převaha záporných odpovědí, což potvrzuje, že tyto formy sebepoškození nebo dysfunkčního chování jsou v daném souboru méně zastoupeny. Může to znamenat, že respondenti inklinují spíše k méně destruktivním a přímým formám sebepoškození, nebo že se zdráhají přiznávat k extrémnějším formám, jako jsou například předávkování (1), popálení (3) nebo úmyslné zhoršení zdravotního stavu (9). Otázka 17 – zneužití projímadel – vykazuje minimální souhlas, což naznačuje, že tato forma sebeustrukce, často spojovaná s poruchami příjmu potravy, zde byla marginální. Otázky 2, 7, 12, 13, 14, 15 a 16 vykazují nápadně vyšší podíl odpovědí ANO. Otázka 2 (řezání se záměrně) a 7 (poškrábání se záměrně) se týkají nejčastějších forem sebepoškozujícího chování a jejich relativně vysoký výskyt odpovídá zahraničním i českým epidemiologickým datům. Tyto formy bývají dostupné, „efektivní“ z hlediska rychlého uvolnění psychického napětí a zároveň méně viditelné než jiné typy chování. Otázka 14 (způsobení si zranění záměrně) se svým obecným zněním pravděpodobně absorbovala více specifických projevů a posiluje interpretaci o přítomnosti sebeustruktivního chování v dané populaci. Největší podíl kladných odpovědí byl zaznamenán u otázky 15, která zjišťuje výskyt sebeustruktivních myšlenek. Má to zásadní psychologický význam, neboť potvrzuje, že i bez fyzických aktů sebepoškození může u řady osob přetrvávat kognitivní rovina vnitřní agrese nebo psychického sebepoškozování. Otázka 16 (hladovění se záměrem ublížit si) může být částečně propojena s otázkou 17, avšak vyšší počet pozitivních odpovědí napovídá, že psychologické sebetřýznění spojené s kontrolou jídla bylo přítomno v širším měřítku než farmakologické manipulace s tělem. Otázka 12 (toxický vztah s opakovaným psychickým zraňováním) ukazuje na environmentální kontext sebepoškozování. Zde se potvrdilo, že značná část respondentů byla dlouhodobě vystavena interpersonálnímu násilí nebo emočnímu zanedbávání. v tomto ohledu je významné, že otázka 13 (pokus o sebevraždu) má navzdory své závažnosti výrazně nižší zastoupení, což ukazuje na rozdíl mezi suicidálními tendencemi a nesuicidálním sebepoškozováním.

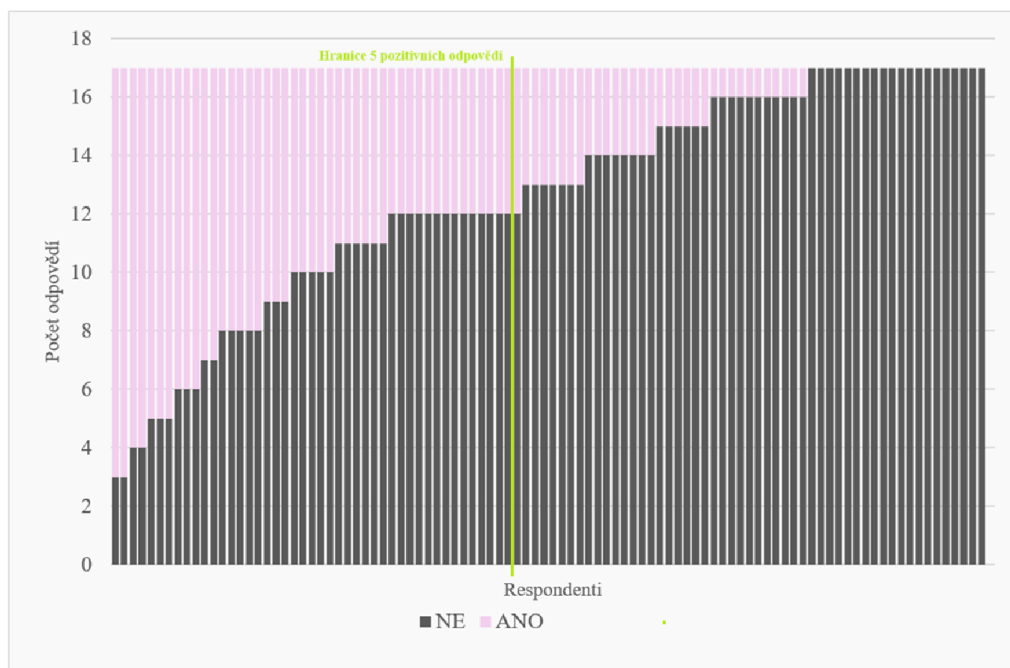


Obrázek 5 Procentuální rozložení odpovědí ANO/NE na jednotlivé položky dotazníku SHI

(zdroj: vlastní)

Lze tedy říci, že z výsledků dotazníku vyplývá jasný vzorec, v němž se nejčastěji objevují vnitřní negativní funkce sebepoškozování, především úleva od emoční bolesti a vyjádření vnitřního napětí. v menší míře se objevují i projevy environmentálního vlivu – toxické vztahy, psychologická deprivace či implicitní formy vnější kontroly prostřednictvím těla. Vysoký podíl osob s negativními kognicemi (myšlenky na sebeustrukci) ukazuje, že i v případech bez aktuálního fyzického sebepoškozování může být přítomna latentní psychická zátěž, která má terapeutickou relevanci. z výzkumného i klinického hlediska je důležité, že respondenti rozlišují mezi různými úrovněmi chování (od myšlenek po činy), a že i ty nejzávažnější formy (např. pokus o sebevraždu) nejsou v tomto souboru dominantní, což může indikovat jistou míru kontroly nebo obranných mechanismů.

Obrázek 6 nabízí na graf jiný pohled než na data, které jsou na předchozí analýze podle otázek – místo frekvence souhlasných odpovědí na jednotlivé položky sledujeme rozložení celkového počtu odpovědí ANO a NE u každého respondenta zvlášť. Jedná se tedy o individuální profilování – vertikální sloupce ukazují, kolikrát daný člověk odpověděl ANO na některou z 17 otázek zaměřených na sebepoškozující chování, a kolikrát odpověděl NE. Základní logika čtení spočívá ve vertikálním vnímání poměru růžové (ANO) a černé (NE) části sloupce. na horizontální ose máme jednotlivé respondenty, kteří jsou implicitně seřazeni podle vzestupného počtu pozitivních odpovědí, tedy podle intenzity či četnosti projevů sebepoškozování.



Obrázek 6 Rozložení podílu odpovědí ANO/NE u jednotlivých respondentů SHI dotazníku (seřazeno dle skóre)

(zdroj vlastní)

Na levém okraji grafu je možné vidět žáky s velmi vysokým počtem odpovědí ANO – někteří z nich souhlasili se 12 až 17 výroky z dotazníku, což znamená extrémní míru identifikace se sebedestruktivním chováním, a to jak behaviorálním, tak kognitivním. Tito jedinci vykazují výrazný klinický profil a zasluhují pozornost z hlediska psychoterapeutického záchytu, intervence i rizikového hodnocení. Často se jedná o jedince, které vykazují nejen vnější sebepoškození, ale i hlubší psychosociální zranění a maladaptivní strategie zvládání. Postupně směrem doprava klesá podíl odpovědí ANO a narůstá počet NE, což ukazuje na heterogenitu souboru. Největší část respondentů je koncentrována kolem středu grafu, kde se pozitivní odpovědi pohybují v rozmezí přibližně 5 až 10. Tito jedinci odpovíděli kladně na třetinu až polovinu otázek, což často reflektuje selektivní výskyt některých forem sebepoškozování – například ulevujícího řezání, sebedestruktivních myšlenek nebo zkušeností s toxickými vztahy – bez toho, aby se přidávaly extrémní nebo nebezpečné formy (např. předávkování, pokus o sebevraždu, zneužívání projímadel). Tento střední pás může být označen jako latentní riziková zóna: jde o jedince, u nichž může chybět aktuální krizová symptomatika, ale současně je přítomna celá řada maladaptivních prvků, které mají potenciál progradovat. Na pravém okraji grafu se nachází respondenti s nulovým nebo téměř nulovým výskytem kladných odpovědí. Tato část populace dotazovaných reprezentuje osoby, které se buď se sebepoškozováním nesetkaly

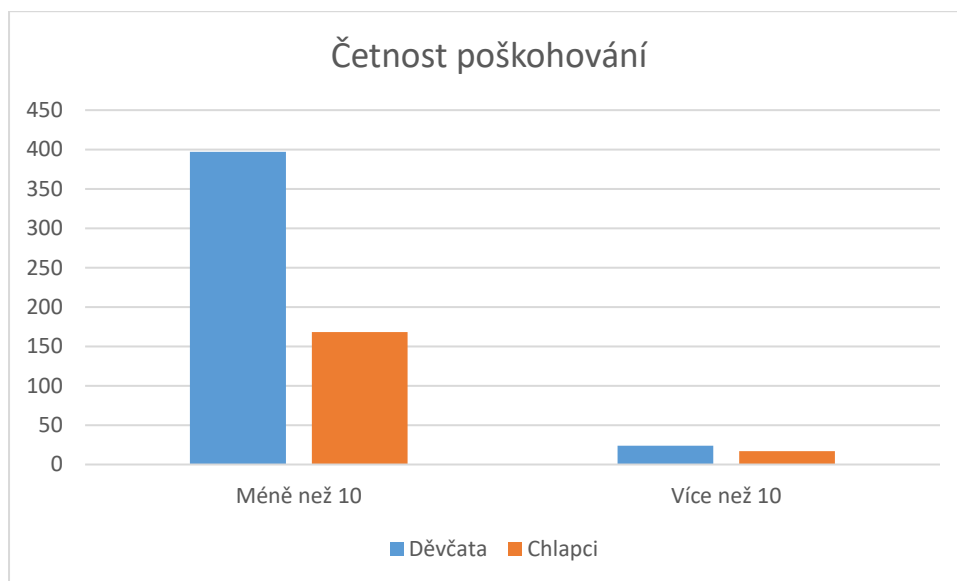
vůbec, nebo ho ve své minulosti či přítomnosti vědomě popírají. Jejich odpovědi slouží jako referenční základna pro porovnání a odlišení normy od patologie.

Z analytického hlediska je ovšem velmi pozitivní, že graf ukazuje plynulý gradient, nikoli ostrý zlom mezi patologickým a nepatologickým chováním. Potvrzuje to, že fenomén sebepoškozování má spektrální charakter a nelze ho redukovat pouze na přítomnost či nepřítomnost činů, ale je třeba zohlednit jejich četnost, motivace, funkce a kognitivní podloží. Právě proto má význam i otázka na sebedestruktivní myšlenky (č. 15), která – ač bez fyzického projevu – významně zvyšuje počet kladných odpovědí a umožňuje včasné odhalení psychické zátěže. Lze také poznamenat, že struktura grafu nenaznačuje žádné výrazné anomálie, což potvrzuje kvalitu dat a vypovídací hodnotu dotazníku. v praktickém využití mohou být tyto individuální profily podkladem pro identifikaci nejvíce zasažených osob a pro návrh intervenčních strategií rozlišených podle stupně rizika.

Jako klinický ukazatel tohoto dotazníku se uvádí hranice pěti pozitivně zodpovězených otázek. Pakliže jich respondent zodpoví pozitivně 5 a více, lze podle vypracované klinické interpretace skóre tvrdit, že může jít o závažnou situaci. v grafu (Obrázek 6) je vyznačená světlezelená vertikální čára, která představuje zmíněnou hranici. Již podle vizuální analýzy lze tvrdit, že přibližně polovina dosáhla nebo překročila práh pěti pozitivních odpovědí. Tento zjištěný poměr je ovšem alarmující, protože vypovídá o tom, že nejde o okrajový jev, ale o rozšířený fenomén v analyzované skupině. Ačkoli jsou počty vysoké, při hlubší analýze jednotlivých dotazníků je patrné, že se ve vzorku vyskytují odpovědní vzorce, které mohou zpochybňovat validitu části výpovědí. u některých respondentů se objevují opakující se, mechanické nebo v kontextu dotazníku nevěrohodně působící odpovědi, které naznačují, že motivací k vyplnění nemusel být zájem o obsah nebo autenticita výpovědi, ale spíše samotný akt vyplňování či nuda. v několika případech se objevují extrémní hodnoty a silně zveličené výpovědi, například uvádění desítek až stovek případů sebepoškození bez odpovídajícího kontextu či logické konzistence napříč dotazníkem.

Z grafu viz Obrázek 7 můžeme taky zjistit, že u části dívek se rýsuje odlišný vzorec, který si i přes nutnost citlivého zacházení zasluhuje pozornost. Výpovědi některých respondentek naznačují spíše snahu přitáhnout pozornost okolí nebo být vnímány jako výjimečné v rámci specifické vrstevnické kultury, která může sebezraňování romantizovat nebo symbolicky přetvářet. Toto potvrzuje četnost uváděných v dotaznících, kdy celkem 397 (33,4%) děvčat uvedlo, že sebepoškodily méně než 10 x a 24 (2%) děvčat více než 10x oproti chlapcům, kteří kladně odpověděli v počtu 168 (15,2%) a 17 (1,5%) chlapců více než

10x, což je více než dvojnásobek oproti chlapcům. Nejde o zlehčování problematiky, ale o upozornění na možný jev, kdy se self-harm chování může stát součástí narativu identity, stylizace nebo hledání emocionální odezvy, aniž by odpovídalo klinickým znakům těžké psychické krize. Tyto vzorce si žádají další zkoumání, protože v populaci adolescentů často splývá hranice mezi reálným prožíváním, performativním chováním a kolektivně sdíleným jazykem bolesti.



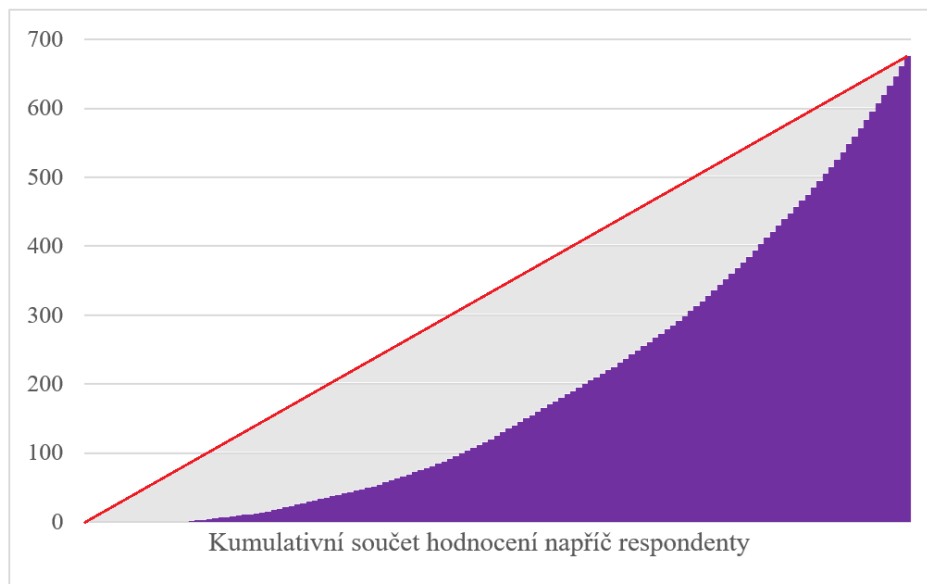
Obrázek 7 četnost souhlasů žáků v dotazníku SHI

(zdroj vlastní)

Je zde nutné podotknout, že samotná pětice kladných odpovědí nemusí nutně znamenat přítomnost závažné klinické poruchy, ale jednoznačně signalizuje, že dotyčný jedinec má zkušenosti se sebedestruktivním chováním či myšlením v míře, která překračuje běžnou normu. Takový výsledek je dostatečně silným ukazatelem pro hlubší rozhovor, případně psychologické vyšetření. Zejména pokud se v těchto pěti či více odpovědích nachází položky jako otázka 15 (sebedestruktivní myšlenky), otázka 13 (pokus o sebevraždu), nebo kombinace více typů přímého sebepoškozování (např. řezání, škrábání, hladovění), rizikovitost výsledku výrazně narůstá.

Posledním krokem analýzy bylo rozložení sebehodnocení self-harm chování ve skupině respondentů prostřednictvím Lorenzovy křivky. Pro tento účel byly využity kumulativní hodnoty pozitivních odpovědí napříč všemi respondenty, seřazené vzestupně podle individuálního skóre. Lorenzova křivka znázorňuje, jakým způsobem se celkové self-harm skóre rozprostírá v populaci, tedy jaký podíl respondentů tvoří jakou část souhrnného skóre

v rámci celého souboru. Čím více se křivka odchyluje od diagonály představující ideální rovnost, tím výraznější je nerovnost v rozložení skóre.

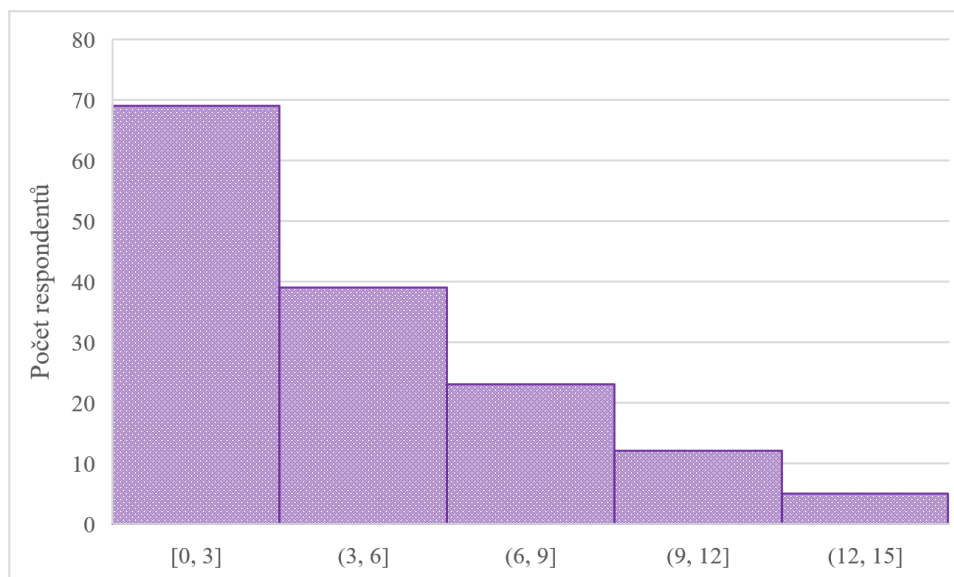


Obrázek 8 Lorenzova křivka rozložení self-harm skóre napříč respondenty

(zdroj: vlastní)

Na vodorovné ose je uveden podíl respondentů, seřazených vzestupně podle celkového SHI skóre, a na svislé ose je podíl kumulativního self-harm skóre, které jednotliví respondenti představují v součtu za celou skupinu. Fialová zakřivená plocha znázorňuje, jak se self-harm skóre hromadí v populaci – od těch, kteří mají nulové nebo minimální skóre, až po ty s nejvyššími hodnotami. Červená úhlopříčka v grafu reprezentuje ideální stav rovnosti. Pokud by byla všechna SHI skóre v populaci rozložena rovnoměrně – tedy každý by přispíval stejnou měrou – pak by Lorenzova křivka splývala právě s touto červenou čarou. Čím více se skutečná zakřivená linie pod touto diagonálou prohýbá, tím větší je nerovnost v rozdělení self-harm skóre. v tomto případě je zakřivení výrazné, což signalizuje silně nerovnoměrné rozdělení výskytu self-harm chování mezi jednotlivce.

Posledním nástrojem je histogram. Velmi dobře podporuje a zpřesňuje naše dosavadní tvrzení o nerovnoměrném rozložení self-harm skóre mezi respondenty. Ukazuje frekvenci výskytu různých rozsahů celkového skóre v dotazníku SHI, přičemž každé sloupcové pásmo představuje určitý interval bodů (například od 0 do 3, od 3 do 6 a tak dále). na svislé ose je počet respondentů, kteří do daného pásma spadají.



Obrázek 9 Histogram rozložení self-harm

(zdroj: vlastní)

Rozložení v histogramu má tvar, který je typický pro pozitivně šikmé (pravostranné) rozdělení. Největší počet respondentů (přes 60) má skóre mezi 0 a 3 body, tedy velmi nízké nebo nulové skóre. S rostoucím skóre počet respondentů klesá a v nejvyšším intervalu (12–15 bodů) zůstává už jen velmi malá skupina. Tato distribuce přesně odpovídá hypotéze, že většina populace má nízké skóre a pouze malá menšina dosahuje vyšších hodnot, čímž disproportionálně přispívá k celkovému výskytu self-harm chování.

Histogram tak doplňuje Lorenzovu křivku, zatímco Lorenzova křivka ukazuje, jak se kumulativně hromadí self-harm skóre v populaci a histogram ukazuje konkrétní frekvenční rozložení jednotlivých skóre. A právě jeho tvar – vysoký sloupec vlevo a rychlý pokles doprava – potvrzuje, že rozložení je asymetrické a že rizikové skóre je ve vzorku koncentrováno u menší části respondentů. Tím pádem lze jednoznačně říct, že histogram nejen že závěry podporuje, ale také je vizuálně zpřesňuje. Jasně ukazuje, že self-harm není rovnoměrně rozprostřeným fenoménem, ale že existuje výrazný nepoměr mezi většinovou populací s nízkým skóre a menšinovou skupinou s vysokým skóre, která tvoří hlavní rizikové jádro.

5.1 Zodpovězení otázek a vyhodnocení hypotéz

- 1) V jaké míře jsou zastoupeny jednotlivé druhy výchovných stylů v rodinách žáků 9. tříd?

H1: Autoritativní výchovný styl je mezi žáky 9. tříd vnímán ve větší míře oproti autoritářskému a permissivnímu.

H1(0): Neexistují rozdíly v četnosti vnímání autoritativního, autoritářského a permissivního stylu.

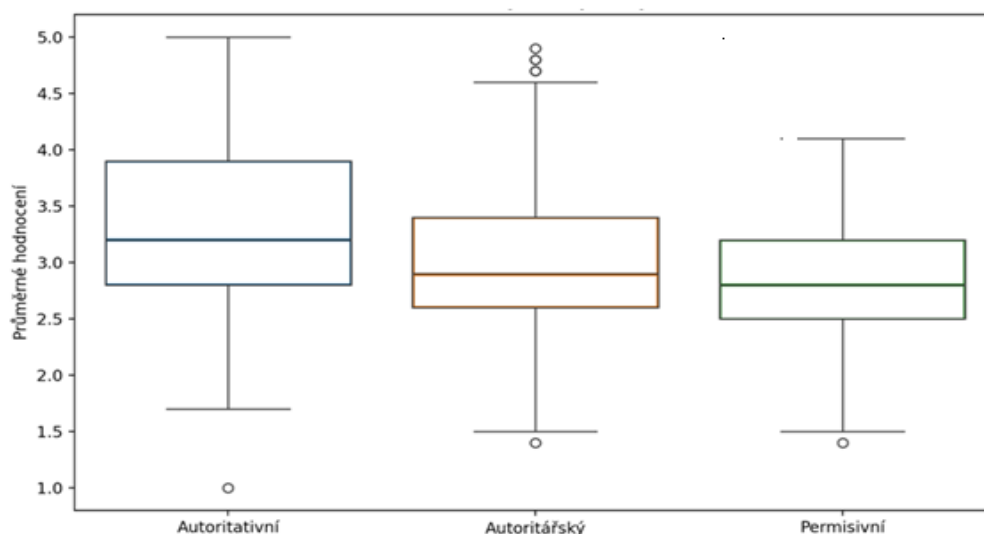
H1(A): Existují statisticky významné rozdíly v četnosti vnímání těchto stylů (s očekáváním dominance autoritativního stylu.

Hypotéza H1 se zaměřuje na zjištění rozdílů ve vnímané četnosti výskytu jednotlivých výchovných stylů u respondentů. Provedený Friedmanův test prokázal existenci statisticky významných rozdílů mezi třemi zkoumanými styly, a to na hladině významnosti $p = 4,29 \times 10^{-8}$, což je hodnota výrazně nižší než kritická hranice 0,05.

Průměrné hodnoty ukazují, že autoritativní styl dosahoval nejvyššího skóre (3,31), následoval autoritářský styl (3,02) a nejnižší skóre měl styl permissivní (2,82). Post-hoc Wilcoxonovy párové testy dále potvrdily, že všechny rozdíly mezi dvojicemi stylů jsou statisticky významné. Konkrétně byl zjištěn významný rozdíl mezi autoritativním a autoritářským stylem ($p = 3,92 \times 10^{-5}$), mezi autoritativním a permissivním stylem ($p = 2,02 \times 10^{-13}$) i mezi autoritářským a permissivním stylem ($p = 0,007$).

Na základě těchto výsledků je možné zamítnout nulovou hypotézu H1(0) a přijmout alternativní hypotézu H1(A), která předpokládá existenci statisticky významných rozdílů v tom, jak často respondenti jednotlivé výchovné styly u svých rodičů vnímají. Data jednoznačně ukazují, že autoritativní styl je vnímán jako nejčastější, což je v souladu s teoretickými očekáváními, podle nichž má tento styl v současném výchovném kontextu dominantní postavení.

První výzkumná otázka, týkající se zastoupení jednotlivých druhů výchovných stylů v rodinách žáků 9. tříd, je zodpovězena pomocí výsledků dotazníku PAQ, které ukazují, že dominantním stylem vnímaným ze strany jak matek, tak otců, je styl autoritativní, kdy tato tvrzení zároveň potvrdily statistické testy (Friedmanův test a post-hoc Wilcoxonovy testy). Autoritářský styl je zastoupen v nižší míře, avšak s vyšší variabilitou, zatímco styl permissivní je přítomen nejméně.



Obrázek 10 Srovnání výchovných stylů

(zdroj vlastní)

2) V jaké míře jsou zastoupeny jednotlivé formy sebepoškozování u žáků 9. tříd?

H2: Nepřímé formy sebepoškozování (sebedestruktivní myšlenky, toxické vztahy) se budou u žáků 9. tříd vyskytovat ve větší míře než přímé fyzické akty (řezání, pálení apod.).

H2(0) – Neexistují statisticky významné rozdíly u žáků 9. tříd v četnosti u přímých a nepřímých forem sebepoškozování.

H2(A) - Existují statisticky významné rozdíly u žáků 9. tříd v četnosti u přímých a nepřímých forem sebepoškozování.

Na základě provedené analýzy lze vyhodnotit hypotézu H2, která předpokládala, že nepřímé formy sebepoškozování se vyskytují častěji než přímé. Základní deskriptivní statistiky ukazují velmi podobné průměrné hodnoty výskytu pro obě skupiny. Přímé formy měly průměrnou četnost 26,4 %, zatímco nepřímé formy dosáhly průměru 26,8 %. Tato nepatrná odchylka však nebyla statisticky významná, jak prokázal Wilcoxonův párový test, jehož p-hodnota činila 0,957, tedy výrazně nad hladinou statistické významnosti 0,05.

Na základě tohoto výsledku nelze zamítnout nulovou hypotézu H2(0). Data neprokazují existenci rozdílu mezi celkovou četností přímých a nepřímých forem sebepoškozování, a tím pádem se nepotvrdil původní předpoklad o větší dominanci nepřímých forem. Přestože průměrné hodnoty jsou téměř totožné, detailnější pohled na jednotlivé položky odhaluje zajímavé nuance, které mohou mít praktický význam.

Mezi nejčastější přímé formy patří poškrábání kůže (39,4 %), záměrné způsobení zranění (34,3 %) a bití sebe sama (31,3 %). v oblasti nepřímých forem dominují sebedestruktivní myšlenky (46,5 %), toxické vztahy (44,4 %) a úmyslné odmítání sociálních kontaktů (28,3 %). na opačném konci spektra se nachází nejméně častá forma – zneužívání projímadel, která se vyskytla pouze u 7,1 % respondentů.

Zjištění naznačují, že přestože mezi agregovanými kategoriemi přímých a nepřímých forem nebyl nalezen významný rozdíl, existují specifické formy chování, které se v rámci těchto kategorií vyskytují s výrazně vyšší frekvencí. Tyto formy mohou mít zásadní význam pro cílení preventivních programů a intervencí, neboť ukazují, které projevy sebepoškozování jsou mezi adolescenty nejrozšířenější a mohou signalizovat zvýšené riziko psychických obtíží.

Druhá výzkumná otázka, která se zaměřuje na míru zastoupení druhů sebepoškozování, je řešena prostřednictvím výsledků dotazníků SHI. z odpovědí vyplývá, že nejčastějšími formami jsou nepřímé nebo kognitivní projevy sebepoškozování, jako jsou sebedestruktivní myšlenky, vědomé hladovění nebo zkušenosti s toxickými vztahy. Přímé formy, jako řezání či škrábání, se vyskytují rovněž, ovšem v menší míře, zatímco nejzávažnější formy jako pokus o sebevraždu nebo zneužití projímadel jsou marginální. Výsledky jsou vizualizovány jak frekvenčně (Obrázek 5), tak distribučně (Obrázek 6 a Obrázek 8), což poskytuje komplexní odpověď na tuto otázku.

3) Liší se závažnost sebepoškozování (počtem různých forem) mezi žáky s autoritativním výchovným stylem a žáky s jiným (autoritářským nebo permissivním) stylem výchovy?

H3: Existuje rozdíl v závažnosti sebepoškozování (počet různých forem) mezi žáky s dominantním autoritativním stylem výchovy a žáky s dominantním autoritářským nebo permissivním stylem.

H3(0): Neexistuje statisticky významný rozdíl v počtu různých forem sebepoškozování mezi žáky s dominantním autoritativním stylem a ostatními styly výchovy.

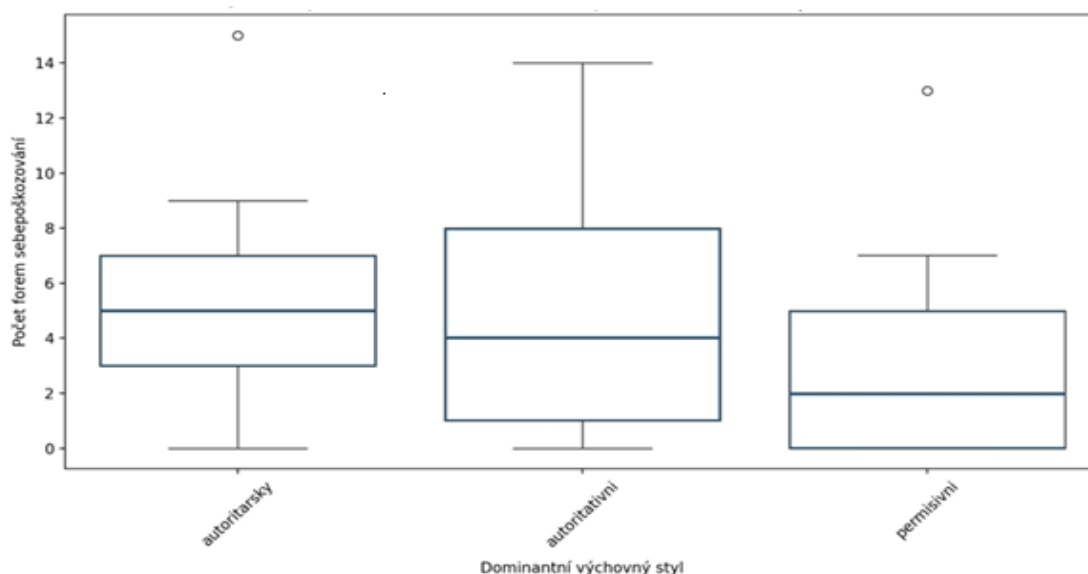
H3(A): Existuje statisticky významný rozdíl v počtu různých forem sebepoškozování mezi žáky s dominantním autoritativním stylem a ostatními styly výchovy.

Hypotéza H3 byla formulována za účelem ověření, zda existuje rozdíl v závažnosti sebepoškozování, měřené počtem různých forem, mezi žáky, kteří uvádějí dominantní autoritativní styl výchovy, a těmi, u nichž převažuje autoritářský nebo permissivní styl. Očekáváním bylo, že autoritativní styl, obecně považovaný za nejvyváženější a nejstabilnější, bude spojován s nižší variabilitou v počtu forem sebepoškozujícího chování, což by odráželo větší míru psychosociální konzistence. Tato hypotéza dále rozvíjí předchozí analýzy o rozměr intraindividuální stability chování v kontextu výchovných vlivů.

Statistické ověření pomocí Kruskal-Wallisova testu neprokázalo existenci statisticky významných rozdílů mezi skupinami. Získaná hodnota testovací statistiky $H = 2,145$ při hodnotě $p=0,342$ ukazuje, že rozdíly mezi skupinami z hlediska počtu forem sebepoškozování nejsou dostatečně výrazné, aby mohly být považovány za statisticky významné při obvyklé hladině významnosti 0,05.

Analýza variability uvnitř jednotlivých skupin přinesla překvapivé výsledky. Nejvyšší variabilitu vykazovala skupina žáků s dominantním autoritativním stylem, a to při mediánu počtu forem 4,0 a interkvartilovém rozpětí (IQR) 7,0. Skupina s dominantním autoritářským stylem měla medián 5,0 a IQR 4,0, což značí relativně konzistentní rozptyl v projevech chování. Permissivní styl byl spojen s nejnižším mediánem (2,0) a střední variabilitou (IQR 5,0).

Na základě těchto výsledků nelze potvrdit hypotézu H3, tudíž nezamítám nulovou hypotézu, neboť nejenže nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly mezi skupinami, ale navíc zjištěná variabilita v rámci skupin odporuje původnímu očekávání. Skupina s autoritativním stylem vykazuje nejvyšší rozptyl v počtu forem sebepoškozování, což zpochybňuje předpoklad, že právě tento styl je spojen s vyšší mírou behaviorální stability. Výsledky současně naznačují, že autoritářský styl může být spojen s větší uniformitou v projevech chování, ačkoli to nutně neimplikuje vyšší míru psychologické adaptace či well-beingu.



Obrázek 11 Rozložení počtu forem sebepoškozování podle dominantního výchovného stylu

(zdroj vlastní)

4) V jaké míře existují souvislosti mezi výchovnými styly v rodině a sebepoškozováním žáků 9. tříd?

H4: Autoritářský a permisivní výchovný styl budou pozitivně souviset s vyšším skóre sebepoškozování (SHI) oproti autoritativnímu výchovnému stylu.

H4 (0) - Neexistuje statisticky významná lineární souvislost mezi skóre výchovných stylů (PAQ) a skórem sebepoškozování (SHI) u žáků 9. tříd.

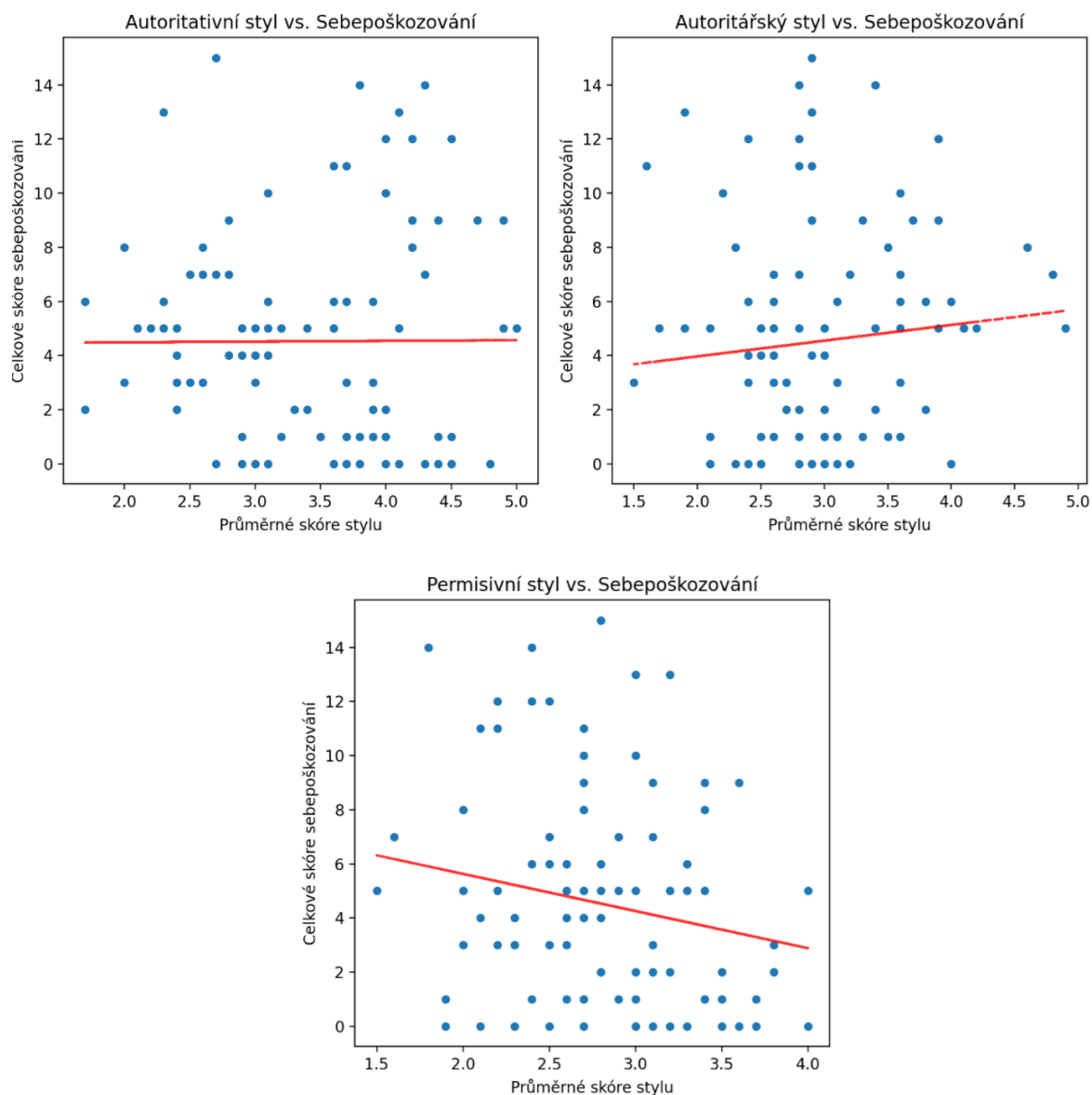
H4 (A) - Existuje statisticky významná lineární souvislost mezi skóre výchovných stylů (PAQ) a skórem sebepoškozování (SHI) u žáků 9. tříd.

Na základě provedené statistické analýzy lze přistoupit k vyhodnocení hypotézy H4, která zkoumá vztah mezi jednotlivými výchovnými styly rodičů a mírou sebepoškozování u žáků 9. tříd. Spearmanovy korelační koeficienty pro autoritativní, autoritářský a permisivní styl byly velmi nízké, a to jak z hlediska síly korelace, tak statistické významnosti. u autoritativního stylu byla zjištěna slabá negativní korelace ($r = -0,065$, $p = 0,522$), u autoritářského slabá pozitivní korelace ($r = 0,121$, $p = 0,234$) a u permisivního stylu slabá negativní korelace ($r = -0,163$, $p = 0,106$). Ani jeden z těchto vztahů však nepřekročil hranici statistické významnosti.

Výsledky vícenásobné lineární regrese poskytly obdobně slabé závěry. Model vykázal velmi nízkou vysvětlenou variabilitu ($R^2 = 0,043$), což znamená, že pouze 4,3 % rozptylu skóre sebepoškozování lze vysvětlit třemi typy výchovných stylů. Regresní koeficienty naznačily, že autoritativní a autoritářský styl mají kladný vztah ke skóre sebepoškozování (0,427 a 0,369), zatímco permissivní styl měl vztah záporný (-1,476). i přesto však žádný z těchto prediktorů nedosáhl statistické významnosti, a jejich individuální vliv proto nelze považovat za prokázaný.

Z uvedených výsledků vyplývá, že hypotézu H4 nelze potvrdit, a je nutné setrvat u nulové hypotézy, kterou nezamítám, podle níž mezi zkoumanými výchovnými styly a mírou sebepoškozování neexistuje statisticky významný vztah. Ačkoli se směry korelací do určité míry shodují s původními očekáváními, například pozitivní vztah mezi autoritářským stylem a sebepoškozováním, jejich síla je slabá a bez opory ve statistické významnosti. Naopak, zjištěná negativní korelace permissivního stylu se sebepoškozováním je v rozporu s předpokladem, že nižší míra rodičovské kontroly může vést k vyšší zranitelnosti.

Výsledky tedy naznačují, že vztah mezi výchovnými styly a sebepoškozováním je zřejmě více komplexní, než by odpovídalo lineárnímu nebo izolovanému vysvětlení. Je pravděpodobné, že do tohoto vztahu vstupují další proměnné, které jej mohou moderovat nebo zprostředkovávat, a jejichž identifikace by měla být předmětem dalšího výzkumu.



Obrázek 12 Vztah výchovných stylů a sebepoškozování

(zdroj vlastní)

Výzkumný cíl

Na základě provedeného výzkumného šetření nelze potvrdit, že by mezi výchovnými styly v rodině a výskytem sebepoškozujícího chování u žáků 9. tříd základních škol ve Zlínském kraji existoval statisticky významný lineární vztah. Vyplývá to z výsledku celkové analýzy hypotéz. I kdy u hypotézy H1 byly zjištěny významné statistické rozdíly ve vnímání výchovných stylů, čímž byly potvrzeny již provedené výzkum, tak následně hypotézy H2, H3 a H4 nebyly statisticky podpořeny. To znamená, že ve zkoumaném souboru nebyla zjištěna statisticky významná souvislost mezi mírou percepce výchovných stylů a celkovým skóre sebepoškozování.

Z dotazníků PAQ vyplynulo, že žáci nejčastěji vnímají výchovu svých rodičů jako autoritativní, a to u matek i otců, přičemž výsledky dotazníku SHI ukázaly, že sebepoškozování není výjimečný jev a přibližně polovina respondentů dosáhla skóre 5 a více, což podle klinických doporučení signalizuje rizikový profil. I když by toto mohlo znamenat, že na to bude mít vliv samotný výchovný styl, tak je nutné brát v potaz jak bylo taky v analýze dotazníku, že se u některých respondentů objevily opakující se, mechanické nebo v kontextu dotazníku nevěrohodně působící odpovědi, které naznačily, že motivací k vyplnění nemusel být zájem o obsah nebo autenticita výpovědi, ale spíše samotný akt vyplňování či nuda. V několika případech se objevily extrémní hodnoty a silně zveličené výpovědi, například uvádění desítek až stovek případů sebepoškození bez odpovídajícího kontextu či logické konzistence napříč dotazníkem. I přesto by nebylo v pořádku tento jev brát na lehkou váhu a zaměřit se na prevenci a osvětu. Může to naznačovat, že to se někdo zraňuje, pravděpodobně nezávisí jen na tom, jak vnímá způsob, jak ho rodiče vychovávají. Do hry vstupují i další věci, jako například stres ve škole, problémy s kamarády nebo psychická pohoda. Zkrátka, sebepoškozování má nejspíš vícero důvodů, než jen jeden.

Výsledky tak spíše než přímou souvislost podporují potřebu vnímat výchovné styly jako jeden z možných, ale ne jediný ovlivňující faktor ve vztahu k výskytu sebepoškozujícího chování.

5.2 Diskuse

Na základě provedené analýzy je zřejmé, že vnímání výchovného stylu rodičů ze strany adolescentů vykazuje konzistentní trend ve prospěch autoritativního přístupu, který je v literatuře opakovaně spojován s nejpříznivějšími vývojovými a psychologickými výstupy (Baumrind, 1991; Darling & Febiyanti & Rachmawati, 2021). Tato zjištění korespondují s výsledky analýzy dotazníku PAQ pro matku i otce, kde autoritativní styl dosahoval nejvyššího skóre a zároveň nejnížší variability, což naznačuje jeho stabilní percepci napříč souborem. Oproti tomu styl autoritářský a zejména permissivní vykazovaly vyšší rozptyl a nižší průměrné skóre, což může reflektovat jejich nižší výskyt nebo odlišnou citlivost respondentů vůči těmto přístupům. Statisticky významné rozdíly potvrzené analýzou rozptylu a následnou post-hoc analýzou ukazují, že autoritativní styl je nejen vnímán odlišně, ale zároveň může hrát ochrannou roli v psychickém vývoji adolescenta.

V kontextu těchto zjištění se výsledky dotazníku SHI stávají obzvláště relevantními. Přestože většina respondentů uvedla nižší míru sebedestruktivního chování, existuje výrazná

menšina, jejíž skóre překračuje běžně akceptovanou klinickou hranici pěti pozitivních odpovědí. Tento výsledek odpovídá konceptu tzv. rizikového jádra, jak jej popisují Klonsky (2011) a Bagge a Glenn (2013), kdy jen část adolescentů vykazuje soustavné, vícečetné či funkčně zakořeněné self-harm tendence.

Interpretace výsledků histogramu dále podpořila výše uvedený závěr o šikmé distribuci. Nejčastěji se vyskytovaly velmi nízké hodnoty, zatímco výskyt vysokých skóre byl omezen na menší počet respondentů. Právě kombinace Lorenzovy křivky, histogramu a výstupů z dotazníku SHI umožnila vytvoření robustního obrazu o rozložení fenoménu napříč populací a poukázala na přítomnost spektrálního modelu sebepoškozování, jak jej uvádí například Nock (2010). Nelze tedy hovořit o dichotomii patologického a nepatologického chování, ale spíše o kontinuu, kde různé projevy a motivace nabývají odlišné klinické závažnosti.

Z hlediska vztahu mezi výsledky dotazníku PAQ a SHI lze spekulativně uvažovat o potenciální souvislosti mezi vnímaným stylem výchovy a mírou výskytu self-harm chování. Výsledky naznačují, že autoritativní výchovný styl je nejvíce zastoupený, zatímco styly spojené s nižší mírou emoční dostupnosti a vysokou mírou kontroly, jako je styl autoritářský, se objevují s menší frekvencí, ale s vyšší variabilitou. Může to být relevantní ve vztahu k tomu, že právě v rodinách, kde je vnímána nižší míra emoční podpory, bývá podle řady autorů častější výskyt sebedestruktivního chování (Burešová et al., 2015; Haghshenas, 2024).

5.2.1 Limity výzkumu

Při interpretaci výsledků je nezbytné vzít v úvahu omezení spojená s charakterem výzkumného vzorku. Výběr respondentů často podléhá dostupnosti a ochotě zúčastnit se, což může vést ke zkreslení závěrů. Skupina žáků devátých tříd, kteří se rozhodli odpovědět na otázky související se sebepoškozováním a výchovnými styly v rodině, nemusí reprezentovat celou populaci. Ti, kteří mají s tímto jevem přímou zkušenost, mohou být více motivováni se zapojit, zatímco jedinci, kteří se cítí zahanbeni nebo se obávají stigmatizace, mohou účast odmítnout. Tento faktor může mít vliv na vypovídací hodnotu dat a jejich zobecnitelnost na širší skupinu dospívajících.

Dalším problémem je samotná metoda sběru dat, která je závislá na sebereflexi respondentů. Sebepoškozování je chování, které je často spojeno s pocity studu, strachu z odsouzení a snahou utajit své potíže. To znamená, že někteří žáci nemusí odpovídat zcela

upřímně, i kdyby byla anonymita výzkumu zajištěna. Riziko zkreslených odpovědí existuje jak ve směru podhodnocení frekvence a závažnosti sebepoškozování, tak v opačném případě, kdy může docházet k nadsazování určité zkušenosti. Podobná úskalí se týkají i popisu rodinného prostředí a výchovných stylů – děti nemusí být schopné objektivně hodnotit své rodiče a jejich přístup k výchově.

Dále je nutné vzít v úvahu omezení spojená s použitím kvantitativních metod, které jsou vhodné pro statistické zpracování dat, ale neumožňují hlubší pochopení individuálních zkušeností respondentů. Dotazníkové šetření s pevně stanovenými otázkami poskytuje jasné číselné výsledky, avšak nevystihuje jemnější nuance, které mohou hrát významnou roli v dynamice vztahu mezi rodinným prostředím a sebepoškozováním. Tento typ výzkumu neumožňuje detailnější pohled na osobní motivace, emoční prožívání či způsoby, jakými jednotlivci vnímají podporu nebo naopak absenci opory v rodině. k získání hlubších poznatků by bylo vhodné doplnit výzkum o kvalitativní metody, například polostrukturované rozhovory.

Další limitací může být retrospektivní charakter odpovědí, kdy si žáci zpětně vybavují své zkušenosti a hodnotí je na základě aktuálního psychického rozpoložení. Vzpomínky na rodinnou výchovu, emoční podporu či konfliktní situace mohou být selektivně upraveny, ať už vědomě, nebo nevědomě. To znamená, že i kdyby respondenti chtěli být maximálně upřímní, jejich odpovědi mohou být ovlivněny zkresleným vnímáním minulých událostí. Tento fenomén je dobře zdokumentován v psychologii paměti, která upozorňuje, že lidská mysl má tendenci některé informace zapomínat, upravovat nebo přizpůsobovat aktuálním postojům.

Výsledky výzkumu mohou být rovněž ovlivněny širším sociokulturním kontextem, ve kterém respondenti vyrůstají. Normy a hodnoty v rodinách mohou být v různých regionech rozdílné, a přestože se výzkum zaměřuje na konkrétní lokalitu, nelze ignorovat variabilitu v rodinném soužití, která může mít dopad na vývoj jedince. Faktory jako ekonomická situace rodiny, vzdělání rodičů či jejich pracovní vytížení mohou mít nepřímý, ale významný vliv na výchovné styly, a tedy i na zkoumané jevy. Tyto aspekty by si zasloužily další analýzu, která by mohla lépe postihnout širší souvislosti.

Nakonec je třeba zmínit potenciální limity spojené s interpretací statistických výsledků. i když kvantitativní metody umožňují identifikovat statisticky významné vztahy mezi proměnnými, neumožňují vždy jednoznačné určení kauzality. Pokud výzkum odhalí souvislost mezi určitým výchovným stylem a zvýšeným výskytem sebepoškozování,

neznamená to automaticky, že jeden jev přímo způsobuje druhý. Může se jednat o důsledek jiného, nepozorovaného faktoru, který ovlivňuje oba jevy zároveň. Proto by měly být závěry interpretovány s vědomím těchto metodologických omezení.

ZÁVĚR

Tato práce se zabývala problematikou sebepoškozování adolescentů ve vztahu k jejich subjektivnímu vnímání výchovných stylů rodičů. Cílem bylo analyzovat souvislosti mezi rodinným prostředím, jak jej adolescenti popisují prostřednictvím dotazníku Parental Authority Questionnaire (PAQ), a výskytem sebedestruktivních tendencí zjištěných pomocí dotazníků SHI. v rámci výzkumu byly uplatněny kvantitativní metody zpracování dat, včetně deskriptivní statistiky, analýzy rozptylu, korelačních analýz a nerovnostních ukazatelů (Lorenzova křivka). Soubor tvořili žáci druhého stupně základní školy, přičemž byla zohledněna diverzita škol napříč okresy a zároveň byla kladena důraz na standardizaci sběru dat.

Z výsledků vyplývá, že adolescenti vnímají výchovný styl svých rodičů nejčastěji jako autoritativní, což je v souladu s teoretickými předpoklady a s poznatky jiných výzkumů, které tento styl označují jako optimální pro zdravý psychický vývoj dítěte. Autoritářský a permissivní styl byly zastoupeny v menší míře, přičemž vykazovaly vyšší variabilitu napříč respondenty. Statistická analýza prokázala významné rozdíly mezi průměrnými skóre jednotlivých stylů, především ve prospěch autoritativního stylu, který se významně lišil jak od stylu autoritářského, tak permissivního.

Analýza dotazníků zaměřených na sebepoškozující chování ukázala, že přestože většina respondentů neuváděla přítomnost přímých aktů self-harm chování, existuje výrazná menšina, která dosáhla klinicky významných skóre. u přibližně poloviny souboru byla překročena prahová hodnota pěti pozitivních odpovědí, což indikuje potenciální přítomnost rizikového chování. Nejčastěji uváděnými projevy byly formy nepřímého či kognitivního sebepoškozování, jako například sebedestruktivní myšlenky, vědomé hladovění nebo udržování se v toxických vztazích. Přímé formy jako řezání či škrábání se rovněž vyskytly, zatímco závažnější projevy, jako je zneužití projímadel nebo pokus o sebevraždu, byly zaznamenány jen u menší části respondentů.

Pomocí Lorenzovy křivky bylo zjištěno, že distribuce self-harm skóre mezi adolescenty je výrazně nerovnoměrná. Většina self-harm skóre je soustředěna u relativně malé skupiny respondentů, zatímco zbytek populace vykazuje nízké nebo nulové hodnoty. Tato nerovnost byla potvrzena i histogramem, jehož pravostranně šikmá distribuce ukazuje, že sebedestruktivní chování je u většiny populace spíše marginální, ale u části adolescentů je přítomno ve zvýšené míře.

V průběhu analýzy byly zaznamenány také některé výpovědní vzorce, které vzbuzovaly pochyby o autentičnosti. Část respondentů vykazovala nápadně mechanické nebo extrémně nadsazené odpovědi, což může souviset se stylem vyplňování dotazníku, nižší mírou porozumění jeho obsahu, případně se záměrnou stylizací. v některých případech bylo zaznamenáno, že respondenti udávali desítky až stovky případů sebepoškození bez koherence s ostatními odpověďmi, což naznačuje možnost nízké validity těchto údajů. Takové výpovědi mohou být ovlivněny nudou, performativní motivací nebo aspirací na vyjádření identity prostřednictvím narativu bolesti, který může být kulturně podporován v určitých vrstevnických prostředích. Zaznamenán byl rovněž jev, kdy některé respondentky vykazovaly vzorce odpovědí odpovídající spíše potřebě být vnímány jako výjimečné či psychicky komplikované než reálnému prožitku patologického chování. Tento fenomén je v odborné literatuře spojován s tzv. romantizací self-harm chování, která se objevuje především v online komunitách adolescentů.

Na základě všech zjištění lze uzavřít, že problematika sebepoškozování adolescentů je komplexní. Výsledky poukazují na význam rodinného kontextu, v němž autoritativní styl působí pravděpodobně ochranně, zatímco vyšší míra variability u autoritářského a permissivního stylu může souviset s vyšší heterogenitou zkušeností adolescentů a potenciálně i s vyšší mírou rizika maladaptivních strategií zvládání. Nerovnoměrné rozložení self-harm skóre, potvrzené jak vizuálními, tak numerickými nástroji, poukazuje na existenci rizikového jádra populace, které si zasluhuje specifickou pozornost jak ze strany výzkumné, tak aplikační. Východiskem pro další směřování by měla být longitudinální a smíšená metodologie, která by umožnila propojit kvantitativní zjištění s kvalitativní hloubkou osobních výpovědí a tím lépe porozumět motivacím, kontextům a proměnlivosti self-harm chování v adolescentním věku.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) Babáková, L. (2003a). Sebeпоškozování v dětství a adolescenci. *Psychiatrie pro praxi*, 4(3), 165-169. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.272>
- 2) Babáková, J. (2003b). *Význam rodinného prostředí pro prevenci rizikového chování*. Brno: Masarykova univerzita.
- 3) Bendl, S., Hanušová, J., & Linková, M. (2016). *Žák s problémovým chováním: cesta institucionální pomoci*. Stanislav Juhaňák – Triton.
- 4) Boháčová, J., Ulínová-Mihalcová, I., Jarešová, K., Jirásek, A., Konvalinová, K., Loudová Stralczyńska, B., Neumannová, E., & Šámalová, J. (2019). *Školní zralost a dítě s SVP: v praxi mateřské školy* (1. vyd.). Raabe.
- 5) Bresina, K., & Schoenleber, B. (2015). Gender differences in the prevalence of nonsuicidal self-injury: a meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 38, 55–64. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2015.02.009>
- 6) Brown, J. D., & Rodger, S. (2009). Children with disabilities: Problems faced by foster parents. *Children and Youth Services Review*, 31(1), 40–46. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.05.007>
- 7) Burešová, I., Bartošová, K., & Černák, M. (2015). Connection between parenting styles and self-harm in adolescence. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 171, 1106–1113. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.272>
- 8) Buri, J. R. (1991). Parental Authority Questionnaire. *Journal of Personality Assessment*, 57(1), 110-119. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa5701_13
- 9) Caprara, G. V., & Pastorelli, C. (1986). Indicators of impulsive aggression: Present status of research on irritability and emotional susceptibility. *Personality and Individual Differences*, 6(6), 665-674. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(86\)90023-1](https://doi.org/10.1016/0191-8869(86)90023-1)
- 10) Crosby, A. E., Ortega, L., & Melanson, C. (2011). *Self-directed violence surveillance: Uniform definitions and recommended data elements* ¹ (1st ed.) [online]. National Center for Injury Prevention and Control. https://stacks.cdc.gov/view/cdc/11997/cdc_11997_DS1.pdf
- 11) Čápek, J., & Čápková, M. (2010). *Pozitivní výchova sourozenců v rodině*. Portál.

- 12) Čáp, J., Čechová, V., & Boschek, P. (2000). *Dotazník stylů výchovy pro děti od 8 do 12 let: Manuál: metodický materiál IPPP ČR*. IPPP ČR.
- 13) Český statistický úřad. (2024). *Materské, základní a střední školy*. Český statistický úřad. <https://csu.gov.cz/materske-zakladni-a-stredni-skoly?pocet=10&start=0&podskupiny=231&razeni=-datumVydani>
- 14) D'Onofrio, A. (2007). *Adolescent self-injury: a comprehensive guide for counselors and health care professionals* (1st ed.). Springer Publishing.
- 15) David, R. (1999). *Práva dítěte*. Nakladatelství Olomouc.
- 16) Fischer, S., & Škoda, J. (2014). *Sociální patologie*. Grada.
- 17) Fontana, D. (1997). *Psychologie ve školní praxi*. Portál.
- 18) Gajdošová, E., & Herényiová, G. (2006). *Rozvíjení emoční inteligence žáků: Prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. Portál.
- 19) Grandová, S. (2006). *Ozvěny zla: Klinický a sociálněkulturní pohled*. Triton.
- 20) Giddens, A. (2001). *Třetí cesta: Obnova sociální demokracie*. MF.
- 21) Haghshenas, R., Fereidooni-Moghadam, M., & Ghazavi, Z. (2024). The relationship between perceived parenting styles and anxiety in adolescents. *Scientific Reports*, 14(1), 25623. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-77268-y>
- 22) Hartl, P. (2004). *Stručný psychologický slovník*. Portál.
- 23) Helus, Z. (2007). *Sociální psychologie pro pedagogy: Sociální souvislosti života, socializace osobnosti, sociální psychologie rodiny, výuka jako řízená socializace, komunikace ve výuce, škola a společnost*. Grada.
- 24) Hendl, J., & Remr, J. (2017). *Metody výzkumu a evaluace*. Portál.
- 25) Hofbauer, B. (2004). *Děti, mládež a volný čas*. Portál.
- 26) Hosáková, J., Hlubková, Z., & Hypšová, M. (2018). Self-harm in adolescents as an education problem. *Ošetrovateľské perspektivy*, 1(1), 31-37. <https://doi.org/10.25142/osp.2018.003>
- 27) Hradečná, M., *Vybrané problémy sociální pedagogiky: pro posluchače pedagogické fakulty UK*. Praha : Karolinum, 1995.

- 28) Jedlička, R., & Koťa, J. (1998). *Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže: Aktuální problémy výchovy*. Karolinum.
- 29) Jedlička, R. (2015). *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: Prevence životních selhání a krizová intervence*. Grada.
- 30) Jedlička, R., Koťa, J., & Slavík, J. (2018). *Pedagogická psychologie pro učitele: Psychologie ve výchově a vzdělávání*. Grada.
- 31) Jedlička, R. (2000). *Psychologická první pomoc v práci výchovného poradce*. Univerzita Karlova pedagogická fakulta.
- 32) Kabíček, P., Hamanová, J., & Csémy, L. (2014). *Rizikové chování v dospívání*. Triton.
- 33) Kimball, J., & Diddams, M. (2007). Affect regulation as a mediator of attachment and deliberate self-harm. *Journal of College Counselling*, 10(1), 44–53. <https://doi.org/10.1002/j.2161-1882.2007.tb00005.x>
- 34) Kraus, B. (2008). *Základy sociální pedagogiky*. Portál.
- 35) Kratochvíl, S. (2006). *Základy psychoterapie*. Portál.
- 36) Kulhánek, J., & Machková, A. (2023). *Problémy se sebepoškozováním. Šance Dětem*. <https://sancedetem.cz/problemy-se-sebeposkozovanim>
- 37) Kuchařová, V. (2007). *Rodina a zaměstnání V.: Neúplné rodiny*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.
- 38) Kriegerová, M. (2008). *Záměrné sebepoškozování v dětství a adolescenci*. Grada.
- 39) Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen & E. M. Hetherington (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (4th ed., pp. 1–101). Wiley.
- 40) Malá, E. (2005). *Agrese u dětí a adolescentů*. Psychiatrie pro praxi, 1, 7–10.
- 41) Matoušek, O. (1997). *Rodina jako instituce a vztahová síť* (2. přep. a rozš. vyd.).
- 42) Nixon, M., Loutier, P., & Jansson, M. (2008). Nonsuicidal self-harm in youth: a population-based survey. *Canadian Medical Association Journal*, 178(3), 306–312. <https://doi.org/10.1503/cmaj.061693>

- 43) Pedagogická komora. (2023). *Počet žáků*. Pedagogická komora. <https://www.pedagogicka-komora.cz/search?q=po%C4%8Det+%C5%BE%C3%A1k%C5%AF>
- 44) Petrenko, R. (2023). *Deprese, poškozování i myšlenky na sebevraždu: Výzkum zmapoval problémy mladých lidí v Ústeckém kraji*. Ústecký kraj. <https://www.kr-ustecky.cz/deprese-poskozovani-i-myslenky-na-sebevrazdu-vyzkum-zmapoval-problemy-mladych-lidi-v-usteckem-kraji/d-1782376>
- 45) Platznerová, A. (2009). *Sebepoškozování u dospívajících: Teore, výzkum a terapie*. Portal.
- 46) Plháková, A. (2004). *Učebnice obecné psychologie*. Academia.
- 47) Ran, H., Fang, D., Donald, A. R., Wang, R., Che, Y., He, X., Wang, T., Xu, X., & Lu, J. (2021). Impulsivity mediates the association between parenting styles and self-harm in Chinese adolescents. *BMC Public Health*, 21(1), 1–11. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-10386-8>
- 48) Ross, S., & Heath, N. (2002). a study of the frequency of self-mutilation in a community sample of adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(1), 67–77. <https://doi.org/10.1023/A:1014089117419>
- 49) Tisková zpráva, (2025). *Jaký mají vliv digitální technologie na dospívající? Shrnutí výsledků z 15 studií zkoumajících vliv technologií na wellbeing*, Masarykova univerzita
- 50) Sansone, R. A., & Sansone, L. A. (2010). Measuring self-harm behavior with the Self-Harm Inventory. *Psychiatry (Edgmont)*, 7(4), 16–20. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2877617/>
- 51) Slaměník, J., & Výrost, J. (1997). *Sociální psychologie*. Portál.
- 52) Sutton, J. (2007). *Healing the Hurt Within*. How To Books.
- 53) Stašová, L. (2001). Rodina jako výchovný a sociální činitel. In B. Kraus & V. Poláčková (Eds.), *Člověk, prostředí, výchova* (str. 58–78). Paido.
- 54) Suwignyo, Y. H., Nana, U., Tutiek, H., & Rahayu, S. (2024). The relationship between parenting styles and self-harm behavior in adolescents. *International*

- Journal of Advanced Health Science and Technology*, 4(3), Article 345. <https://doi.org/10.35882/ijahst.v4i3.345>
- 55) Šejvl, J., & Šedivý, F. (2023). Fakta o sebepoškozování. Verze pro národní prostředí. [online]. <https://www.aplp.cz/wp-content/uploads/2024/01/08sejvl.pdf>
- 56) Šulová, L., (2016), Nástup dítěte do školy jako významný vývojový mezník. *Psychologie pro praxi*, 3-4/2016 [online]. Dostupné z: karolinum.cz/data/clanek/3407/PPP_3-4_2016_07_Sulova.pdf
- 57) Švarcová, I. (2005). *Základy pedagogiky*. VŠCHT Praha.
- 58) Van Dijk, S. (2023). *Nemusíš si ubližovat: rádce pro teenagery se sebepoškozujícím chováním*. Portál.
- 59) Vágnerová, M. (2002). *Psychopatologie pro pomáhající profese* (1. vyd.). Portál.
- 60) Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie*. Karolinum.
- 61) Verešová, M., & Tomšík, R. (2019). *Rizikové správanie dospievajúcich a výchovné štýly v rodině*. UKF Nitra.
- 62) Výrost, J., & Slaměník, I. (1998). *Aplikovaná sociální psychologie*. Portál.
- 63) Walsh, B., & Rosen, P. (1988). *Self-mutilation: Theory, research, and treatment*. Guilford Press.
- 64) Zkola.cz. (2024). *Seznam škol a školských zařízení zřizovaných Zlínským krajem*. Zlínský. Dostupné z: kraj. <https://www.zkola.cz/seznam-skol-a-skolskych-zarizeni-ve-zlinskem-kraji/>
- 65) Zlínský kraj. (2024, 28. června). *Letní prázdniny začínají 78 tisícům školáků ve Zlínském kraji, v řadě škol je vystřídají řemeslníci*. Dostupné z: <https://zlinskykraj.cz/tiskove-zpravy/letni-prazdniny-zacinaji-78-tisicum-skolaku-ve-zlinskem-kraji-v-rade-skol-je-vystridaji-remeslnici>
- 66) Ženatová, Z. (2011). *Vybrané formy rizikového chování: Materiály pro výchovné poradce a metodiky prevence na ZŠ a SŠ*. Nakladatelství Dr. Josef Raabe.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Vizualizace sumy odpovědí spadajících do jednotlivých kategorií výchovných stylů (pro otce)	56
Obrázek 2 Rozložení hodnot tří výchovných stylů — autoritativního, autoritářského a permissivního — na základě dat získaných z dotazníku PAQ (pro otce).....	56
Obrázek 3 Vizualizace sumy odpovědí spadajících do jednotlivých kategorií výchovných stylů (pro matku).....	59
Obrázek 4 Rozložení hodnot tří výchovných stylů — autoritativního, autoritářského a permissivního — na základě dat získaných z dotazníku PAQ (pro matku)	59
Obrázek 5 Procentuální rozložení odpovědí ANO/NE na jednotlivé položky dotazníku SHI	62
Obrázek 6 Rozložení podílu odpovědí ANO/NE u jednotlivých respondentů SHI dotazníku (seřazeno dle skóre)	63
Obrázek 7 četnost souhlasů žáků v dotazníku SHI	65
Obrázek 8 Lorenzova křivka rozložení self-harm skóre napříč respondenty	66
Obrázek 9 Histogram rozložení self-harm	67
Obrázek 10 Srovnání výchovných stylů	69
Obrázek 11 Rozložení počtu forem sebepoškozování podle dominantního výchovného stylu	72
Obrázek 12 Vztah výchovných stylů a sebepoškození	74

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ

apod. – a podobně

NSSI - Non-Suicidal Self-Injury (česky nesuicidální sebepoškození)

SHI – Self-Harm Inventory (sebepoškození)

PAQ - Parental Authority Questionnaire (dotazník výchovných stylů)

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: **UPRAVENÝ DOTAZNÍK TÝKAJÍCÍ SE SEBEPOŠKOZOVÁNÍ**

Příloha 2: **PAQ DOTAZNÍK – VÝCHOVNÉ STYLY - OTÁZKY PAQ NA RODIČE**

Příloha 3: **METODOLOGIE VYHODNOCENÍ**

Příloha č. 1 : Upravený dotazník týkající se sebepoškozování

Dobrý den, jmenuji se Michal Kičmer a jsem studentem studijního oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Rád bych Vás poprosil o vyplnění dvou dotazníků, které jsou určené pro potřeby mé diplomové práce. Dotazníky jsou zcela anonymní a budou sloužit pouze pro výzkumné účely. Předem Vám děkuji za ochotu vyplnění níže uvedených dotazníků.

Self-Harm Inventory (SHI) - sebepoškozování

Odpovědi: „Ano“ nebo „Ne“

V některých otázkách je také požádáno o počet opakování případně se vyjádřit o jakou látku se jedná.

1. Předávkoval/a jste se někdy? (Pokud ano, čím a kolikrát?) _____
2. Řezal/a jste se záměrně? (Pokud ano, kolikrát?) _____
3. Popálil/a jste se záměrně? (Pokud ano, kolikrát?) _____
4. Bil/a jste se záměrně? (Pokud ano, kolikrát?) _____
5. Udeřil/a jste si hlavou o něco záměrně? (Pokud ano, kolikrát?) _____
6. Zneužíval/a jste alkohol (do stavu, kdy si nic nepamatujete)? _____
7. Poškrábal/a jste se záměrně? (Pokud ano, kolikrát?) _____
8. Zabraňoval/a jste hojení ran? _____
9. Zhoršil/a jste zdravotní stav úmyslně (např. vynecháním léků)? _____
10. Udělal/a jste někdy něco v přátelství nebo vztahu schválně tak, aby vás druhý člověk odmítl nebo vás přestal mít rád? _____
11. Užil/a jste někdy léky, které vám předepsal lékař, nesprávně nebo záměrně jinak, než bylo určeno? _____

12. Byl/a jste někdy delší dobu v přátelství nebo vztahu, kde vám druhý člověk často ubližoval svými slovy nebo chováním, třeba tím, že vás ponižoval, urážel nebo vás schválně ignoroval? _____
13. Pokusil/a jste se o sebevraždu? (Pokud ano, kolikrát?) _____
14. Způsobil/a jste si zranění záměrně? _____
15. Trápil/a jste se sebedestruktivními myšlenkami? _____
16. Hladověl/a jste záměrně, abyste si ublížil/a? _____
17. Zneužíval/a jste projímadla, abyste si ublížil/a? (Pokud ano, kolikrát?) _____

Závěrečná otázka: Dopustil/a jste se jiného sebedestruktivního chování, které zde není uvedeno? Pokud ano, popište ho.

Příloha č. 2 - PAQ dotazník – výchovné styly - otázky PAQ na rodiče

1. Moji rodiče si myslí, že děti by měly mít stejně často svou vůli (názory) jako rodiče, aby rodina dobře fungovala. (*Permisivní styl*)
Otec: 1 2 3 4 5 **Matka: 1 2 3 4 5**
2. I když s rodiči nesouhlasím, trvají na tom, že musím dělat to, co považují za správné, protože je to pro moje dobro. (*Autoritářský styl*)
Otec: 1 2 3 4 5 **Matka: 1 2 3 4 5**
3. Když mi rodiče řeknou, abych něco udělal/a, očekávají, že to splním hned a bez otázek. (*Autoritářský styl*)
Otec: 1 2 3 4 5 **Matka: 1 2 3 4 5**
4. Když rodiče zavedou nějaké rodinné pravidlo, vždy mi vysvětlili, proč to pravidlo platí. (*Autoritativní styl*)
Otec: 1 2 3 4 5 **Matka: 1 2 3 4 5**
5. Když si myslím, že rodinná pravidla nejsou spravedlivá, rodiče mě vždycky nechají o tom s nimi mluvit. (*Autoritativní styl*)
Otec: 1 2 3 4 5 **Matka: 1 2 3 4 5**
6. Rodiče si myslí, že děti by měly mít možnost rozhodovat a dělat, co chtějí, i když s tím ostatní rodiče nesouhlasí. (*Permisivní styl*)
Otec: 1 2 3 4 5 **Matka: 1 2 3 4 5**
7. Rodiče mi nedovolí zpochybňovat jejich rozhodnutí. (*Autoritářský styl*)
Otec: 1 2 3 4 5 **Matka: 1 2 3 4 5**
8. Rodiče mě učili chovat se správně pomocí vysvětlování a disciplíny. (*Autoritativní styl*)
Otec: 1 2 3 4 5 **Matka: 1 2 3 4 5**
9. Moji rodiče si myslí, že všichni rodiče by měli být přísní a používat tvrdší přístup, aby děti poslouchaly. (*Autoritářský styl*)
Otec: 1 2 3 4 5 **Matka: 1 2 3 4 5**
10. Rodiče si myslí, že nemusím dodržovat pravidla jen proto, že je nařídí někdo s autoritou. (*Permisivní styl*)
Otec: 1 2 3 4 5 **Matka: 1 2 3 4 5**
11. Vždy vím, co rodiče ode mě očekávají, ale také mám možnosti o jejich očekáváních s nimi mluvit, pokud mi připadají nespravedlivá. (*Autoritativní styl*)
Otec: 1 2 3 4 5 **Matka: 1 2 3 4 5**

12. Moji rodiče si myslí, že všichni rodiče by měli děti brzy naučit, kdo je v rodině šéf.
(*Autoritářský styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

13. Rodiče mi jen zřídka říkají, jaké chování ode mě očekávají nebo jaká pravidla mám dodržovat. (*Permisivní styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

14. Většinou rodiče dělají to, co jako dítě chci, když se rozhoduje o rodinných záležitostech. (*Permisivní styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

15. Rodiče mi vždy dávají jasné rady a vedení, které jsou spravedlivé a logické.
(*Autoritativní styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

16. Rodiče se hodně zlobí, pokud s nimi nesouhlasím. (*Autoritářský styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

17. Rodiče si myslí, že děti by měly mít možnost dělat, co chtějí, bez přílišného omezování rodičů. (*Permisivní styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

18. Rodiče mi jasně říkají, co ode mě očekávají, a pokud to nesplním, potrestají mě.
(*Autoritářský styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

19. Rodiče mi dovolují samostatně se rozhodovat o většině věcí, aniž by mě hodně kontrolovali. (*Permisivní styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

20. Rodiče při rodinných rozhodnutích berou v úvahu moje názory, ale rozhodují se podle toho, co považují za nejlepší. (*Autoritativní styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

21. Rodiče si myslí, že není jejich odpovědnost řídit mé chování nebo mě usměrňovat.
(*Permisivní styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

22. Rodiče mají jasná pravidla, ale jsou ochotní je přizpůsobit tomu, co potřebují.
(*Autoritativní styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

23. Rodiče mi dávají jasné pokyny k tomu, jak se chovat a přitom jsou ochotní poslouchat moje názory a diskutovat o nich. (*Autoritativní styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

24. Rodiče mi dovolují mít vlastní názor na rodinné záležitosti a většinou mě nechají rozhodnout se podle sebe. (*Permisivní styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

25. Moji rodiče si myslí, že všichni rodiče by měli být přísnější a přimět děti, aby plnily své povinnosti. (*Autoritářský styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

26. Rodiče mi často a jasně řeknou, co mám udělat, a jak přesně to mám udělat. (*Autoritářský styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

27. Rodiče mi dávají jasné pokyny a jsou chápaví, když s nimi nesouhlasím. (*Autoritativní styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

28. Rodiče nekontrolují mé chování, aktivity ani přání. (*Permisivní styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

29. Vím, co rodiče ode mě očekávají a trvají na tom, abych tato očekávání splnil/a z úcty k jejich autoritě. (*Autoritářský styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

30. Když rodiče udělají rozhodnutí, které mi ublíží, jsou ochotní o tom se mnou mluvit a uznat svou chybu. (*Autoritativní styl*)

Otec: 1 2 3 4 5

Matka: 1 2 3 4 5

Příloha č. 3 – Metodologie vyhodnocení

Metodologie vyhodnocení

Binární odpovědi

Každá otázka umožňuje pouze dvě možné odpovědi: „**Ano**“ nebo „**Ne**“.

- „**Ano**“ indikuje, že respondent dané chování vykonal záměrně nebo úmyslně.
- „**Ne**“ znamená, že respondent toto chování nikdy nevykonal.

Díky této jednoduché formě odpovědí je dotazník snadno srozumitelný i pro mladší respondenty a umožňuje rychlé vyhodnocení dat.

Bodové skóre

Každá odpověď „**Ano**“ je ohodnocena **1 bodem**, zatímco odpověď „**Ne**“ nemá žádnou bodovou hodnotu. To znamená, že maximální možné skóre v původní verzi dotazníku činilo 22 bodů, avšak po úpravách pro potřeby této práce je možné dosáhnout maximálně **17 bodů**. Toto bodování umožňuje kvantifikovat míru sebepoškozujícího chování.

Celkové skóre

Po sečtení odpovědí „**Ano**“ získá každý respondent celkové skóre, které se v této verzi dotazníku pohybuje v rozmezí **0–17 bodů**. Vyšší skóre signalizuje častější zapojení do sebepoškozujícího chování a může poukazovat na vážnější psychické problémy.

Klinická interpretace skóre

V rámci původní studie bylo identifikováno skóre **5 a více bodů** jako indikátor zvýšeného rizika sebepoškozujícího chování a potenciálně i přidružených psychických obtíží, například hraniční poruchy osobnosti. Toto skóre však slouží pouze jako screeningový nástroj a neslouží k diagnóze.

V upravené verzi dotazníku bude skóre interpretováno následovně:

- **0–4 body:** Nízké riziko sebepoškozujícího chování.
- **5 a více bodů:** Indikátor závažnějšího sebepoškozujícího chování nebo možných psychických obtíží.
- **10+ bodů:** Pravděpodobný výskyt opakujícího se sebepoškozování, které si zaslouží okamžitou pozornost odborníka.
- **Závěrečná otázka**

Otevřená otázka na konci dotazníku poskytuje respondentům prostor k uvedení jiných forem sebepoškozujícího chování, které nejsou výslovně zmíněny v předchozích otázkách. Tyto odpovědi budou kvalitativně analyzovány a přispějí k hlubšímu pochopení problematiky.

Pro účely výzkumu byly jako druhý typ výzkumné techniky zvoleny dva dotazníky **PAQ (Parental Authority Questionnaire)**, jejichž cílem je zhodnotit výchovné styly rodičů z pohledu dítěte. Jeden dotazník je zaměřen na otce a druhý na matku, aby bylo možné porovnat a analyzovat rozdíly či shody v přístupu obou rodičů k výchově. Tento přístup umožňuje získat komplexní pohled na rodinné prostředí a jeho vliv na psychické a behaviorální projevy dítěte. Dotazník **PAQ** byl vyvinut J. Buriem v roce 1991 (Buri, 1991) a je založen na teorii tří základních výchovných stylů podle **Diany Baumrindové**:

1. **Autoritářský styl** – výchova charakterizovaná vysokou kontrolou a nízkou citlivostí na potřeby dítěte. Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.
2. **Autoritativní styl** – výchova kombinující vysokou míru kontroly s vysokou citlivostí a podporou. Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.
3. **Permisivní styl** – výchova s nízkou kontrolou a vysokou mírou svobody, často bez jasně definovaných pravidel.

Dotazník obsahuje **30 položek**, které jsou rovnoměrně rozděleny mezi výše uvedené tři styly, tedy každá dimenze je hodnocena pomocí 10 otázek. Respondenti odpovídají na jednotlivé výroky podle toho, jak odpovídají jejich vnímání rodičovského chování.

Metodika vyhodnocení dotazníků PAQ (otázky na otce a matku)

Vyhodnocení dotazníků zaměřených na hodnocení výchovných stylů otce a matky je založeno na Likertově škále a rozdělení položek do kategorií dle tří základních výchovných stylů: autoritativního, autoritářského a permisivního. Každá otázka je přiřazena k jednomu z těchto stylů, přičemž skóre odpovědí umožňuje kvantifikovat intenzitu daného výchovného přístupu u každého rodiče.

Hodnoticí škála

Respondenti odpovídají na jednotlivé výroky na základě svého vnímání chování otce nebo matky. Použitá škála je následující:

- **1 = Rozhodně nesouhlasím**

- **2 = Nesouhlasím**
- **3 = Ani souhlasím, ani nesouhlasím**
- **4 = Souhlasím**
- **5 = Rozhodně souhlasím**

Každé číslo na škále odpovídá bodové hodnotě, která se započítává do celkového skóre příslušného výchovného stylu.

Rozdělení položek podle výchovných stylů

1. **Autoritativní styl** Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.
 - Položky: **4, 5, 8, 11, 15, 20, 22, 23, 27, 30**
 - Tyto otázky se zaměřují na rodičovské chování, které kombinuje jasné vedení, podporu a respektování potřeb dítěte. Hodnotí, jak rodiče stanovují pravidla, vysvětlují očekávání a vedou děti logickým a podpůrným způsobem.
 - Například otázka: „Můj rodič naslouchá mým názorům a bere je v úvahu.“
2. **Autoritářský styl** Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.
 - Položky: **2, 3, 7, 9, 12, 16, 18, 25, 26, 29**
 - Tyto otázky reflektují výchovný přístup zaměřený na vysokou míru kontroly a nízkou citlivost vůči potřebám dítěte. Tento styl se často projevuje požadavkem bezpodmínečné poslušnosti a méně častou komunikací s dítětem.
 - Například otázka: „Můj rodič očekává, že budu dodržovat pravidla bez diskuse.“
3. **Permisivní styl** (není uveden ve specifikaci, ale běžně zahrnutý v PAQ)
 - Pokud by byl hodnocen, odpovídaly by mu otázky zaměřené na nedostatek pravidel a nadměrnou volnost v chování dítěte.

Bodové skóre a interpretace

1. **Výpočet bodového skóre**
 - Každá odpověď na otázku je převedena na bodové hodnocení dle uvedené škály (1–5 bodů).

- Body za všechny otázky příslušného výchovného stylu (např. autoritativního) se sečtou.
- Celkové skóre pro každý styl může dosáhnout hodnoty **10–50 bodů** (10 otázek po 1–5 bodech).

2. Interpretace skóre

- **Autoritativní styl:** Vyšší skóre naznačuje, že rodič poskytuje jasné vedení, podporu a kombinuje přiměřenou kontrolu s respektem k potřebám dítěte. Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.
- **Autoritářský styl:** Vyšší skóre ukazuje na přísný, kontrolující přístup bez ohledu na individualitu dítěte. Tato tvrzení naznačují rozdílné pohledy na problematiku a vyvolávají otázku, jakým způsobem je nejvhodnější postupovat.
- **Permisivní styl:** Vyšší skóre by indikovalo nedostatek struktury a nadměrnou volnost.

3. Porovnání mezi rodiči

- Výsledky obou dotazníků umožní přímé srovnání výchovných přístupů otce a matky. Rozdíly v skóre u konkrétních stylů mohou odrážet rodinnou dynamiku a vliv na dítě.